

ผ้าในวิถีชีวิต

ไทดำ

ประทับใจ สิกขา

ISBN : 978-974-523-197-9

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ประทับใจ ลีखा

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ประทับใจ ลีखा

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ - อุบลราชธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2552 100 หน้า.

1. ผ้า 2. ไทดำ จำนวน 200 เล่ม

ISBN : 978-974-523-197-9

จัดทำโดย

โครงการศึกษาผ้าเคียนในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ

กองส่งเสริมการวิจัย บริการวิชาการ และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปีงบประมาณ พ.ศ. 2551

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

เลขที่ 85 ถนนสกลมารค์ ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 34190

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

คุณค่าความรู้ และคุณประโยชน์ใด ๆ ที่เป็นกุศลอันเกิดจากหนังสือฉบับนี้
ขอโน้มอุทิศแด่รองศาสตราจารย์ ดร. วิโรฒ ศรีสุโร
คณบดีผู้ก่อตั้งคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ซึ่งถึงแก่กรรมในระหว่างที่ดำเนินโครงการ

กิตติกรรมประกาศ

โครงการศึกษาผ้าเคียนในวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำนี้สำเร็จลุล่วงโดยความร่วมมือเป็นอย่างดีจาก ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเขาย้อย ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี พิพิธภัณฑ์ปานถนอม บ้านหนองจิก หมู่ที่ 1 ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำบ้านหัวเขาจีน หมู่ 1 ตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ศูนย์อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยทรงดำดอนคลัง ตำบลดอนคลัง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี กลุ่มทอผ้าไทยทรงดำ บ้านดอนมะเกลือ หมู่ที่ 4 ตำบลดอนมะเกลือ อำเภออุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มทอผ้าก๊กระตุกและผลิตภัณฑ์จากผ้าทอ บ้านหนองหมู หมู่ที่ 5 ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย อำเภอเมือง จังหวัดเลย ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ บ้านนาป่าหนาด หมู่ 4 ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ขอขอบคุณ นางพณี แห้งหน นางสาวศิริพร พูลสวัสดิ์ นางจุฑาทิพ อินเนียร และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ เทศบาลตำบลเขาย้อย อาจารย์ถนอม คงยิ้มละมัย เจ้าของพิพิธภัณฑ์ปานถนอม อาจารย์โกศล แยมกาญจน์วัฒน์ อาจารย์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ ดอนคลัง นายวิชาญ สระทองคุ่ม ผู้ใหญ่บ้าน และนางสไว สระทองคุ่ม ชาวไทดำบ้านหนองหมู นางอ่อน ทันทา นางหนูจร ไพศุณย์ ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล และสถิติการทอผ้า ขอขอบคุณ กองส่งเสริมการวิจัย บริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่จัดสรรงบประมาณดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ปีงบประมาณ 2551 และท้ายที่สุดโครงการนี้จะสำเร็จไม่ได้ หากขาดความร่วมมือร่วมใจจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

คำนำ

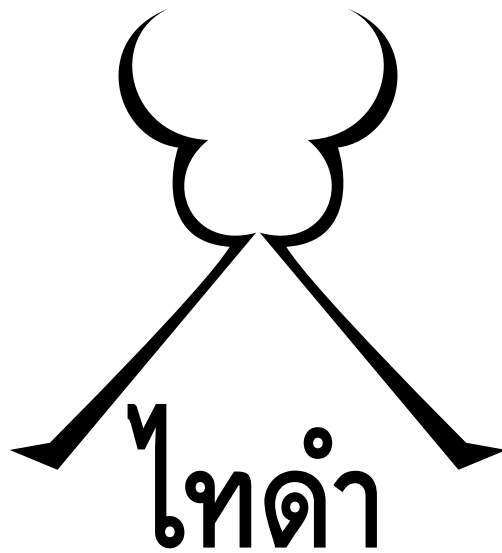
โครงการศึกษาผ้าเคียนในวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำนี้ ได้รับแรงบันดาลใจจากแนวคิดของ รองศาสตราจารย์ ดร. วิโรฒ ศรีสุโร คณบดีผู้ก่อตั้งคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ผู้สืบสานงานด้านศิลปวัฒนธรรมแถบลุ่มน้ำโขงและเสียชีวิตในระหว่างดำเนินโครงการนี้ ท่านตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาการทอผ้า มรดกทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ทั้งด้าน คติความเชื่อ ประเพณี การแสดงฐานะ การตกแต่งร่างกายให้สวยงาม หรือเพื่อปกป้องร่างกาย ที่บ่งบอกอัตลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ได้เป็นอย่างดี เป็นงานศิลปะที่ต้องใช้ความพยายาม ชยัน อดทน และความละเอียด ประณีต ในช่วงการอพยพย้ายถิ่นนี้วัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้าของชาวไทดำได้ปรับเปลี่ยนไปบ้างด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน จึงเป็นการเสาะหาดำเนินผ้าในอดีตที่หลายส่วนได้สูญหายไปอันเนื่องจากถูกมองข้าม ก่อนที่ผ้าในวิถีชีวิตไทดำจะสูญหายไปตามกาลเวลา

การลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผ้าเคียนในวิถีชีวิตไทดำนั้นพบว่า “ผ้าเคียน” ที่ชาวไทดำใช้ ไม่ว่าจะเป็น การพันรอบศีรษะ การพันรอบเอว การพันตามแขนหรือขา ซึ่งการพันดังกล่าวภาษาถิ่นอีสานโดยทั่วไป เรียกว่า “เคียน” ในปัจจุบันนั้นพบน้อยมาก อาจมีสาเหตุมาจากวิถีชีวิตของชาวไทดำในประเทศไทยปัจจุบัน ได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ที่แตกต่างไปจากทางตอนเหนือของเวียดนาม และสปป.ลาว ผู้เขียนในฐานะหัวหน้าโครงการจึงได้ทำการปรับแผนการดำเนินงานในช่วงระยะเริ่มต้นโครงการ จากการศึกษาผ้าเคียนในวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ เป็นการศึกษาผ้าในวิถีชีวิตไทดำ ทำให้สามารถขยาย ขอบข่ายการดำเนินงานได้มากขึ้น ในการศึกษารวบรวมข้อมูลพบว่า ไทดำ มีวัฒนธรรมในเรื่องผ้าที่โดดเด่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน บ่งบอกกาลเทศะ สถานะของผู้สวมใส่ และมีความหมายชัดเจนทั้งหญิงและชาย การใช้ผ้าในวิถีชีวิตไทดำแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ 1) เครื่องแต่งกาย ซึ่งแยกออกเป็น เครื่องแต่งกาย ในชีวิตประจำวันและเครื่องแต่งกายในพิธีกรรม และ 2) สิ่งของเครื่องใช้ ซึ่งท่านผู้อ่านจะได้สาระความรู้ผ่าน ความเชื่อที่มีที่มาของชาวไทดำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ้าที่ใช้ในพิธีกรรม

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ประวัติศาสตร์สิบสองจุไท	1
ไทดำ หรือ ลาวโซ่ง	5
การอพยพของชาวไทดำสู่ประเทศไทย	6
ตัวอักษร	9
ลักษณะบ้านเรือน	11
ทรงผม	17
ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ	19
ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ	33
เครื่องแต่งกาย	34
สิ่งของเครื่องใช้ที่ทำด้วยผ้า	58
การย้อมคราม	67
การทอผ้า	71
ลวดลายผ้าไทดำ	79
ลวดลายที่ใช้เย็บ	82
การปัก (แซ่ว) ผ้าเปี้ยว	87
เอกสารอ้างอิง	97

ไทดำ เป็นชนชาติไทย ที่เรียกตนเองว่า ไต (ไท) หรือ TAI
มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น ลาวโซ่ง ไทโซ่ง ลาวซ่งดำ ผู้ไทดำ ไททรงดำ

ประวัติศาสตร์สิบสองจุไท

ดินแดนแคว้นสิบสองจุไท หรือสิบสองเจ้าไท แผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอนของชนเผ่าไตหรือไทดำ แผ่นดินของบรรพชนไทดำแต่ครั้งบรรพกาล จนกระทั่งปัจจุบัน นับตั้งแต่ชนเผ่าไทดำได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยในยุคของการตกเป็นอาณานิคมของอาณาจักรต่าง ๆ ยุคนั้นแผ่นดินไตหรือแคว้นสิบสองจุไท เคยตกอยู่ในอารักขามายใต้การปกครองของราชอาณาจักรสยาม ในรัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรีหรือพระเจ้าตาก ชนเผ่าที่อยู่ในแคว้นสิบสองจุไทนั้นมีหลายเผ่าพันธุ์ เช่น ไทดำ ไทแดง ไทขาว ข่า ล่าหรือมอญ เขมร เป็นต้น ไทดำนับว่าเป็นชนเผ่าที่มีจำนวนมากกว่าไทขาวหรือไทแดง และเป็นชนชั้นผู้ปกครองหรือเจ้าเมืองปกครองชนหลายเผ่ามาทุกยุคทุกสมัย จวบจนกระทั่งเสียเมือง เสียแผ่นดินให้แก่ฝรั่งเศส เมื่อปี พ.ศ. 2432 ก็ยังคงเป็นไทดำมาตลอด ไม่ว่าไทดำ ไทแดง ไทขาว พวกเขาจะเรียกขานตัวเองสั้น ๆ ว่า คนไต แผ่นดินสิบสองจุไทในอดีตที่ผ่านมาั้นเหมือนถูกสาป เพราะตลอดเวลาที่ผ่านมานับพันปี สิบสองจุไท ต้องตกอยู่ภายใต้มหาอำนาจในยุคหนึ่ง บางครั้งตกอยู่ภายใต้การปกครองของจีน บางช่วงก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของเวียดนาม และอาณาจักรหลวงพระบาง ในช่วงที่อาณาจักรเหล่านั้นเรืองอำนาจและได้เข้ามาครอบครองสิบสองจุไทเป็นเมืองประเทศราช จึงต้องยอมส่งส่วยเครื่องบรรณาการให้กับอาณาจักรเหล่านั้นตลอดมา จนกระทั่งตกมาถึงยุคที่ลาวหลวงพระบางตกเป็นเมืองประเทศราชของสยาม สิบสองจุไทจึงต้องตกมาเป็นเมืองในอารักขาของสยามโดยปริยาย และนี่คือสาเหตุที่บรรพบุรุษของไทดำ หรือไทยทรงดำได้อพยพเข้ามาเป็นพลเมืองของประเทศสยามนับแต่รัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรี

สิบสองจุไท แผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอนของชนเผ่าไต หรือไทดำ (ไทยทรงดำ) ในอดีตนั้นถูกเรียกขานว่า เป็นดินแดนแห่งขุนเขาหมื่นยอด เพราะพื้นที่ทั้งหมดของแคว้นสิบสองจุไทนั้น 90 % เป็นภูเขาน้อยใหญ่ สลับซับซ้อนสูงเสียดฟ้า ภูมิประเทศสิบสองจุไททั้งแคว้นมีพื้นที่ราบเรียบเป็นทุ่งนาขนาดใหญ่ที่พลเมืองใช้ทำการเกษตร ทำไร่ ทำนาได้เต็ม 100 % มีอยู่เพียง 4 ทุ่งนาเท่านั้นคือ 1) ทุ่งเมืองลอ 2) ทุ่งเมืองถนน 3) ทุ่งเมืองเด็ก 4) ทุ่งเมืองแฉ่ง ในบรรดาทุ่งทั้ง 4 นี้ ทุ่งที่นับว่าใหญ่ที่สุดคือ ทุ่งเมืองแฉ่ง นอกเหนือจากทุ่งทั้ง 4 นี้ ไม่นับว่าใหญ่พอที่จะเรียกว่าทุ่ง เพราะเป็นพื้นที่ราบตามช่องหุบเขาที่พอจะเพาะปลูกได้เท่านั้น เพราะฉะนั้นที่ดินทำนาจึงเป็นสิ่งที่มีความค่ามากที่สุดของชนเผ่าไทดำ สิบสองจุไท มีการปกครองด้วยระบบมูลนาย

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ปู่จ้าวท้าวหนึ่งเมืองหรือกษัตริย์ ผู้ปกครองดินแดนสิบสองจุไทคนแรกคือ ท้าวลอ เป็นลูกชายของท้าวสรวงที่อพยพมาจากน่านเจ้า ปัจจุบัน คือ มณฑลยูนนานของจีน ท้าวสรวงอพยพมาถึงเมืองลอและได้ให้กำเนิดบุตรชาย 1 คน จึงตั้งชื่อว่า ท้าวลอ ตามชื่อเมืองที่ปกครองอยู่ อาณาจักรเมืองลอในสมัยนั้นถือว่าเป็นศูนย์กลางการปกครองของไทดำ ทุกเมืองที่อยู่ในอารักขาต้องขึ้นกับเมืองลอทั้งหมด ท้าวลอมีบุตรชาย 7 คน คือ 1) ปู่ตาดุก 2) ปู่ตาเหล่า 3) ปู่ลือบลี 4) ปู่ลือบลี 5) ปู่ลาง่าง 6) ปู่ลางกว้าง และ 7) ปู่ล้านเจื่อง ลูกทั้ง 6 คนนั้นมีเมืองที่ท้าวลอได้จัดแบ่งให้ปกครอง ยกเว้นล้านเจื่องคนสุดท้ายที่ไม่มีบ้านเมืองให้ปกครอง ล้านเจื่องจึงขออนุญาตท้าวลอผู้เป็นพ่อขอกำลังพลและเสบียงอาหารพร้อมอาวุธออกตระเวนตีตามหัวเมืองน้อยใหญ่เพื่อขยายอาณาเขตเมืองลอให้กว้างขวางขึ้น ตีได้เมืองไหนถ้ายังไม่ถูกใจหรือเล็กไป ล้านเจื่องก็มอบให้ขุนทหารที่ไว้วางใจปกครองแทน ส่วนตัวก็ตีหัวเมืองไปเรื่อย ๆ เพื่อหาที่ตั้งเมืองให้ได้ จนกระทั่งยกไพร่พลมาถึงภูฟ้า ได้ยินคนพูดกันไปทั่วว่า มีเมืองหนึ่งเป็นทุ่งนากว้างขวางสุดลูกหูลูกตา มีแม่น้ำไหลผ่านกลางทุ่งนากว้างไกลไปใต้ ล้านเจื่องได้ยินเช่นนั้นจึงสั่งให้ทหารลงจากภูฟ้ามาถึงทุ่งกว้างแห่งนั้น ล้านเจื่องเห็นแล้วพึงพอใจมาก จึงสั่งให้ไพร่พลสร้างบ้าน สร้างเมือง ณ ทุ่งกว้างแห่งนั้น เมื่อสร้างเมืองเสร็จล้านเจื่องก็ขึ้นปกครองเมืองแห่งนั้นและตั้งชื่อเมืองนั้นว่า เมืองแฉง และประกาศยกเมืองแฉงเป็นเมืองหลวง ทุกเมืองที่อยู่ในบริเวณอาณาจักรเมืองแฉง ต้องขึ้นต่อเมืองแฉง และส่งส่วย ส่งบรรณาการให้เมืองแฉง นับแต่นั้นมาเมืองแฉงจึงเป็นศูนย์กลางการปกครองของแคว้นสิบสองจุไท เมืองแฉงมีท้าวหนึ่งเมืองติดต่อกัน 7 คน จนถึงยุคสมัยของท้าวเถิง คนที่ 8 ช่วงนั้นเมืองแฉงถูกคุกคามจากอาณาจักรล้านช้างหรือลาว ท้าวเถิงจึงอพยพเมืองลี้กเข้าไปทางตะวันออก และตั้งเมืองม่วยเป็นเมืองหลวงขึ้นแทนเมืองแฉง นับแต่นั้นมาเมืองม่วยจึงเป็นศูนย์กลางการปกครองและเป็นเมืองหลวงของแคว้นสิบสองจุไท มีท้าวหนึ่งเมืองสืบทอดกันมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงท้าวหนึ่งเมืองคนสุดท้ายก่อนที่แคว้นสิบสองจุไทจะถูกฝรั่งเศสเข้ายึดครองเป็นอาณานิคม ชื่อว่า ท้าวคำฮัก เป็นคนที่ 32 ของราชวงศ์ลอคำ ท้าวหนึ่งเมืองคนสุดท้ายของแคว้นสิบสองจุไทสมัยนั้น เป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ของไทย เมื่อปี พ.ศ. 2427 สิบสองจุไทถูกพวกฮ่อเข้ารุกรานเผาบ้านเผาเมืองไปทั่ว ท้าวคำฮักกลัวพวกฮ่อ จึงอพยพพลเมืองมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของรัชกาลที่ 5 ลี้ภัยอยู่ที่กรุงเทพฯ ถึง 3 ปี เมื่อฝรั่งเศสเข้ายึดสิบสองจุไทจากไทยไปแล้ว ท้าวคำฮักจึงขอพระบรมราชานุญาตจากรัชกาลที่ 5 ขอกลับคืนสู่บ้านเกิดเมืองนอนของตน หลังจากที่ถูกรื้อถอนจากฝรั่งเศส สิบสองจุไทจึงไร้ท้าวหนึ่งเมือง และฝรั่งเศสได้จัดตั้งสหพันธรัฐไตขึ้น เรียกว่า สิบหกเจ้าไต และแต่งตั้งไทขาว เมืองโล ขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดินชื่อ

แคววันลอง และในปี พ.ศ. 2497 ขบวนการเวียดนามท์ นำโดยโฮจิมินห์ เข้าโจมตีค่ายทหารกองทัพของฝรั่งเศส ที่เมืองแองแตกพ่ายแพ้ยับเยินจนฝรั่งเศสแตกกระเจิงเข้าฝั่งลาว เพราะตอนนั้นลาวยังตกเป็นของฝรั่งเศสอยู่ คนไทดำต้องหนีภัยสงครามอพยพเข้าลาว ส่วนหนึ่งที่รักอิสระและเกรงกลัวภัยสงครามจึงอพยพเข้าสู่แขวง เวียงขวางของลาวเป็นครั้งแรก เมืองแองปการของฝรั่งเศสแตกเพราะการแตกแยกของไทดำเอง โดยแบ่ง เป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งอยู่ฝ่ายฝรั่งเศส อีกฝ่ายอยู่เวียดนาม ทางฝรั่งเศสได้วางแผนตั้งสหพันธรัฐไทหรือ สิบหกเจ้าไทขึ้น เพื่อจูงใจให้ชาวไทดำ ไทขาว ช่วยกันต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งช่วงเวลานั้นลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นที่หวาดกลัวของทุกประเทศในโลก โดยเฉพาะในเอเชีย ซึ่งล่อแหลมมากต่อการถูกคอมมิวนิสต์เข้า ครอบครอง ผลลัพธ์ออกมาคือ คนไทดำถูกหลอกใช้ให้รวมรบและฆ่ากันเอง ฝ่ายฝรั่งเศสแพ้ต่อโฮจิมินห์ เวียดนามเป็นฝ่ายชนะและขับไล่ฝรั่งเศสออกจากเวียดนาม แล้วผนวกเอาแคว้นสิบสองจุไททั้งหมดเข้ากับ แผ่นดินเวียดนามและได้ปูนบำเหน็จแก่ขุนศึกที่อยู่ฝ่ายเวียดนามให้ได้ทำงานกับรัฐบาล ต่อมาจนถึงรุ่นลูก รุ่นหลานจนถึงปัจจุบันก็ยังมียู่ ส่วนไทดำที่อพยพออกจากดินแดนของตนต่างก็แตกหนีเข้าสู่ลาว ในปี พ.ศ. 2518 ชนเผ่าไทดำก็อพยพลี้ภัยอีกครั้ง เมื่อลาวถูกขบวนการประเทศลาวเข้ายึดอำนาจการปกครองเปลี่ยน การปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ ไทดำจึงต้องอพยพเข้าสู่ประเทศที่สาม เช่น ฝรั่งเศส แคนาดา ออสเตรเลีย และ สหรัฐอเมริกา

เดียนเบียนฟู

แคว้นสิบสองจุไท หรือสิบสองผู้ไทย ประกอบด้วย เมืองผู้ไทขาว และเมืองผู้ไทดำ ผู้ไทขาว มี 4 เมือง คือ 1) เมืองไล 2) เมืองเจียน 3) เมืองมุน และ 4) เมืองบาง ส่วนผู้ไทดำ มี 8 เมือง คือ 1) เมืองแอง 2) เมืองควาย 3) เมืองดุง 4) เมืองม่วย 5) เมืองลา 6) เมืองโมะ 7) เมืองหวัด และ 8) เมืองซาง รวมเมือง ของผู้ไทขาวและผู้ไทดำ มี 12 เมือง จึงเรียกว่า สิบสองผู้ไทย หรือสิบสองจุไท เมืองแอง ปัจจุบันคือ เมือง เดียนเบียนฟู เป็นจังหวัดหนึ่งทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม ห่างจากกรุงฮานอยประมาณ 200 กิโลเมตร ทางทิศตะวันตกห่างจากชายแดนประเทศลาวเพียง 35 กิโลเมตร ซึ่งเป็น 1 ในสิบสองจุไท อยู่ใน เขตไลเจา คำว่า ไลเจา เป็นภาษาไทยแคว ไทยลานนาเรียกว่า เมืองไหล หรือหลายจ้าว เดิมประมุขของเขา เรียกว่า จ้าวแผ่นคำ คำว่า เจ้าแผ่นคำ หรือ จ้าวแผ่นคำ หรือ จ้าวฟ้า เป็นภาษาไทยเดิม ซึ่งเดิมพุทธศาสนา ไปไม่ถึง ฝ่ายใต้มีศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ไทยฝ่ายใต้นิยมยกย่องบาลีลังกฤตว่าเป็นคำชั้นสูง จึง

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ทั้งคำว่า จ้าวแผ่นดิน เจ้าฟ้า เจ้าแผ่นดิน เปลี่ยนมาใช้ “กษัตริย์” แทน เมืองไหลหรือไลเจา นี้ บางท่านสันนิษฐานว่ามาจากคำ “หลายเจ้า” คือ เมืองไหลอยู่ติดกับเขตจีน เขตญวน และเขตลาว สมัยก่อนต้องส่งส่วยแก่ทั้งสามประเทศ คือ เวลาคืนเข้ามาก็ยอมเป็นข้าจีน เมื่อญวนขึ้นมาก็ยอมขึ้นแก่ญวน เมื่อลาวยกไปก็อ่อนน้อมต่อลาว เป็นเช่นนี้เรื่อยมา จึงเรียกว่า เมืองหลายเจ้า ต่อมาก็เรียกเป็นเมืองไลบั้ง เมืองไลเจาบั้ง บางท่านว่า เมืองไร่จ้าว กลายมาเป็นเมืองไหลตามภาษาญวน เดียนเบียนฟู มีลักษณะเป็นที่ราบล้อมรอบด้วยภูเขาสูง และเป็นสมรภูมิรบอันลือลั่นในช่วงสงครามอินโดจีนครั้งแรก (พ.ศ. 2489 - 2497) ซึ่งเป็นการสู้รบระหว่างกองทัพฝรั่งเศสกับกองทัพฝ่ายต่อต้านการครอบครองของชาวเวียดนาม นำโดยโฮจิมินห์ ที่เรียกว่า กองทัพเวียดนาม การสู้รบครั้งนี้สิ้นสุดด้วยการพ่ายแพ้อย่างไม่น่าเชื่อของกองทัพฝรั่งเศสที่มีทั้งกำลังคนและอาวุธทันสมัยกว่า และได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา การรบที่เดียนเบียนฟู เริ่มขึ้นเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2497 เดิมทีฝรั่งเศสได้ยึดป้อมเดียนเบียนฟูที่อยู่กลางหุบเขาไว้ได้ ซึ่งนับเป็นจุดยุทธศาสตร์ เพราะมีชัยภูมิที่เป็นภูเขาล้อมรอบ ทำให้ยากแก่การเข้าโจมตี โดยฝรั่งเศสตั้งเป้าว่า トラบโดที่รักษาเดียนเบียนฟูไว้ เวียดนามก็ไม่สามารถรุกต่อไปได้ และจะกลายเป็นขวากหนามที่คอยกั้นไม่ให้เวียดนามเคลื่อนทหารได้ตามความต้องการ แต่ในขณะที่ฝรั่งเศสมีกำลังมั่นใจในความแข็งแกร่งของป้อมเดียนเบียนฟูอยู่นั้น โฮจิมินห์ได้อาศัยความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวของทหารประชาชน ซึ่งถอดปืนใหญ่ออกเป็นชิ้นๆ แล้วขนลำเลียงขึ้นไปบนยอดเขารอบเมืองเดียนเบียนฟูอย่างลำบากยากเย็น ครั้นประกอบปืนใหญ่เสร็จ ทหารเวียดนามที่อยู่ตามยอดเขารอบป้อมเดียนเบียนฟู ก็ระดมยิงปืนใหญ่เข้าตีป้อมของฝรั่งเศสอย่างพร้อมเพรียงกัน จนป้อมเดียนเบียนฟูแตก ฝรั่งเศสต้องยอมพ่ายแพ้และถอนตัวไปจากเวียดนามในที่สุด การรบครั้งนี้ถือว่า เป็นชัยชนะครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดของชาติเอเชียอาคเนย์เหนือชาติมหาอำนาจตะวันตก ขณะที่ข้อตกลงในการประชุมเจนีวาเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 1954 แบ่งเวียดนามออกเป็นเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ ด้วยเส้นขนานที่ 17 ก่อนที่สงครามอินโดจีนครั้งที่ 2 หรือสงครามเวียดนามจะเกิดตามมาอีกใน 3 ปีถัดมา โดยสหรัฐฯเข้ามามีบทบาทในการสู้รบและก็พ่ายแพ้ไปในที่สุดเช่นกัน

ไทดำ หรือ ลาวโซ่ง

ไทดำ เป็นชนชาติไทย ที่เรียกตนเองว่า ไต (ไท) หรือ TAI โดยมีคนเรียกชื่อหลายชื่อ เช่น ลาวโซ่ง ไทโซ่ง ลาวซ่งดำ ผู้ไทยดำ ไทยทรงดำ แต่คำว่า ไทดำ จะเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย เป็นกลุ่มชาวไทกลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในเขตสิบสองจุไทเดิม หรือบริเวณลุ่มแม่น้ำดำและแม่น้ำแดงในเวียดนามเหนือ ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ดั้งเดิมของ ชาวไทดำ ชาวไทแดง และชาวไทขาว ในสมัยที่ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองเวียดนาม และลาว พวกเขาได้เรียกชนเผ่าที่อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำดำว่า ไทดำ ที่เรียกว่าไทดำ เพราะว่ากลุ่มชนเผ่าไทดังกล่าว นิยมสวมเสื้อผ้าสีดำอันเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งย้อมด้วยต้นฮ่อมหรือต้นคราม แต่ไทดำมีผิวขาวคล้ายคนจีน คำว่า ซ่ง หรือ ส้วง แปลว่า ทางเกวียน จึงเรียกคนเหล่านี้ตามเครื่องนุ่งห่มว่า ลาวซ่งดำ หรือลาวโซ่ง นอกจากนี้ในหนังสือสารานุกรมไทย (หน้า 6787) กล่าวถึง ลาวโซ่ง โดยเดิมคำว่า ลาว ไปข้างหน้านั้นสันนิษฐานได้สองทาง คือ

1. คงเป็นเพราะคนไทยเหล่านี้ได้อพยพมาจากดินแดนส่วนหนึ่งติดต่อกับอาณาเขตประเทศลาว และมีขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับคนในอาณาจักรลาว จึงเรียกว่า ลาวโซ่ง

2. คงเกิดจากความนิยมเรียกชื่อคนในสมัยนั้น มักจะเรียกผู้ที่จากถิ่นอื่นอพยพเข้ามาอยู่ใหม่ว่า ลาว ดังเช่น ลาวเวียง ลาวพวน เป็นต้น ไทยโซ่ง เมื่อได้อพยพเข้ามาอยู่ที่เพชรบุรี จึงพลอยได้รับการเรียกชื่อว่า ลาว ไปด้วย

ปัจจุบันพบไทดำในจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี ลพบุรี สระบุรี กาญจนบุรี สุโขทัย พิจิตร พิษณุโลก เลย ชุมพร และสุราษฎร์ธานี

ที่มา : มุลนิธิไทยทรงดำ ประเทศไทย, 2548

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ชาวไทดำ เชื่อกันว่า ตนสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิม 2 ตระกูล คือ ตระกูลผีผู้ท้าว และตระกูลผีผู้น้อย ตระกูลผีผู้ท้าว สืบเชื้อสายมาจากชนชั้นเจ้านาย เป็นชนชั้นปกครอง ในสายตระกูลมีชิงเดียว (คล้าย เชิงของชาวจีน) คือ ชิงลอ ผู้ที่เกิดในตระกูลนี้จะถือผีผู้ท้าวเป็นผีประจำตระกูล ตระกูลผีผู้น้อย สืบเชื้อสายมาจากชนชั้นสามัญ หรือชั้นเพี้ย ผู้ที่เกิดในสายตระกูลนี้ จะถือผีผู้น้อยเป็นผีประจำตระกูล ชาวไทดำเชื่อว่า ผีผู้ท้าวมีศักดิ์สูงกว่าผีผู้น้อย ผู้น้อยจะต้องให้ความเคารพยำเกรงแก่ผู้ท้าว ความเชื่อนี้จะปรากฏในการ ประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีเสนเรือน ซึ่งผู้น้อยจะเข้าร่วมในพิธีเสนเรือนของผู้ท้าวไม่ได้ ส่วนในการดำเนินชีวิตนั้นทั้งสองตระกูลอยู่ร่วมกันได้อย่างเสมอภาค ไทดำ มีการนับถือผี มีการบวงสรวงผีเป็นประจำ เช่น ผีเรือน หรือ ผีบรรพบุรุษ ที่มุมหนึ่งในบ้านจะใช้เป็นที่บูชาผีบรรพบุรุษ เรียกว่า “กะล่อห้อง” หากเป็นตระกูลผู้น้อยจะมีการเซ่นไหว้หรือเลี้ยงผีทุกๆ 10 วัน หากเป็นตระกูลผีผู้ท้าวจะเลี้ยงผีทุกๆ 5 วัน เรียกการเลี้ยงผีประจำตระกูลนี้ว่า “ปาดตง” ในหนึ่งปีไทดำโงะจะมีพิธีเลี้ยงผีครั้งใหญ่ เรียกว่า พิธีเสนเรือน ซึ่งเป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว เชื่อกันว่า เมื่อเลี้ยงผีแล้ว ผีก็จะปกป้องคุ้มครองตนให้อยู่ดี มีความสุข มีความเจริญก้าวหน้า นอกจากนี้ยังมีการนับถือ “เถน” คือผู้ให้คุณและโทษ

การอพยพของชาวไทดำสู่ประเทศไทย

ในปี พ.ศ. 2438 และ ปี พ.ศ. 2439 ได้เกิดการอพยพครั้งใหญ่ของชาวผู้ไทขึ้น สาเหตุมาจากศึกสงครามแย่งชิงอำนาจกันระหว่างบรรดาหัวหน้าของไทดำกลุ่มต่างๆ ในแคว้นสิบสองจุไทย พวกไทดำจึงได้อพยพเข้ามาในประเทศลาวและในภาคอีสานของประเทศไทย ในประเทศลาวนั้น ชาวไทดำส่วนมากได้ตั้งถิ่นฐานใน แขวงหลวงน้ำทา แขวงบ่อแก้ว แขวงอุดมไซ แขวงห้วยพัน และ แขวงซำเหนือ ส่วนในประเทศไทยนั้นก็อพยพเข้ามาด้วยเช่นกัน โดยมาตั้งถิ่นฐานในภาคอีสานตอนบน เช่น จังหวัดเลย นครพนม กาฬสินธุ์ มุกดาหาร ร้อยเอ็ด และ สกลนคร ในช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2496 จนถึงปี พ.ศ. 2497 ได้เกิดสงครามในเมืองเดียนเบียนฟู ซึ่งเป็นหนึ่งในเมืองของแคว้นสิบสองจุไทยเดิม ชาวผู้ไทจึงได้อพยพหลบหนีการเกณฑ์ทหารของฝรั่งเศส เข้ามาในประเทศลาวและในประเทศไทยอีกระลอก

ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ครั้นพระองค์ทรงไปตีกรุงเวียงจันทน์ ในปี พ.ศ. 2322 พระองค์ทรงได้กวาดต้อนชาวไทดำที่อพยพมาจากสิบสองจุไท ส่งไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองเพชรบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2335 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และในปี พ.ศ. 2381 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ก็ทรงยกทัพไปตีเวียงจันทน์ และได้กวาดต้อนชาวไทดำมาอีก ซึ่งในปัจจุบันตั้งถิ่นฐานกระจายกันอยู่ในพื้นที่หลายจังหวัด เช่น ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี พิจิตร พิษณุโลก กาญจนบุรี ลพบุรี สระบุรี ชุมพร และสุราษฎร์ธานี ปัจจุบันเรียกคนเหล่านี้ว่า ชาวไทยโซ่ง มีหลักฐานปรากฏในหนังสือประวัติผู้ไทยหรือชาวผู้ไทยที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเถน หรือ เมืองเถง ดังนี้

ครั้งที่ 1 ในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ปี พ.ศ. 2322 ดังปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 1 (หน้า 38-40) ความว่า ในจุลศักราช 1141 ปีกุน เอกศก (พ.ศ. 2322) พระยาเดโช (แทน) พระยาแสนทอ่งฟ้าผู้น้องอพยพครอบครัวหนีไปอยู่เมืองญวน กองทัพสมเด็จพระมหาจักรีศรีศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์พิชิตญวนตีเมืองลำนช้างได้แล้ว ให้เก็บสิ่งของปืนใหญ่น้อยครอบครัวเข้ามา ณ เมืองพันพร้าว และให้กองทัพหลวงพระบางไปตีเมืองทันต์ ญวนเรียกว่า เมืองซื่อหัง เมืองม่วย สองเมืองนี้เป็นลาวทรงดำ (ผู้ไทดำ) อยู่ริมเขตแดนเมืองญวน ได้ครอบครัวลาวทรงดำลงมาเป็นอันมาก พาครอบครัวลาวเวียงลาวทรงดำลงมาถึงกรุงในเดือนยี่ ปีกุน เอกศก (พ.ศ. 2322) นั้น ลาวทรงดำนั้นโปรดให้ไปตั้งบ้านเมืองอยู่เพชรบุรี นับเป็นรุ่นแรกที่มาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ลาวเวียง ลาวหัวเมืองปากโขงตะวันออกก็โปรดให้ไปตั้งบ้านเมืองอยู่สระบุรี เมืองราชบุรีบ้าง ตามหัวเมืองตะวันตกบ้าง อยู่เมืองจันทบุรีบ้างก็มีเชื้อสายมาจนทุกวันนี้

ครั้งที่ 2 สมัยรัชกาลที่ 1 ในปี พ.ศ. 2335 กองทัพเวียงจันทน์ตีหลวงพระบางแตก และจับกษัตริย์หลวงพระบางส่งกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2335-2338 กองทัพเวียงจันทน์ได้ตีเมืองเถง และเมืองพวน ซึ่งแข็งข้อต่อเวียงจันทน์ กวาดต้อนชาวผู้ไทดำ ลาวพวนเป็นเชลยส่งมากรุงเทพฯ รัชกาลที่ 1 ทรงมีรับสั่งให้ชาวผู้ไทดำประมาณ 4,000 คนไปตั้งถิ่นฐานที่เพชรบุรีเช่นเดียวกับชาวผู้ไทดำรุ่นแรก

ครั้งที่ 3 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เมื่อปี พ.ศ. 2379 มีหลักฐานปรากฏในพงศาวดารเมืองหลวงพระบาง (หน้า 253-254) ความว่า ครั้งศักราช 1197 ปีมะแม สัปตศก (พ.ศ. 2378) เจ้าพระยาธรรมาภิรักษ์ (สมบุญ) เป็นแม่ทัพคุมพลทหารขึ้นไปตั้งอยู่เมืองหลวงพระบาง แล้วแต่งให้เจ้าราชไผ่อุปราชท้าวพระยาคุมกองทัพขึ้นไปตีเมืองพวน แต่งให้เจ้าอุ่นแก้วน้องเจ้าอุปราช เจ้าสัญญาไชย

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

บุตรเจ้าอุปราชนาคที่ 7 เจ้าแก่นคำบุตรเจ้าหอหน้าอภัยที่ 2 เจ้าคำปานบุตรเจ้ามั่งที่ 1 ท้าวพระยายกกองทัพขึ้นตีเมืองแถนจับได้ ลาวพวน ลาวทรงดำ (ผู้ไทยดำ) ส่งลงมา ณ กรุงเทพฯ เจ้าเมืองธาตุเจ้าเมืองหลวงพระบางครองเมืองได้ 20 ปี รวมอายุ 64 ปี ก็ถึงแก่กรรม คักราช 1198 ปีวอก อัฐศก (พ.ศ. 2379) เจ้าอุปราชเจ้าราชวงศ์มีศุภอักษรแต่งให้เจ้าอุ่นแก้วคุมดอกไม้เงินดอกไม้ทองลงมากรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า เจ้าอุปราชหรือเจ้าราชวงศ์คงจะตั้งเป็นเจ้าเมืองหลวงพระบางคนหนึ่ง จึงโปรดตั้งเจ้าอุ่นแก้วเจ้านครหลวงพระบางอนุรุทธที่ 5 เป็นเจ้าน้องอุปราชราชไทยเป็นที่ราชวงศ์ขึ้นไปรักษาบ้านเมือง ครั้นเจ้าอุปราชราชวงศ์ปลงศพเจ้าเมืองหลวงพระบางเสร็จแล้ว พวกเมืองหิมา เมืองคอย เมืองควร ตั้งขัดแย้งต่อเมืองหลวงพระบาง เจ้าอุปราชเจ้าราชวงศ์แต่งให้ท้าวพระยาคุมกองทัพขึ้นไปตีจับได้ลาวทรงดำ (ผู้ไทยดำ) แต่งให้พระยาครีมหานามคุมลงมา ณ กรุงเทพฯ ครั้งหนึ่ง

ครั้งที่ 4 ปีพ.ศ. 2381 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ยกทัพไปปราบเจ้าราชวงศ์

ครั้งที่ 5 ปีพ.ศ. 2425-2428 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ยกทัพไปปราบศึกฮ่อ ได้โปรดให้พระยาภูธรราชภัย หรือ พระยาชมภู เป็นแม่ทัพไปปราบฮ่อ และได้อพยพไทดำจากเมืองแถน และเมืองพวนในแคว้นสิบสองจุไทย มาในปีพ.ศ. 2425 พักอยู่ที่กรุงเทพฯ 3 วัน โดยมีตัวแทนไทดำ 5 คน ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อขอพระราชทานอาหารและเครื่องนุ่งห่ม คือ 1) พ่อของหยอด สิงลอลำ (อ้ายเฒ่ามน ไพศุญย์) 2) พ่อของนายนาค สิงลอลำ (อ้ายเฒ่าแฝง ดีแอ) 3) พ่อของนายโหย สิงลอลำ (อ้ายโหย อ้อยนอ) 4) พ่อ..... 5) ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2430 ได้อพยพเข้าไปในประเทศลาวอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงอพยพกลับเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เมื่อปี พ.ศ. 2460 จนถึงปัจจุบัน

พระมหามนตรี ขน.ติสโร เขียนจาวไตดำ หรือจาวไตโซ่งในดินแดนสยาม ไว้ว่า จาวไตโซ่ง นับได้ว่าเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยที่เขาเรียกกันติดปากว่า คนลาว หรือ ผู้ลาว ในปัจจุบันนี้ได้กระจายแยกย้ายกันไปทำมาหากินตามใจชอบในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย

ในจังหวัดเพชรบุรี ที่อำเภอเขาย้อย ตำบลหนองปรัง ทับค้าง ห้วยท่าช้าง ที่อำเภอเมือง ตำบลวังตะโก ที่อำเภอชะอำ และที่อำเภอบ้านแหลม ตำบลท่าช้าง

ในจังหวัดสุพรรณบุรี ที่อำเภออู่ทอง ตำบลบ้านดอน สระยายโสม หองโอง ดอนมะเกลือ ที่อำเภอ สองพี่น้อง มีหมู่บ้านหนองงาน หมู่บ้านดอนมะนาว หมู่บ้านลาดมะขาม ตำบลบ้านไช้ ที่อำเภอเมือง ตำบล บางกุ้ง หมู่บ้านบางหมั่น และที่อำเภอบางปลาม้า

ในจังหวัดราชบุรี ที่อำเภอจอมบึง ตำบลจอมบึง หมู่บ้านตลาดควาย ที่อำเภอดำเนินสะดวก ตำบล ดอนคลัง หมู่บ้านบัวงาม ที่อำเภอบางแพ ตำบลดอนคา หมู่บ้านตากแดด และที่อำเภอปากท่อ

ในจังหวัดนครปฐม ที่อำเภอสามพราน ตำบลตลาดจินดา ที่อำเภอบางเลน หมู่บ้านเกาะเรต บ้านดอนขมิ้น บ้านหัวทราย บ้านไผ่หูช้าง บ้านไผ่ดอกเหี่ยว ที่อำเภอกำแพงแสน หมู่บ้านดอนเตาอิฐ บ้านสระ บ้านยาง บ้านดอนทอง บ้านไผ่คอย บ้านไผ่โทน บ้านไผ่เกาะ ที่อำเภอดอนตูม หมู่บ้านแหลมกระเจา บ้านหัวถนน และที่อำเภอเมือง หมู่บ้านดอนชนาก

ในจังหวัดเลย ที่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน นอกจากนี้เข้าใจว่า มีอยู่ในจังหวัด อื่น ๆ อีกหลายแห่ง เช่น กาญจนบุรี สระบุรี ลพบุรี นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย ชุมพร และ สุราษฎร์ธานี อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าชาวโซ่งจะมาจากถิ่นใด มีความเป็นมาอย่างไร จะเป็นคนลาวหรือเป็นคนไทย ก็ตาม แต่ชาวโซ่งก็ยังมีภาษาพูด ตัวอักษร วัฒนธรรมประเพณี เครื่องแต่งกาย ซึ่งชาวโซ่งยังคงรักษาไว้ให้ อยู่คู่แผ่นดินสยาม สืบสายภาพลักษณ์นับจากบรรพบุรุษมาจนถึงทุกวันนี้

ตัวอักษร

ไทยทรงดำ ไทดำ หรือภาษาถิ่นเรียกว่า “ลาวโซ่ง” มีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง นับตั้ง แต่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ดินแดนสิบสองปันนา ภาษาถิ่นของลาวโซ่งนั้นมีเอกลักษณ์เฉพาะตนเอง ซึ่งยากต่อการ เลียนแบบ

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ตัวอักษรไทซอง

ก	ข	ค	ง	จ	ช(ส)
๗๓	๖	๗	๖	๗๖	๗๖
ฅ (พาด)	ก	ค	ก	ท	ห
๗๗	๑	๕๓	๖	๗	๗๗
ข	ป	พ(ท)	ฟ	ท	ม
๖	๖	๗๗	๗	๗	๗๗
๗๗	ว(ล)	ว	ห	๗๖	๗
๗๗	๖	๗๗	๗	๗๖	๗

๗๓	๖	๗	๖	๗๖	๗๖
๗	๖	๗	๖	๗๖	๗๖
๗๗	๑	๕๓	๖	๗	๗๗
๖	๖	๗๗	๗	๗	๗๗
๗๗	ว(ล)	ว	ห	๗๖	๗
๗๗	๖	๗๗	๗	๗๖	๗

ตัวอักษรไทดำ TAI'S ALPHABET																	
ก	ข	ค	ด	ก	ค	ด	ก	ค	ด	ก	ค	ด	ก	ค	ด	ก	ค
๗๓	๖	๗	๖	๗๖	๗๖	๗๖	๗๖	๗๖	๗๖	๗๖	๗๖	๗๖	๗๖	๗๖	๗๖	๗๖	๗๖
ฅ (พาด)	ก	ค	ท	ค	ท	ค	ท	ค	ท	ค	ท	ค	ท	ค	ท	ค	ท
๗๗	๑	๕๓	๖	๗	๗๗	๗๗	๗๗	๗๗	๗๗	๗๗	๗๗	๗๗	๗๗	๗๗	๗๗	๗๗	๗๗
ข	ป	พ(ท)	ฟ	ท	ม	ข	ป	พ(ท)	ฟ	ท	ม	ข	ป	พ(ท)	ฟ	ท	ม
๖	๖	๗๗	๗	๗	๗๗	๖	๖	๗๗	๗	๗	๗๗	๖	๖	๗๗	๗	๗	๗๗
๗๗	ว(ล)	ว	ห	๗๖	๗	๗๗	ว(ล)	ว	ห	๗๖	๗	๗๗	ว(ล)	ว	ห	๗๖	๗
๗๗	๖	๗๗	๗	๗๖	๗	๗๗	๖	๗๗	๗	๗๖	๗	๗๗	๖	๗๗	๗	๗๖	๗

ลักษณะบ้านเรือน

บ้านของชาวไทดำหรือลาวโซ่ง เรียกว่า เอือนลาวหรือเรือนลาว ในอดีตเป็นเรือนหลังใหญ่ มีลักษณะเป็นบ้านชั้นเดียวใต้ถุนสูง ทั้งนี้เพื่อใช้บริเวณใต้ถุนบ้านเป็นที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ ภายในครัวเรือน เช่น การทอผ้า ปั่นด้าย ตำข้าว และเพื่อเป็นที่อยู่ของสัตว์เลี้ยง สร้างด้วยวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ หนุ่ยแฝง และไม้เนื้อแข็งต่างๆ ส่วนของพื้นบ้านปูด้วยฟากไม้ไผ่ ใช้ลิ้มเป็นสลัก หรือตัวยึด และใช้หวายผูกแทนการตอกตะปู เสาบ้านทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ส่วนห้องน้ำห้องส้วมจะปลูกแยกห่างจากตัวเรือน หลังคามุงด้วยหญ้าคาเป็นรูปโค้งลงมาปกคลุมทั้งบ้านเกือบครึ่งหลัง เปรียบเสมือนฝายบ้านส่วนหนึ่ง ใช้ป้องกันลมและความหนาวเย็น บริเวณจั่วบนหลังคามีลักษณะที่โดดเด่นถือเป็นเอกลักษณ์ของบ้านลาวโซ่ง คือ การนำเอาไม้มาประดิษฐ์เป็นรูปโค้ง 2 ชั้น ประทับไว้กันคล้ายเขาควายอยู่บนยอดจั่ว ลาวโซ่ง เรียกว่า “ขอกุด” ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีและความสำเร็จ ส่วนระเบียบบ้านทั้งหน้าบ้านและหลังบ้าน มีบันไดขึ้น-ลง ทั้งหน้าและหลัง ระเบียบด้านหน้าใช้เป็นที่รับแขกผู้หญิง เรียกว่า “กกชาน” ส่วนระเบียบด้านหลัง เรียกว่า “ก่วาน” สำหรับแขกผู้ชาย ส่วนในตัวบ้าน จัดมุมใดมุมหนึ่ง ให้เป็นห้องสำหรับเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ ซึ่งเรียกว่า “กะลือห้อง” ในห้องผีต้องเจาะช่องฝายบ้านไว้ 1 ช่อง เพื่อเวลาทำพิธีเสนเรือนจะต้องส่งอาหารที่ทำพิธีให้บรรพบุรุษทางช่องนี้ ส่วนตัวบ้านให้จัดเป็นมุมนอนมุมหนึ่ง มุมครัวมุมหนึ่ง ที่ครัวจะมีเตาไฟและอุปกรณ์การหุงต้มด้วยหม้อดิน เหนือเตาไฟขึ้นไปจะมีหิ้งเพื่อเก็บของใช้จำพวกหวายและไม้ไผ่ เพื่อรักษาเนื้อไม้ไผ่และหวายไม่ให้มอดกิน เมื่อเวลาหุงหาอาหารควันไฟจะขึ้นไปรมของใช้บนหิ้ง ซึ่งลาวโซ่งจะเรียกหิ้งนี้ว่า “ล่า” ส่วนทางมุมนอน จะเห็นที่นอนและมุ้ง ซึ่งล้วนเป็นสีดำทั้งสิ้น จะไม่มีการเก็บที่นอนและจะกางมุ้งไว้ตลอด เพราะถือว่า นั่นเป็นส่วนตัว หรือเป็นห้องอีกห้องหนึ่งเช่นกัน ถัดออกไปอีกจะมีหิ้งเก็บสิ่งของเกี่ยวกับเสื้อผ้าของใช้มีค่าใส่ไว้ในหีบที่ทำด้วยไม้ไผ่ ซึ่งชาวโซ่งใช้แทนตู้เสื้อผ้า เรียกหีบไม้ไผ่นี้ว่า “ขมุก” ส่วนของหลังคาบ้านมุงด้วยหญ้าคา ฝายบ้านขัดแตะดำด้วยไม้ไผ่ ไม่มีช่องหน้าต่าง ในปัจจุบันเปลี่ยนมาปลูกบ้านสมัยใหม่เกือบหมดแล้ว แต่ประเพณีต่างๆ ยังรักษาไว้เหมือนเดิมทุกอย่าง

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

เรือนไทดำ บ้านโซ่ง จังหวัดสุพรรณบุรี

วาดจากภาพถ่ายของ ศิริชัย นฤมิตรเวชการ ใน กรมยุทธโยธาทหารบก. เรือนไทย. 2515

เรือนทรงกระดองเต่า เรือนจั่วทรงจอมแห และเรือนปั้นหยา ที่บ้านพระยายโสม อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อ พ.ศ. 2513

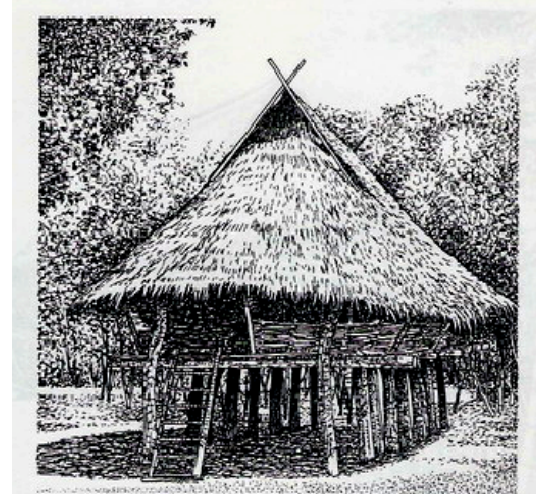
(วาดจากภาพถ่ายของ อุทัยใจจงรัก)

เรือนไทดำ บ้านหนองชุมพล อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

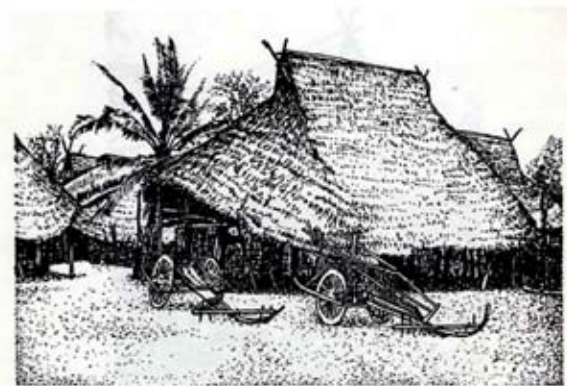
เรือนทรงกระดองเต่า มีชอกูดคล้ายเขาควายเป็นกรอบยอดจั่ว
วาดจากภาพถ่ายใน น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนเรือนในสยาม.
(พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2535

เรือนไทดำ เมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ

เรือนทรงกระดองเต่าแห่งบ้านแม่ประจันต์ ท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี

บ้านเรือนไทดำ จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ พ.ศ. 2410
(วาดจากภาพถ่ายของ ฟรันซิส จิต ใน :
พิพัฒน์ พงศ์พีพร. สมุดภาพรัชกาลที่ 4 กรุงเทพฯ :
พิพิธภัณฑสถานภาพมกุฎราชกุมาร กรุงเทพมหานคร, 2547)

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเขาย้อย ตำบลหนองปร่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำบ้านหัวเขาลู หมู่ 1 ตำบลห้วยยางโทน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

บ้านนาป่าหนาด หมู่ 4 ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

การแบ่งพื้นที่ภายในบ้าน

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

กะล่อห้อง ห้องสำหรับเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ

มูมนอน

มูมครัว

ระเบียงด้านหน้า หรือ กกชาน

“ขึ้นไคเฮือน จะผัดผิบ้าน ขึ้นไคกว้าน จะผัดผิเฮือน”
 จะขึ้นบันไดต้องให้เจ้าบ้านเชิญ มิฉะนั้นผีเรือนจะตีเตียน ทำให้เจ็บไข้
 หน้าบ้านใช้รับแขกผู้ใหญ่ที่คุ้นเคยนับถือ หลังบ้านหนุ่มสาวคุยกัน ไม่ให้เข้าบ้าน

ทรงผม

ทรงผมของชาวไทดำหรือลาวโซ่งมีลักษณะแตกต่างจากชาติอื่นๆ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม เรียกว่า ปั้นเกล้า โดยทรงผมสามารถบ่งบอกถึงสถานะของผู้หญิงลาวโซ่งได้ว่า เป็นคนโสด แต่งงานแล้ว หรือเป็นหม้าย เช่น ทรงผม ผู้สาวปล่อยผม/ไว้ท้ายทอย แต่งงานแล้วมวยผมไว้จอมกะหม่อม หากสามีตายเป็นแม่หม้ายเอาไว้ท้ายทอย (ดอยลง) หรือหากแบ่งตามวัยต่างๆ จะสามารถแบ่งได้ดังนี้ ในสมัยก่อนเด็กหญิงและชายจะถูกกร้อนผม พอเริ่มเป็นหนุ่มสาว ผู้ชายจะตัดผมทรงดอกกระพุ่ม หรือทรงสูง ส่วนผู้หญิงไว้ผมทรงเอี่ยมไหล่หรือเอี่ยมไร เป็นทรงผมของเด็กหญิงลาวโซ่งที่ผมยังสั้นอยู่ระหว่างอายุ 13-14 ปี

ทรงสับปลิ้น

เมื่อผมเริ่มยาวจะพันปลายผมม้วนขึ้น ใช้หวีสับไว้ตรงท้ายทอย
สำหรับหญิงสาวช่วงอายุ 15 ปี

ทรงจุกตับ

เป็นผมที่ขมวดเป็นกระบังอยู่ข้างหลัง ถักเป็นเปีย
สำหรับหญิงสาวช่วงอายุ 16 ปี

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ทรงขอดกระต๊อก

เป็นผมที่ยาวผูกเป็นปม ปล่อยชายลงข้างหน้า
สำหรับหญิงสาวช่วงอายุ 17 ปี ,

ทรงปั้นเกล้าชอย หรือขอดชอย

เป็นการเกล้าผมที่ผูกเป็นเงื่อนตาย เอาชายไว้ข้างซ้ายเป็นโบว์คล้าย
หูกระต่าย ปล่อยชายผมข้างขวา สำหรับหญิงสาวช่วงอายุ 18-19 ปี
เป็นทรงสุดท้ายของสาวรุ่น

ทรงปั้นเกล้าตั่วง

เกล้าตลบไว้กลางศีรษะ ม้วนชายขดเข้าข้างใน ใช้ไม้กลัดขัดไว้
ไม่ให้หลุด ด้านหน้าโยกเป็นลอนให้สวยงาม สำหรับหญิงสาว
ช่วงอายุ 20 ปี ทรงนี้สามารถแต่งงานได้ และเกล้าตลอดอายุ
ยกเว้นเป็นหม้ายหรือชังไว้ทุกข์

ทรงปั้นเกล้าตัก หรือทรงแม่หม้าย

เมื่อสามีเสียชีวิต จะปล่อยผมสยายในระหว่างไว้ทุกข์
จะปั้นเกล้าตักอยู่กลางศีรษะก่อนไปทางท้ายทอย
มีกลุ่มผมอยู่ข้างหลัง

ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ

ชาวไทดำหรือลาวโซ่งมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น ภาษาพูดและภาษาเขียน การแต่งกาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อดั้งเดิมอยู่เป็นอันมาก ลักษณะทางสังคมของลาวโซ่งยังคงรักษาขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีและพิธีกรรมไว้อย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในความเป็นปึกแผ่นและการดำรงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ พิธีกรรมหลัก เช่น พิธีเสน พิธีงานศพ พิธีขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ

ประเพณีขึ้นเฮือนใหม่

เมื่อปลูกเรือนใหม่ การทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ มักทำในช่วงเวลาบ่าย หลังจาก 15.00 น. ล่วงไปแล้ว ถือเป็นพิธีชั้นกลาง หมอผีจะมาข่มขวง คือ ข่มสิ่งเลวร้าย ผีร้ายออกจากไม้ไปอยู่ที่อื่น จากนั้นขนอุปกรณ์ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตขึ้นบ้าน ของใช้ในพิธีมี หมาก ไหเอือด (ไหพริก) ไหเกลือ ไหหนึ่งข้าว ที่นอน หมอน มุ้ง เสื้อ สาด ฯลฯ แล้วจึง “เลาผีเฮือน” คือ การบอกเล่า หรือ เชิญผีเรือนมาอยู่บนบ้านใหม่ ทำพิธี “จี้ไฟให้ข้าว” (หนึ่งข้าวก่อไฟบนเตาที่ใช้ก่อนหिन 3 ก้อน เรียกว่า ก้อนเล่า) เลี้ยงอาหารค่ำแล้วเสร็จพิธี คนบ้านใกล้เคียงเวียนมาเยี่ยมเยียน ไม่มีการให้ของขวัญ มีแต่คำอวยพรให้อยู่ดีมีสุข อายุยืนขวัญเย็น

พิธีขึ้นเฮือนใหม่

ที่มา : พิพิธภัณฑ์บ้านถนอม บ้านหนองจิก หมู่ 1 ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ประเพณีเกี่ยวกับความรัก

การลงขวง เป็นประเพณีที่เปิดโอกาสให้ชายหนุ่มและหญิงสาวได้พบปะสนทนาเพื่อเรียนรู้นิสัยใจคอ เปรียบเสมือนเป็นประเพณีการหาคู่ตนเอง โดยฝ่ายหญิงประมาณ 4-5 คน จะรวมกลุ่มกันทำงานบ้าน งานฝีมือ อยู่กับบ้าน เช่น ปั่นด้าย เย็บปักถักร้อย จักสาน ตำข้าว เป็นต้น ที่ขวงหรือลานขวง (เป็นลานในบริเวณบ้าน หรือของหมู่บ้าน) ในตอนกลางคืน ประมาณห่มหรือสองห่ม การมาทำงานเช่นนี้เรียกว่า “อยู่ขวง” ความหมาย ก็คือ มาทำงานในบริเวณลานบ้านในตอนกลางคืนนั่นเอง โดยปกติก็นั่งกันเป็นกลุ่มวงกลม จุดไฟไว้ตรงกลาง ให้สว่างพอเห็น

ความสำคัญของการอยู่ขวงคือ การเปิดโอกาสให้ชายหนุ่มได้มาเที่ยวหาพูดคุย เรียกว่า “แอ็บสาว” (รู้จักคุ้นเคยกับหญิงสาว) เพื่อได้รู้จักสนทนากัน บางครั้งหมู่บ้านหนึ่งๆ มีหลายขวง ชายหนุ่มก็เลือกเที่ยวชม ได้สบาย เรื่องที่สนทนากันก็จะถามชื่อที่อยู่การทำมาหากิน ถ้าคุ้นเคยก็กล่าวหยอกล้อกันไป แต่ผลสุดท้ายก็ไม่พ้นเรื่องรักๆ ใคร่ๆ ศึกษาอุปนิสัยใจคอซึ่งกันและกัน หากพึงพอใจต่อกันก็จะสานสัมพันธ์ต่อไป การอยู่ขวงทำงานบ้านเช่นนี้ทำได้ตลอดปี ไม่เลือกฤดูกาลอย่างการอื่นก่อน กติกาในการเที่ยวขวง คือ ความเป็นประชาธิปไตยและน้ำใจนักกีฬา หนุ่มคนใดหรือกลุ่มใดคุยอยู่กับสาว หากมีหนุ่มกลุ่มอื่น ให้โอกาสกลุ่ม มาทีหลัง ต่อจากนั้นก็กลับเข้าไปอีก แสดงให้เห็นว่าเขาสนใจอยู่ก่อนแล้วอย่างจริงจัง กลุ่มอื่นไม่ควรมาสนใจ แต่ทั้งนี้กลุ่มหนุ่มจะมีไมตรีต่อกันไม่ผิดใจกัน จึงเป็นความงดงามทางวัฒนธรรมที่ควรประกาศคุณค่า

การทำหน้าหมอนและกรอด้าย
เป็นลักษณะของสาวที่ลงขวง เพื่อรอ
ชายหนุ่มมาพูดคุย

ที่มา : ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ
เขาย้อย ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี

การล้วงสาว การที่สาวไม่ได้นั่งลงขง หากหนุ่มใดอยากจะคุยต้องหาวิธีที่จะให้สาวรู้ตัว นั่นคือ พิธีล้วงสาว หรือจกสาว โดยหนุ่มต้องมีไม้ล้วง ซึ่งมีลักษณะคล้ายไม้ตะพดขนาดยาวหนึ่งศอกเศษ และใช้ส่วนที่แหลมของไม้ล้วงสาวแทงไปบนที่นอนให้สาวรู้ตัว สาวก็จะขยับตัว ซึ่งหนุ่มมักจะรู้ได้ เพราะสมัยก่อนนอนบนฟาก หากนอนกระดานก็ไม่ต้องตอกตะปู หากใครไม่มีไม้ล้วงสาวประจำกายก็จะใช้ดินเหนียวผูกติดปลายเชือกกล้วย และนำเชือกผูกปลายไม้ชิ้นเล็กๆ พอที่จะลอดช่องได้ และส่งก้อนดินเหนียวไว้ให้ถูกตัวสาว สาวรู้ตัวก็จะดึงดินเหนียวหรือเอาเล็บจิกดินเหนียวไว้เป็นการบอกให้หนุ่มรู้ตัวว่าตนเองรู้ตัวแล้ว สาวก็จะจุกตะเกียงงอยเพียงงอยเดียว (ขณะที่ตะเกียงงอยมี 3 ไล่) เพียงเพื่อให้เกิดแสงสว่างและแจ้งให้ผู้ปกครองทราบ ว่า ตนไปคุยกับหนุ่ม ไม่ได้เป็นการลักลอบ และเป็นเครื่องเตือนใจไม่ให้ผิดประเพณี

การล้วงสาว เป็นการเรียกสาวลงมาพูดคุย

ที่มา : พิพิธภัณฑสถานอนม บ้านหนองจิก หมู่ที่ 1 ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

การเล่นคอน หรือ อั้นคอน เป็นประเพณีที่จัดในเดือน 5 หรือเดือน 6 เพื่อสมานสามัคคี เปิดโอกาสให้ชายหญิงได้พบปะ ฟ้อนรำ ร้องเพลงเกี่ยวกัน รู้นิสัยใจคอ และมีการเล่นโยนลูกช่วง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทอดมะคอน” มีหญิง-ชาย ชาวไทดำหลายคู่ได้พบรักและแต่งงานกันเพราะการเล่นคอน

“อั้น” แปลว่า เล่น คอน คือ “ลูกช่วง” เป็นผ้าสี่เหลี่ยมยัดด้วยเมล็ดฝ้าย ดีที่สุดคือเมล็ดงุ่น รองลงมาเมล็ดมะขาม เอาไว้โยนแก่งให้เจ็บ มีพู่ห้อย 5 มุม มีสายสำหรับจับโยน ยาวประมาณ 1 ช่วงแขน หนุ่มที่จะเล่นลูกช่วง ต้องมีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป มีหัวหน้าฝูงคอน คือ คนที่มีครอบครัวแล้ว หรือหนุ่มสูงอายุที่คอยควบคุมดูแลพฤติกรรมต่างๆ ในกลุ่ม ซึ่งเรียกว่า ฝูงคอน มีจำนวน 15-20 คนขึ้นไป ในจำนวนนี้จะมีหมอแคน เป็นคนที่ได้รับมอบความเคารพนับถือ ไม่จำเป็นต้องเป็นหัวหน้าฝูงคอน

ลูกช่วง

ชายหนุ่มจะขอเล่นลูกช่วง
กับหญิงสาว
ต้องใช้เลื้อยพันแคนเข้ามาเจรจา

การเล่นลูกช่วงสมัยก่อนจะมีทั้งปี ทั้งแคน
ปัจจุบัน มีแคน และมีกลองเข้ามาเสริม
จิตใจจะท้าวท้าวมีแต่เสียงแคน

ที่มา : ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเขาย้อย ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

วิธีการอันกอน จะมี 3 แบบ คือ

1. อันกอนค้ำ หนุ่มจะไปตั้งแต่ตอนสาย ประมอให้สาวในหมู่บ้านรู้ว่า มีฝูงกอนจะมาขอเล่น ลูกช่วงแล้วมารวมที่ขวง รับหนุ่มไปค้ำบ้านตนหรือไปช่วยงานในบ้านตนหรือบ้านที่เป็นหัวหน้าขวง หนุ่มจะไปช่วยตักน้ำ ตำข้าว แล้วแต่สาวบ้านใดมีงาน ตกเย็นทำอาหารเลี้ยงกัน หนุ่มก็จะเข้าไปช่วยสาวทำอาหาร คึกษาและสังเกตพฤติกรรมของสาว หัวคำสาวจะใส่เสื้อสีลงมาตัดกอน (โยนลูกช่วง) หนุ่มน้อยก็ใส่เสื้อสีเสร็จแล้วกินแลง (รับประทานอาหารเย็น) ต่อจากนั้นจึงจะมีการฟ้อนรำ ฟ้อนรำเสร็จ วานสาว คือ การจองเป็นคู่คุยกันในคืนนั้น หลังจากนั้นหนุ่มจะค้ำที่บ้านสาว หรือนอนที่ขวงแล้วแต่ความสมัครใจ
2. อันกอนสู่แลง หนุ่มมาตอนหัวค่ำ มากินแลง (รับประทานอาหารเย็น) ด้วยกัน และร้องรำวานสาว แล้วกลับบ้าน โดยไม่ได้ค้างคืน วิธีการเล่นลูกช่วงเหมือนกับอันกอนค้ำ ต่างกันตรงฝูงกอนไม่ได้ค้างคืนเท่านั้น
3. อันกอนเดี่ยว (กลับ) หนุ่มมาตอนมืด ประมาณ 20.00 น. คือกินแลง (รับประทานอาหารเย็น) มาก่อนแล้ว จึงมาประมอขอเล่นลูกช่วง ประมอ เป้าแคน เริ่มร้องรำ หลังจากนั้นจึงตัดกอน (โยนลูกช่วง) และวานสาว เสร็จแล้วกลับบ้านตนเอง

ประเพณีการแต่งงาน

การแต่งงาน หรือเรียกว่า “งานกินดอง” หรือ “งานกินหลอง” หมายความว่า งานเลี้ยงเพื่อความเกี่ยวดองเป็นญาติกัน ชายหนุ่ม หญิงสาว เมื่อมีความรักใคร่ชอบพอกันถึงขั้นแต่งงานกัน ฝ่ายชายจะส่งผู้ใหญ่ มาสู่ขอหญิงสาวจากพ่อแม่ฝ่ายหญิง เรียกว่า “ไปโ้โ้โ้โ้โ้โ้โ้”

สิ่งของที่เตรียมไปมีห่อหมาก พลุ บุหรี่ 4 ชุด เหล้า 1 เท (32 ขวด) ขนม 8 ถาด หมู ไก่ พร้อมหญิงสาว 2 คน มักหาหญิงสาวจากครอบครัวที่ดี คือ มีพร้อมทั้งบิดามารดา และมีประวัติการแต่งงาน มิใช่หนีตามกัน สำหรับห่อหมาก พลุ อันเป็นมงคล ทั้งเจ้าแก่และหญิงสาว ต้องสวม “เสื้อสี” ให้เรียบร้อยถูกต้องตามประเพณี ถ้าเจรจาตกลงกันได้ก็จะนัดหมายทำการหมั้น หรือจะนัดหมายแต่งงานกันเลยก็ได้

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ขั้นตอนในพิธีแต่งงาน แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. ส่อง หรือ การหมั้น เมื่อทำพิธีเสร็จแล้ว ฝ่ายชายจะไปเยี่ยมหญิงเป็นครั้งแรก หรือจะไปๆ มาๆ ก็ได้ เรียกว่า “ไปหยามหอมมะปู้” คือ ไปเยี่ยมเยียนหอมมากพลุของหมั้นของฝากที่บ้านหญิง คือ วิธีการไปพบคนรัก
2. สู่ คือ การที่ฝ่ายชายไปมาหาสู่
3. สา คือ ฝ่ายชายไปทำงานรับใช้ที่บ้านฝ่ายหญิง เป็นเวลา 1-5 ปี กรณีที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะไม่เรียกสินสอดทองหมั้น ฝ่ายชายจึงต้องอาสาทำงานเพื่อรับใช้พ่อแม่ฝ่ายหญิงเป็นการทดแทน
4. ส่ง คือ พิธีส่งตัวเจ้าสาวให้แก่เจ้าบ่าวในวันแต่งงาน

ชุดเจ้าบ่าว

ใส่เสื้อฮี สวมหมวกงอบ สะพายย่ามและมีด

ขบวนเจ้าบ่าว

ต้องมีท่อนอน 1 คู่ เหล่า 1 ทาบ

พิธีเสนเรือน หรือเสนเฮือน

พิธีเสนเรือน คือ พิธีเช่นไหว้ ผีเรือนที่รักษาบ้านเรือนของแต่ละตระกูล ไทดำ นับถือผีบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัดและถือปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยเฉพาะพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ผู้แต่งงานไปเข้าผีตามคู่สมรสของตน ซึ่งเป็นบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว บ้านทุกบ้านจะมีผีเฮือน (ผีเรือน) ลูกๆ จะจัดซื้อไก่ไว้ในบัญชีผีประจำบ้าน เรียกว่า “บับผีเรือน” ลูกหลานจะมีการอัญเชิญดวงวิญญาณขึ้นมาเป็นผีประจำบ้าน ซึ่งต้องเป็นผีที่ดีที่ตายในบ้านนั้นหรือเจ็บป่วยหรือแก่ชราตาย แต่ผีที่ตายจากการเกิดอุบัติเหตุ หรือผีตายโหง เรียกว่า เป็นผีไม่ดี วิญญาณจะไม่ถูกเชิญให้ขึ้นเรือน เพราะถือว่าตายไม่ดี โดยจัดให้อยู่ ณ มุมห้องๆ หนึ่ง ในห้องที่จัด

ไว้เฉพาะ เรียกว่า “กะล่อห้อง” พิธีนี้จะทำเป็นประจำทุกปีหรือ 2-4 ปี ครั้งก็ได้ แล้วแต่ฐานะ แล้วแต่ความพร้อมที่จะทำบุญให้กับญาติที่เสียชีวิต การเสนจะยกเว้นคือ เดือนเก้าและเดือนสิบ เพราะการเสน 2 เดือนนี้เชื่อกันว่า ผีไปเฝ้าแถน ไทดำเชื่อกันว่า เมื่อเช่นไหว้ผีเรือนแล้ว ผีจะคุ้มครองรักษาตนและครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุขมีความสุขเจริญก้าวหน้า คนในตระกูลเดียวกัน นามสกุลเดียวกัน จะมีผีเรือนเดียวกันเป็นผีของตระกูลนั้น เรียกว่า “ชิง หมายถึง แซ่ หรือนามสกุล” ของตระกูลนั้นๆ ลักษณะของพิธีเสนเรือน เป็นพิธีของครอบครัว หัวหน้าครอบครัวมีหน้าที่รับผิดชอบที่จะทำเสนเรือนเป็นประจำ ซึ่งการเช่นไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่า ทำเมื่อไหร่ หากบ้านใดไม่จัดทำพิธีเสนเรือน มีความเชื่อว่า จะเกิดสิ่งอัปมงคลแก่ครอบครัว เกิดการเจ็บป่วย หรือตายด้วยเหตุอันไม่ควร และจะถูกสังคมตราหน้าว่าเป็นคนไม่รู้จักรับบุญคุณ วันเสนต้องไม่ตรงกับวันเวงตง วันเวงตงของแต่ละบ้านจะนับเอาวันที่เชษฐาวิญญานผิต้นตระกูลขึ้นบ้านโดยมีหมอมผี หรือที่เรียกว่า หมอเสน เป็นผู้ดำเนินพิธีกรรม โดยการท่องบทกล่าวเชื้อเชษฐาวิญญานผู้ที่ล่วงลับไปแล้วมารับเครื่องเช่นใน “กะล่อห้อง” ซึ่งเป็นสถานที่เคารพยำเกรง ใครเข้ากะล่อห้องโดยไม่มีเหตุผลอันควรไม่ได้ แยกแปลกหน้ามาขึ้นบ้านต้องนำหมากพลูไปบอกผีบ้านผีเรือนในกะล่อห้อง หากดื่มเหล้าต้องนำเหล้าไปบักขวด (เหล้าที่รินครั้งแรก) ไปเช่นก่อน มิฉะนั้นผีเรือนจะทำร้ายด้วยการบิดไส้ (ทำให้ปวดท้อง) เครื่องเช่นต่างๆ จะถูกจัดเตรียมใส่ “ปานผือน” (ภาชนะสำหรับใส่อาหาร ทำด้วยไม้ไผ่)

ในความเชื่อของไทดำ เชื่อว่า ผีเรือน มีความสำคัญมาก จึงมีการสืบสกุลของตระกูลด้วยการสืบผี โดยยึดเพศชายเป็นหลัก เริ่มนับจากพ่อบ้านเป็นผู้สืบสกุลจากบรรพบุรุษ หากต้องหาผู้สืบสกุลคนต่อไปต้องเลือกจากลูกชายหรือเพศชายคนใดคนหนึ่งเท่านั้น ห้ามเป็นเพศหญิงโดยเด็ดขาด หากไม่มีลูกชายจะเลือกหลานชาย หรือผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านที่เป็นเพศชายแทนก็ได้เป็นผู้สืบทอดทำพิธีต่อไป พิธีเสนเรือน เช่น เสนเรียกขวัญ (เสนโต) เป็นพิธีกรรมที่ทำเพื่อเรียกขวัญ เป็นการต่ออายุ ต่อเงาหัว เรียกขวัญกลับคืนให้แก่เจ้าของขวัญที่เกิดไม่สบาย เสนตั่งบั้ง (เสนกินปาง) เป็นพิธีกรรมเช่นไหว้ผีเรือนที่เป็นผีพ่อ ปู่ ตา หรือบรรพบุรุษที่มีวิชาอาคม เวทมนต์คาถา ในการรักษาโรคไข้เจ็บป่วย ถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อยได้ หรือแก้ไขไสยศาสตร์ได้ เรียกว่า เป็นหมอมนต์มาก่อน ลูกหลานจะอัญเชิญให้อยู่บนหิ้งต่างหากอีก 1 หิ้ง ในห้องกะล่อห้อง นอกจากนี้ยังมี เสนรับมด (เสนฮับมด) เสนฆ่าเกียด เสนเต็ง (เสนน้อยจ้อย) เสนสะเดาะเคราะห์ เสนแผ้วเฮือน เสนกวัดก้วย เสนแก้เคราะห์เฮือน เสนเอาผีขึ้นเรือน

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ประเพณีการเสนเรือนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ขึ้นอยู่กับการสืบทอดสายตระกูล คือ ผู้น้อย และผู้ตัว (ท้าว)

เสนผู้น้อย สำหรับตระกูลที่เป็นสามัญชน จะเสนหมู เสนไก่ เพื่อนำมาใช้ในพิธีและนำมาปรุงอาหารเลี้ยงแขก

เสนผู้ตัว สำหรับชนชั้นปกครอง หรือตระกูลที่มีชาติกำเนิดสูง เป็นผู้มีสกุลสูง จะเสนสัตว์ใหญ่ 1 ครั้ง ใน 1 ช่วงชีวิต ซึ่งใช้ควายเป็นเครื่องเซ่น

ปานผื่อน (พาน) ภาชนะสำหรับใส่เครื่องเซ่นในพิธีเสนเรือนที่ไทดำต้องปฏิบัติ

ที่มา : พิพิธภัณฑ์ปานถนอม บ้านหนองจิก หมู่ 1 ตำบลหนองปรง

อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

หมอสเสนผู้น้อย คล้องเลื้อย ถือพัดขนนก เป็นผู้ทำพิธีเสนเรือนในห้องที่จัดไว้โดยเฉพาะ เรียกว่า “กะลือห้อง”

ปานเพื่อนผู้น้อย มีตะเกียบ 7 คู่ ปีกรอบๆ

คนยกปานเพื่อน คือ กลุ่มผีเรือนเดียวกัน คนเป็นสะใ้ต้องใส่เสื้อฮี
ครั้งแรกยกเสมอเข้า ครั้งสองยกเสมอมา ครั้งสามยกสูงเหนือศีรษะ แล้วมอบให้หมอผีเรือน

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ประเพณีปาดตง

พิธีปาดตง คือ การเซ่นไหว้บรรพบุรุษของชาวไทดำ วันปาดตงจะถูกกำหนดขึ้นมาโดยเฉพาะแต่ละครอบครัว ซึ่งจะตรงกับวันที่เรียกผีต้นตระกูลขึ้นเฮือน (เรือน) การปาดตงสำหรับผู้เฒ่าจะทำทุก 10 วัน ส่วนผีผู้สาว (ท้าว) ทำทุก 5 วัน เครื่องเซ่นไหว้จะนำไปวางไว้ที่กะลือห้อง ปาดตงจะทำตลอดปี แต่ครั้งสำคัญที่สุดคือ ปาดตงข้าวใหม่ มีการเรียกเพื่อนมากินายตง ซึ่งเป็นอาหารมื้อเช้า มื้อเย็นไม่นิยมเชิญมากินกัน เป็นการแจ้งต่อผีเรือนว่า ลูกหลานอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร ซึ่งเครื่องเซ่นจะมีลักษณะเฉพาะ คือ

ข้าวเม่า คือ การนำข้าวเปลือกข้าวเหนียวที่ยังไม่แก่จัดมาคั่ว และนำมาตำ หลังจากนั้นนำข้าวเม่ามาคลุกกับมะพร้าวอ่อน โรยด้วยน้ำตาลและเกลือ

ข้าวฮาง ข้าวที่หนึ่งทั้งเปลือกและนำไปผึ่งแดดให้แห้ง นำมาตำหรือสีเอาเปลือกออก แล้วจึงนำไปนึ่งอีกครั้ง บางบ้านปลูกข้าวพิเศษไว้เพื่อปาดตง คือ ข้าวเหนียวดำ เรียกว่า “ข้าวเหล็กกล้า”

ข้าวตะหลาย คือ ข้าวเหนียวใหม่

ปลาบั้งบ คือ ปลาที่นำมาผสมกับเครื่องแกง ห่อด้วยใบตองและนำไปนึ่ง

กบฝอ หรือกบโอ้ คือ กบยัดไส้ด้วยเครื่องผสมพริกแกงนำไปนึ่ง แล้วนำไปบั้งหรือย่างอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนั้นยังมีปลาย่าง กุ้ง หอย ปู รวมทั้งของหวานและผลไม้ชนิดต่างๆ

ขั้มมด

เป็นจารีตในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บของไทดำ กล่าวคือ เมื่อมีคนเจ็บป่วยเรื้อรังในครอบครัว รักษาด้วยหมอพื้นเมืองแล้วไม่หาย สามิภรรยาหรือญาติผู้ป่วยจะไปหา “หมอมเหยา” มาเสกเป่าเยียวยาแก้ไข ถ้ายังไม่หายก็จะไปเชิญหมอมดมาทำพิธีรักษา หมอมดจะรักษาด้วยการขั้มมด และเสี่ยงทาย เพื่อให้ทราบสาเหตุของการเจ็บป่วย ถ้าหากถูกผีทำก็จะทำพิธีเลี้ยงผีแก้ไขอาการเจ็บป่วย เดิมการรักษาของหมอมดมีค่าคาย (ขึ้นครู) 2 ปี แต่ปัจจุบันใช้เงิน 1,000 กีบ เทียน 8 คู่ ไช้ 2 ฟอง กระเทียม 2-3 หัว ผ้าย 1 มัด เกลือ 1 ห่อ ข้าวสารใส่กะละมัง หวี และปอยผม 1 ปอย เพื่อถวายให้ผีมด การรักษาเริ่มด้วยการให้ผู้ช่วยหมอมด 2 คนช่วยกันเป่าปี หมอมดจะทำการขั้มมดเพื่อเชิญผีมดให้มาช่วยในการวินิจฉัยสาเหตุของการเจ็บป่วย โดยสุ่มถามผีมดว่า ถูกผีอะไรทำ เช่น ถามว่าถูกผีเรือนทำไ้ไหม แล้วเสี่ยงทายหาคำตอบด้วยการสาธิตข้าวสารลงบนพื้น 3 ครั้ง ให้ได้จำนวนคู่-คี่ สลับกัน กล่าวคือ ถ้าครั้งแรกได้จำนวนคู่ ครั้งที่สองต้องได้จำนวนคี่ และครั้งที่สาม

ต้องได้จำนวนคู่ แสดงว่าผิดผีเรือน ถ้าเสียหายไม่ได้จำนวนดังกล่าวก็จะเป่าปี่ขับมดต่อไปอีกจนจบคำขับมด แล้วเสียหายอีก เช่นนี้ จนกระทั่งได้จำนวนคู่สลับก็ตามที่ต้องการ ดังนั้นการขับมดจึงใช้เวลานาน อาจใช้เวลา ตั้งแต่ตอนบ่ายจนกระทั่งถึงกลางคืน เมื่อทราบสาเหตุของการเจ็บป่วยว่าถูกผีใดทำ หมอมดก็จะให้ญาติผู้ป่วย จัดเตรียมเหล้า อาหาร และสิ่งของสำหรับเซ่นเลี้ยง เพื่อให้เลิกทำแก่ผู้ป่วย การรักษาของหมอมดไม่มี ข้อห้ามในการรักษา ร่วมกับแพทย์แผนปัจจุบัน แม้ว่าคนป่วยจะนอนอยู่โรงพยาบาล หมอมดก็ทำพิธีรักษาที่บ้านไปด้วยได้ ผู้ร่วมพิธีขับมดได้แก่ ญาติพี่น้องใกล้ชิด เพื่อนบ้านใกล้เคียง รวมทั้งคนในหมู่บ้านจะมาร่วม โดยไม่ต้องบอกกล่าว

ขับมด เป็นการรักษาทางด้านจิตใจ การเชิญหมอมดมารักษา แสดงว่า ลูกผัวชักแพง รวมทั้งมีญาติ และเพื่อนบ้านมาเยี่ยมเยียน ทำให้ผู้ป่วยมีขวัญและกำลังใจดีขึ้น ซึ่งอาจทำให้หายจากการเจ็บป่วย

ประเพณีแปงขวัญ

ไทดำมีความเชื่อในเรื่อง “ขวัญ” ซึ่งขวัญ เป็นสิ่งที่ไม่มีความตัวตน เป็นเงาหรือแววของชีวิต เป็นสิ่งติดตัว มาแต่กำเนิด และเชื่อว่า คนเราจะได้ดีมีสุข มีทุกข์โศกเคราะห์ร้ายหรือเจ็บป่วยไข้ ก็เพราะ “ขวัญ” ที่อยู่ในตัวของตนเป็นสาเหตุ ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นศิริมงคล อยู่เย็นเป็นสุข จิตใจมั่นคง เมื่อใดตกใจ เสียขวัญ ขวัญ ออกจากตัวไป หรือมัวไปหลงทางอยู่ที่ใด ซึ่งเรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี ฯลฯ ก็อาจจะทำให้เกิดเจ็บป่วยไข้ หรือเคราะห์ร้ายได้ การแปงขวัญ หรือ การเรียกขวัญ หรือ การส่อนขวัญ คือ การเรียกขวัญให้กลับคืนมา โดยการจัดทำพิธีอันอ่อนน้อม ซึ่งจะมีเทพประจำขวัญ ภาษาถิ่นเรียกว่า “ผีขวัญ” คือ ผู้ดูแลขวัญทั้ง 32 เทพ ประจำขวัญมี 12 เทพ เป็นเพศชาย เพียงหนึ่ง ได้แก่ พ่อ แม่ น้ำ ไฟ ไก่ ปลา กล้วย หูกทอผ้า เปล ผ้าหลา (ผ้าสะพายลูก) แถนผู้กำหนดชะตาชีวิต เทพทั้ง 12 มีหน้าที่ดูแล้วยะต่างๆ เวลาร่างกายเจ็บป่วยก็ต้อง อ่อนน้อมเทพประจำขวัญต่างๆ การแปงขวัญ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) การแปงขวัญเด็ก 2) การแปงขวัญผู้ใหญ่ และ 3) การแปงขวัญผู้สูงอายุ สาเหตุที่ต้องมีการแปงขวัญ อาจมีสาเหตุมาจากการหายจากเจ็บไข้ หรือคลุกคลีกับสิ่งที่ไม่เป็นมงคล เช่น แปงขวัญให้เขยผู้จัดงานศพ ให้ขวัญเขยอยู่กับตัวอย่าตามคนตายไป หรือ แปงขวัญเพื่อเสริมกำลังใจสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

พิธีเรียกขวัญ

สำหรับคนไม่สบายให้หายดี หรือคนสบายดีแต่ต้องการเสริมขวัญให้เป็นสิริมงคลก็ได้
ที่มา : ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเขาย้อย ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ประเพณีการทำศพ

ชาวไทดำ ถือว่า การตายเป็นเรื่องสำคัญมาก เมื่อมีการตาย ญาติพี่น้องผัวเมียด้วยกันจะหยุดทำงานทุกอย่าง เพื่อเป็นการไว้อาลัย และช่วยกันจัดการเกี่ยวกับประเพณี งานศพนั้น เรียกว่า “กำบ้าน กำเมือง” และถือเป็นความโศกเศร้าจนกว่าจะนำศพไปเผาแล้ว จึงจะมีการทำงานตามปกติได้ พิธีศพเป็นพิธีที่ยึดถือกันจนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอนหลายอย่าง และจำเป็นต้องมีผู้รู้คอยแนะนำปฏิบัติ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในพิธีศพที่ยังถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันนั้น เมื่อมีผู้เสียชีวิตจะเริ่มจากการ “หอรอย”

“หอรอย” เป็นการ จัดตกแต่งศพก่อนที่จะบรรจุลงหีบศพ โดยเริ่มจากการอาบน้ำศพ พร้อมทั้งแต่งตัว ใส่เสื้อผ้าให้เรียบร้อย

“เอ็ดเฮว” เป็นการเตรียมการเครื่องใช้ในการประกอบพิธีศพ สิ่งที่ต้องเตรียมได้แก่ การทำเสาหลวง ปรี เชียน นกหงส์ ไบไม้ หอแก้ว ลำธงกาบ และเครื่องใช้ประกอบเล็กๆ น้อยๆ ที่เป็นข้าวของเครื่องใช้สำหรับส่งมอบให้กับผู้ตาย

“หอแก้ว” เป็นเรือนจำลอง สร้างด้วยไม้ลักษณะคล้ายศาลาการเปรียญขนาดเล็ก ล้อมรอบด้วยเสา เรียกว่า เสาหลักเมือง ประดับด้วยปุย ทำจากด้ายสีแดง เหลือง รอบเสาหลักเมือง และเรือนหอแก้ว หอแก้วนี้สร้างเป็นเกียรติสำหรับผู้ตายอายุ 80 ปีขึ้นไป

“เชียน” เป็นเสมือนร่มกันแดดเป็นแกนกลางประดับโดยรอบด้วยลายผ้าเหลือง ดำ แดง ประคบกันแล้วตัดควั่นตรงกลางผ้าให้ห้อยลงมา เชียนจะอยู่บนปรี หรือนกหงส์ บนยอดเสาหลวง

“ปรี” เชื่อกันว่าเป็นพาหนะที่จะนำดวงวิญญาณของผู้ตายกลับไปยังเมืองแถน ทำจากไม้เนื้ออ่อน เหลา กลึงให้กลม ส่วนบนมีปีก ข้างละ 3 อัน เพื่อใช้ในการบิน ปรีจะอยู่ส่วนบนยอดเสาหลวง ใช้เฉพาะผู้ตายที่เป็นหญิง

“นกหงส์” เชื่อกันว่าเป็นพาหนะที่จะนำดวงวิญญาณของผู้ตายที่เป็นชาย บินกลับไปยังเมืองแถน ทำจากไม้เนื้ออ่อนเป็นรูปนก มีปีกข้างละ 3 อัน นกหงส์จะอยู่บนยอดเสาหลวง

“เสาหลวง” เปรียบเสมือนต้นไม้ใหญ่ ทำจากไม้ทั้งต้น ยาวประมาณ 3 เมตร ประดับโดยรอบด้วย ไบไม้ที่ทำจากผ้าขาวและผ้าแดง ขนาด 30x30 เซนติเมตร ติดไว้กับปลายไม้ ถ้าผู้ตายเป็นชาย จะใช้ไบไม้ประดับเป็นแผงติดกับเสาหลวง ถ้าผู้ตายเป็นหญิง จะใช้ไบไม้ประดับเป็นวงกลมรอบเสาหลวง ส่วนยอดของเสาหลวงมีนกหงส์ หรือปรี ประดับอยู่ โดยมีเชียนเป็นร่มเสียบอยู่ส่วนบนสุด จำนวนไบไม้ทั้ง 2 สี จะใช้อย่างละ 20 หรือ 40 ผืน แล้วแต่ฐานะของผู้ตาย

“ลำธงกาบ” เป็นธงที่บ่งบอกถึงผู้ตายว่าเป็นพ่อบ้านพ่อเรือน หรือผู้นำครอบครัว ธงกาบนี้ยังยาวเท่าไดยังบ่งบอกฐานะของผู้ตาย บอกถึงความมั่งมีร่ำรวยของผู้ตาย

การกำหนดวันเผาศพคนไทดำ ต้องไม่ตรงกับมือเวนตง (วันเลี้ยงผีประจำตระกูล) ซึ่งแต่ละตระกูลจะมีมือเวนตงแตกต่างกันออกไป ไทดำถือกำหนดใน 1 สัปดาห์ มี 10 วัน คือ

1) มือกัด	2) มือชด	3) มือฮวง	4) มือเต่า	5) มือกำ
6) มือกาบ	7) มือฮับ	8) มือฮาย	9) มือเมิง	10) มือเปิก

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

เมื่อกำหนดวันเผาได้แล้ว พิธีในวันนั้นจะเริ่มจากการกินข้าวปานตัก (การรับประทานอาหารร่วมกันของญาติพี่น้อง) แล้วจึงเริ่มพิธีการบอกทางให้ดวงวิญญาณของผู้ตายเดินทางตามเส้นทางจากบ้านไปยังป่าช้า โดยมี “เขย” (บุตรเขยของผู้ตาย) เป็นผู้ทำพิธี หลังจากพิธีการบอกทางแล้วจะเป็นการ “ช้อนขวัญ” เป็นพิธีเรียกเอาขวัญของญาติพี่น้องให้ยังอยู่กับบ้านกับเรือน ไม่ให้หลงไปกับดวงวิญญาณของผู้ตาย โดยมีหมอพิธีเป็นผู้ทำการช้อนขวัญ ถ้าหมอพิธีเป็นหญิงจะเรียกว่า “แม่มด” ถ้าหมอพิธีเป็นชายจะเรียกว่า “เขย” แล้วจึงนำศพไปยังป่าช้า เมื่อขบวนเคลื่อนศพออกจากบ้านจะมี “ธงเจาवन” ซึ่งถือโดยบุตรชายของผู้ตายถือเดินนำหน้าขบวน เพื่อเป็นการเบิกทางให้กับดวงวิญญาณ เมื่อถึงกองฟอน นำศพวนรอบกองฟอน 3 รอบ วางศพลงบนกองฟอน เปิดหีบศพด้านหลังศพด้วยน้ำมะพร้าว นำห่อเสื้อผ้าและเครื่องใช้มาโยนข้ามหีบศพ 3 ครั้ง เรียกว่า “โยนผ้าหน้าไฟ” เพื่อส่งสิ่งของเหล่านั้นให้กับผู้ตาย แล้วทำการเผาศพ

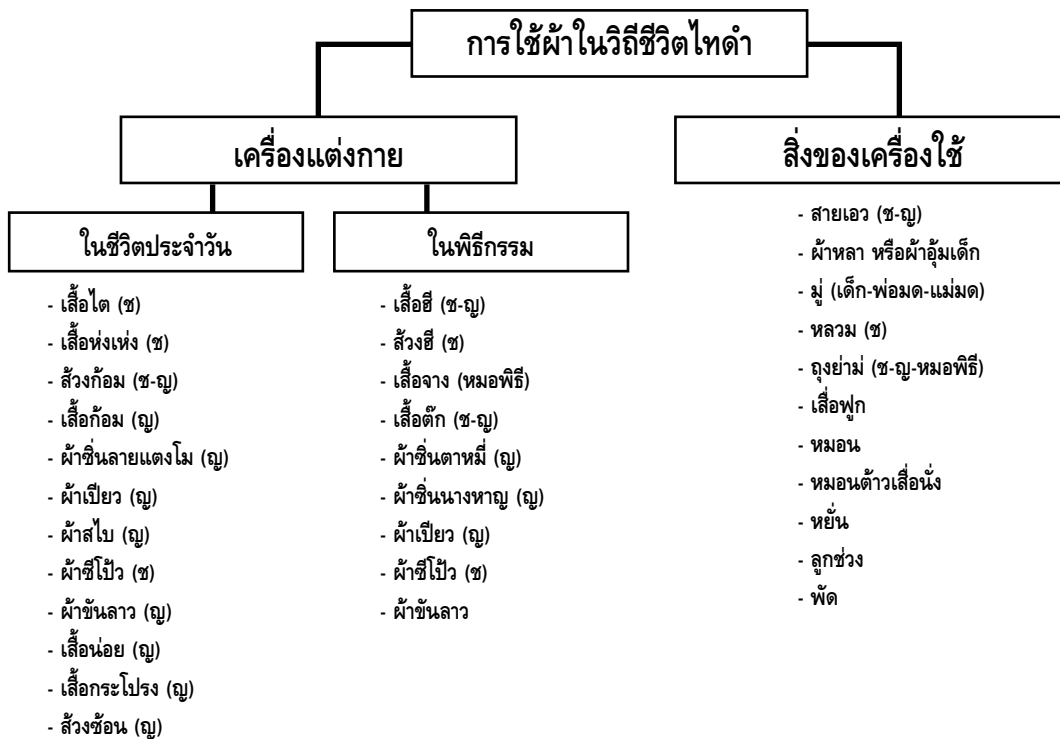
วันรุ่งขึ้นญาติพี่น้องจะร่วมกันเก็บกระดูกใส่ลงในไหกระดูกที่เตรียมไว้ จากนั้นทำพิธี “ตั้งเฮือนป่า” เพื่อส่งสิ่งของเครื่องใช้ให้กับผู้ตาย ขั้นตอนนี้เขยจะทำพิธีบอกทางอีกครั้ง เป็นการบอกเส้นทางให้ดวงวิญญาณเดินทางไปเมืองแถน และบอกดวงวิญญาณของผู้ตายกลับมาอีกครั้งเมื่อถึงวัน “มือเวนต์” ของตระกูล เพื่อมารับเครื่องเซ่นที่ญาติพี่น้องนำมาเซ่นไหว้ เสร็จพิธีเขยจะใช้ปลายมีดขีดที่พื้นดิน เพื่อเป็นการตัดขาดซึ่งกันและกัน ทุกคนเดินหันหลังไม่เหลียวกลับมามองเฮือนป่าอีก เพื่อที่ดวงวิญญาณจะได้ไม่หวนผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ บุตรของผู้ตายจะต้องนำห่อข้าว ปลาอาหาร ซึ่งห่อด้วยใบตองมาส่งที่เฮือนป่าอีก 3 วัน เฉพาะตอนเช้า ส่งเสร็จแล้วใช้มีดขีดที่พื้นดิน แล้วหันหลังกลับ ในการส่งห่อข้าว 3 วันนี้ ผู้ที่ส่งอาหารจะต้องสวม “เสื้อตักปกหัวขาว” ไปด้วย

การเอาผีขึ้นเรือน จะกำหนดวันโดยผู้ตำเอาผีขึ้นเรือนตรงกับวัน “มือเวนต์” ของตระกูล ส่วนผู้น้อยนั้นจะเอาผีขึ้นเรือนไม่ตรงกับ “มือเวนต์” ของตระกูล โดยมีหมอพิธี เรียกว่า หมอเสน เป็นผู้ทำพิธี เมื่อเสร็จพิธีนี้แล้วจะทำการไล่หมอพิธีให้ลงจากบ้าน ล้างทำความสะอาดบ้านเพื่อไม่ให้งานเช่นนี้เกิดขึ้นในบ้านหลังนี้อีกต่อไป เป็นที่น่าสังเกตว่า พิธีกรรมของไทดำกับคนเชื้อสายจีนจะมีพิธีหลักโดยรวมที่คล้ายคลึงกัน แตกต่างกันที่ขั้นตอนในการปฏิบัติ เช่น การเสนเรือนกับการไหว้ตรุษจีน พิธีบอกทางกับพิธีงัดตัก การนุ่งชุดเสื้อผ้าไว้ทุกข์ที่คล้ายกัน คงจะเนื่องมาจากถิ่นฐานเดิมของไทดำนั้นอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน จึงมีความคล้ายคลึงกัน

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ไทดำ หรือลาวโซ่งเป็นเผ่าพันธุ์เดียวในโลกที่มีลักษณะการแต่งกายบ่งบอกสถานะและมีความหมายชัดเจนทั้งชายและหญิง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เสื้อผ้าสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน และเสื้อผ้าสำหรับใส่ในพิธีกรรม งานประเพณี หรืองานรื่นเริงต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่มักนิยมตัดเย็บเสื้อผ้าใส่เอง โดยใช้ผ้าฝ้ายทอมือ ย้อมสีที่ได้จากธรรมชาติ สีของเสื้อผ้าที่สวมใส่มักเป็นสีดำ สีคราม ปัจจุบันหันมานิยมใช้ด้ายโทเรแทน เนื่องจากเห็นว่า เส้นเรียบและสะดวกในการนำไปทอ สีที่ใช้เป็นหลัก มี 5 สี คือ ดำ ขาว เขียว แดง เลือดหมู และเลือด

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

เครื่องแต่งกาย

คนโซ่งเชื่อว่า หากไม่แต่งตัวแบบโซ่ง เมื่อตายไป เจอพ่อแม่แล้ว พ่อแม่จำไม่ได้

ชินตาหมี่

ชินลายแตงโม

ชุดปกติทั่วไป ใส่อยู่บ้าน ใส่ได้ทุกโอกาส

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ชุดพ่อแม่-แม่ต

ชุดเสื้อยี่ ไส้ในงานพิธีกรรม

ที่มา : ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเขาย้อย ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

เครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวัน

เครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวันของชาวไทดำ หรือลาวโซ่ง ได้แก่ เสื้อโต เสื้อห่มห่ม ล้วงก้อม ผ้าซิ่นลายแตงโม ผ้าเปี้ยว ผ้าสไบ ผ้าชีโป้ว ผ้าซิ่นลาว เสื้อน้อย เสื้อกระโปรง ล้วงซ้อน เป็นต้น

เสื้อโตหรือเสื้อไท หมายถึง เป็นของผู้ชายสวมใส่เมื่อไปงานต่างๆ ใส่ไปเที่ยว เกี้ยวสาวหรือไปหาญาติพี่น้อง เมื่อต้องการความสุภาพเรียบร้อยในโอกาสที่ค่อนข้างเป็นทางการ หรือสวมเมื่ออากาศหนาวเย็น ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีดำหรือ สีครามเข้ม ลักษณะเป็นเสื้อคอตั้งแขนยาวทรงกระบอก ผ่าหน้าตลอด ตัดกระดุมเงินทรงดอกบัวตูม เรียงกันประมาณ 11 - 19 เม็ด แล้วแต่ฐานะของผู้สวมใส่ ตัวเสื้อสั้นต่ำกว่าเอวลงไปเล็กน้อย มีกระเป๋าทรงสองข้างบริเวณด้านล่างของตัวเสื้อ

เสื้อห่มห่ม ออกสำเนียงไทยว่า “เสื้อหงเฮง” เป็นเสื้อแขนยาวคอตั้ง ตัดกระดุม 5 เม็ด ชายเสื้อด้านข้างແກ່ไว้ทั้งสองชาย มีสไบเสื้อ กระเป๋าด้านข้างทั้งสองด้าน หรือด้านเดียวแล้วแต่แม่บ้านจะเย็บให้ ใช้ใส่ทำงาน ไม่ต้องติดกระดุมเพื่อความสะดวกรวดเร็ว ใช้ใส่ไปไร่ ไปนา เกี้ยวหญิง ตัดพิน เย็บด้วยผ้าฝ้ายสีดำ หากเย็บด้วยผ้าไหมสีแดง หรือแพรสีแดงจะเป็นเสื้อของหมอพิธีผู้ตำว เรียกว่า “เสื้อจาง” ใช้ใส่ประกอบพิธีงานเสน หรือ พิธีศพ หากใช้ในพิธีศพ จะปักเครื่องประดับด้วยแพรสีแดง ในปัจจุบันหากใช้ผ้าเย็บเป็นเส้นแล้วผูกแทนติดกระดุมจะเรียกว่า เสื้อหนดปลาหมึก

เสื้อโตหรือเสื้อไท

เสื้อห่มห่ม

ส้วงก้อม (กางเกงขาลั่น) เป็นกางเกงที่มีความยาวเสมอกว้างเข้า บริเวณเอวเป็นส่วนที่กว้างที่สุด เวลา นั่งต้องทบผ้าไว้ด้านหน้า แล้วคาดทับด้วยสายกดเอว (เข็มขัด) ลักษณะคล้ายกับกางเกงขาก๊วย แต่ต่างกัน ตรงที่การต่อประกอบผ้าแต่ละชิ้น โดยเฉพาะบริเวณเป้ากางเกงด้านหน้าและด้านหลังต้องใช้ผ้าแทรก แล้วนำ ผ้าที่ทบกันมาเย็บพันเป็นตะเข็บกลมทั้งหมด ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีดำหรือสีครามเข้ม ใช้สำหรับนั่งทำงาน ทั่วไป หรือทำงานหนัก เช่น การทำนา เป็นต้น

เลื้อก้อม เป็นเสื้อผ้าฝ้ายทอมือย้อมคราม ตัวลั่นตัดเย็บด้วยมือเข้ารูปพองาม ลักษณะเป็นเสื้อสีดำ หรือสีครามเข้ม คอตั้งแบบจีนไม่มีปก ผ้าหน้าตลอด ติดกระดุมเงินถี่มาก ประมาณ 9 , 11 , 13 , 15 เม็ด ทรงดอกบัวตูม กระดุมรูปผีเสื้อหรือแมงกะปี่ชิดติดกันตั้งแต่คอถึงเอว แขนยาวจรดข้อมือทรงกระบอก เลื้อก้อมเป็นเสื้อที่ใช้คู่กับผ้าซิ่น เป็นชุดลำลองหรือชุดประจำเผ่าของไทดำหญิง ใช้สวมไปทุกแห่ง ใส่ไปไร่ ไป นา กินเลน หรือไปงานพิธี ถ้าไปวัดก็พาดผ้าเปี้ยว หรือผ้าสไบอีก 1 ผืน ถ้าไปตลาดก็สะพายกะเหล็บ ซึ่งสาน ด้วยไม้ไผ่ละเอียดยิบ ใช้แทนกระเป๋า หรือถ้าเข้าป่าก็สะพายย่าม ใช้ผ้าเปี้ยวโพกศีรษะแทนหมวก

เลื้อก้อม

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

กระดุมเงินทรงดอกบัวตูม

กระดุมเงินธรรมดา
สำหรับผู้น้อย/บุคคลทั่วไป

เสื้อก้อม บ้านนาป่าหนาด หมู่ 4 ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
กระดุมเงินรูปผีเสื้อหรือแมงกะปี่ (สำหรับผู้ดำ/ผู้มีฐานะ) ผีเสื้อ แทนผู้ชาย ตามหาหญิงที่รักกัน เมื่อล้มหายตายจากจะกลายเป็นผีเสื้อ
บินมาเกาะที่หน้าอก เสื้อทุกตัวจะใส่กระดุมเป็นเลขคี่ เช่น 9 หรือ 11 เม็ด ขึ้นอยู่กับความสูงต่ำของผู้ใส่ (ค้อยู่ คู่หนึ่ง)

การแต่งกายของชาวไทดำบ้านนาปาหนาด ผู้ชายสวมเสื้อที่ทอด้วยผ้าสีดำหรือสีครามเข้ม แขน กระบอก ผ่าหน้าอก ติดกระดุมเงิน 11 เม็ด ลักษณะกระดุมเป็นรูปผักบุ้ง ตามความเชื่อของผู้หญิงไทดำที่เปรียบผู้ชายเป็นเม็ดแก่นผักบุ้ง เพราะผู้ชายเจ้าชู้ ผู้หญิงไม่เชื่อใจอยู่แล้ว เป็นแก่นผักบุ้งหวานไปทั่ว ตกอยู่ที่ใดก็เด็ดมาทำกินให้หมด ตัวเสื้อผู้ชายยาวกว่าเสื้อผู้หญิง มีกระเป๋าดรงชาวยาวทางด้านหน้าทั้งสองข้าง กางเกง ขาวยาว คล้ายกางเกงจีน ใช้ผ้าสีดำเข้ม ผู้หญิงจะใส่เสื้อสีดำคอกลม ผ่าหน้า แขนกระบอก ติดกระดุมเป็นรูป ผีเสื้อ นุ่งผ้าซิ่นลายแดงโม นิยมโพกศีรษะด้วยผ้าที่ทอด้วยฝ้ายย้อมมีสีดำ กว้างประมาณ 40 เซนติเมตร ยาว ประมาณ 120 เซนติเมตร ชายผ้าปักด้วยด้ายสีเป็นลวดลายต่าง ๆ เรียกว่า ผ้าเปียว รองเท้า ทั้งชายและหญิง ใช้รองเท้าไม้ยกพื้นสูง แบบคิ๊บ ปัจจุบันชาวไทดำบ้านนาปาหนาดจะแต่งกายตามสมัยนิยมซึ่งแพร่หลายในปัจจุบัน เพราะหาได้ง่ายมีขายทั่วไป โดยเฉพาะการแต่งกายของวัยรุ่นผู้หญิงจะไม่นิยมนุ่งผ้าซิ่นเพราะเห็นว่ามีล้าสมัยและไม่ชินกับการนุ่งผ้าซิ่น ชาวไทดำจะแต่งกายตามประเพณีเฉพาะในเทศกาลสำคัญประจำหมู่บ้าน เท่านั้น ในวันปกติจะไม่พิธีพิถันการแต่งกายให้สวยงามแต่อย่างใด เป็นต้นว่า ผู้ชายสวมกางเกงขาวยาว หรือ ขาสั้น หรือนุ่งผ้าขาวม้าโดยไม่สวมเสื้อ แต่จะเอาใจใส่พิเศษในงานประเพณีและพิธีกรรมเท่านั้น

ชาวไทดำบ้านนาปาหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีการแต่งกาย 2 ลักษณะคือ

1. การแต่งกายแบบดั้งเดิม เป็นการแต่งกายที่มีเอกลักษณ์เฉพาะทั้งชายและหญิง

การแต่งกายของผู้ชายชาวไทดำแบบดั้งเดิมนั้นจะสวมหมวก ซึ่งจะสวมในงานพิธีกรรมบางอย่าง ไม่สวมในวันปกติ ลักษณะคล้ายหมวกของชาวมุสลิมแต่ทรงสูงกว่า กระชับศีรษะ มีสีดำหรือสีเข้มสีเดียวทั้ง ใ้บ ไม่ตกแต่งลวดลายใด ๆ ส่วนเสื้อจะสวมเสื้อยาว ซึ่งเป็นเสื้อสีดำหรือสีครามเข้มทึบทั้งตัว คอเสื้อเป็นแบบ จีนไม่มีปก ผ่าหน้าตลอดตั้งแต่คอถึงชายเสื้อ หรือผ่าเยื้องไปทางด้านซ้าย ติดกระดุมเงินเรียงชิดติดกันตั้งแต่ คอลงไปจนถึงเอว ปลอกชายเสื้อไว้นอกกางเกง ชายเสื้อด้านหลังยาวกว่าด้านหน้า ที่เอวมีผ้าคาดเรียกว่า “กะเหลบ” จะใช้หรือไม่ใช้ก็ได้ กางเกงที่นุ่งจะเป็นกางเกงขาวยาวจรดข้อเท้าปลายขาแคบมีสีดำเรียกว่า “ซ่งหัวโล่ง” รองเท้าที่สวมจะเป็นรองเท้าที่ทำจากหนังควายหรือไม้ ลักษณะคล้ายรองเท้าแตะฟองน้ำแบบสอด สายไว้ที่ง่ามนิ้วเท้า (พัน ไพศุณย์. 2540 : สัมภาษณ์. อ้างอิงจากทวี พรหมมา. 2541) ส่วนการแต่งกายของ ผู้หญิงชาวไทดำ จะไว้ผมยาวเกล้าผมมวย ถ้ายังเป็นสาวหรือยังไม่มีสามี เก่าผมมวยต่ำลงไปทางท้ายทอย หรือเอียงไปทางด้านข้างก็ได้เรียกว่า “ขอดผม” ถ้ามีสามีแล้วเกล้าผมมวยสูงบนศีรษะและมีผ้าคลุมผมหรือผ้า โพกศีรษะ เรียกว่า “ผ้าเปียวเบาะ” เสื้อที่ใช้จะมีเสื้อแขนสั้นและเสื้อยาวหรือเสื้อแขนยาว การนุ่งซิ่นใช้วิธีพับทบ

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ด้านหน้าทั้งชายและขาเข้าหากัน ให้ตีนขึ้นสูงประมาณครึ่งน่อง รองเท้าที่สวมจะเป็นรองเท้าที่ทำจากหนังควายหรือไม้ มีลักษณะคล้ายรองเท้าแตะพองน้ำแบบสวดสายไว้ที่ง่ามนิ้วเท้า ส่วนเครื่องประดับประกอบด้วย ปิ่นปักผม ต่างพวง (ตุ้มหู) เป้าะกอ (ปลอกคอ) เป้าะแขน (กำไลข้อมือ) และเป้าะแกง (กำไลข้อเท้า) เป็นเครื่องประดับที่ทำด้วยเงินทั้งสิ้น (ผิน ทันทา. 2540 : สัมภาษณ์. อ้างอิงจากทวี พรหมมา. 2541)

2. การแต่งกายแบบปัจจุบัน มีรูปแบบการแต่งกายใน 3 ลักษณะ ดังนี้

ชุดทำงาน ผู้ชายนิยมนุ่งกางเกงขาสั้นหรือขายาวสีเข้ม ส่วนเสื้อจะเป็นเสื้อแขนสั้นหรือแขนยาวสีเข้ม เช่น ดำ น้ำเงิน น้ำตาล ซึ่งเป็นผ้าฝ้ายหรือผ้าโทะ มีผ้าขาวม้าไว้สำหรับโปกครีชะ หรือคาดเอวเมื่อออกไปทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าถุงสีดำหรือสีเข้ม เสื้อแขนยาวสีเข้ม มีผ้าขาวม้าหรือผ้าขนาดผ้าขาวม้าคลุมครีชะและไบหน้า เพื่อไม่ให้แดดเลียผิวในขณะที่ทำงานกลางแจ้ง

ชุดอยู่กับบ้าน ผู้ชายจะนุ่งผ้าขาวม้าหรือนุ่งกางเกง สวมเสื้อเหมือนชุดทำงาน บางครั้งก็จะไม่สวมเสื้อ ส่วนผ้าขาวม้าจะใช้พาดบ่าหรือคาดเอว และจะนิยมใช้เป็นชุดนอนประจำวันไปในตัวด้วย ผู้หญิงจะนิยมใส่เสื้อหมากกะแล้งและเสื้อแขนสั้น ส่วนผ้าถุงจะเป็นสีหรือลวดลายใดก็ได้ จะเป็นผ้ากลางเก่ากลางใหม่แล้วแต่ฐานะ

ชุดที่ใช้ในงานประเพณีและพิธีกรรม ผู้ชายจะสวมเสื้อมัด ซึ่งเป็นเสื้อสำหรับหมอมด เป็นเสื้อสีขาว แถบแดงและมีหมวกสีแดง เมื่อผู้เป็นหมอมดสิ้นชีวิตลงญาติจะเอาเสื้อมัดนี้ไปฝังด้วย ปัจจุบันนี้ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดไม่มีหมอมด เสื้อมัดจึงไม่ได้นำมาสวมใส่อีกและได้เลือนหายไปจากความทรงจำของลูกหลานชาวไทดำรุ่นใหม่แล้ว (หล้า ไพศุณย์. 2540 : สัมภาษณ์. อ้างอิงจากทวี พรหมมา. 2541) ผู้หญิงจะสวมเสื้อฮิหรือเสื้อขัບอานนี้ ซึ่งเป็นเสื้อสีดำทั้งตัว คอเสื้อเป็นแบบตัววี ยาวเกือบถึงข้อเท้า แขนทรงกระบอกยาวเกือบจรดข้อมือ ตกแต่งด้วยแถบผ้าสีที่ปลายแขน ชายเสื้อด้านล่างและที่อกทั้งสองข้างจากไหล่ลงมาถึงระดับปลายนิ้วของผู้สวมใส่ ปัจจุบันเมื่อชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดได้ฟื้นฟูพิธีเซปางขึ้น เสื้อฮิจึงถูกนำมาใช้งานอีกครั้ง ซึ่งแต่เดิมนั้นเมื่อเจ้าของเสื้อเสียชีวิตลง ญาติจะนำเสื้อฮินี้ไปฝังในหลุมศพด้วย

ผ้าซิ่น (ผ้าถุง) ลายแดงโม (ลายชะโด) เนื่องจากเป็นชนกลุ่มน้อยที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทย ด้วยเหตุผลเกี่ยวกับสงครามผ่านลงบนลายผ้าซิ่นลายแดงโม ถือได้ว่า เป็นลายผ้าเอกลักษณ์ของไทดำ นางพานี แห่งหน ไทดำเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เล่าว่า เส้นคู่ติด หมายความว่า อพยพมาพร้อมกัน เส้นคู่ แยกจากกัน เส้นเล็ก กลุ่มชนกลุ่มเล็กที่ยังรักใคร่ไปมาหาสู่กันตลอด นอกจากนี้ยังหมายถึง ความพลัดพราก ระหว่างพี่น้องไทดำในเวียดนาม และลาว กับไทยทรงดำในประเทศไทย หรือหมายถึง ความเป็นพี่น้องของ ไทย ลาว และเวียดนาม เส้นเล็กเส้นเดียว เรียกว่า ตาเดียว เป็นลายที่สะท้อนให้เห็นถึงการถูกแยกหรือตัดขาด จากส่วนหนึ่งส่วนใด ซึ่งเปรียบเสมือนกับความเดียวดายของชาวไทดำที่ต้องพลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอน ส่วนเส้นหนาห่างกัน 2 เส้น เรียกว่า ตาหมู หรือ ตาคู ชาวไทดำเชื่อว่า เป็นลายที่สะท้อนให้เห็นถึงการถูกแยก หรือทำให้เกิดคู่ขนาน ซึ่งไม่มีโอกาสจะมาบรรจบกันได้ (ดำ มั่นเหมาะ, 2544) นอกจากนี้ นางอ่อน ทันทา และนางหนูจรรยา ไพศุณย์ ชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด เล่าว่า แต่เดิมมาไม่มีอะไรมา (มีแต่ซิ่นนางหาญ และ ผ้าเปียวเบาะ) มาทำไร้ข้าว ไร้แดงโม เห็นลายแดงโม เลยนนำมาค้น (ลายแทรก) จึงเรียกว่า ซิ่นลายแดงโม : ผ้าซิ่น ต้องต่อหัวต่อตีน ถ้าไม่มีเขาวา เป็นคนหัวกุดหัวขาด มีองค์ประกอบเช่นเดียวกับผ้าซิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มอื่น นั่นก็คือ ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1) หัวซิ่น จะเป็นสี่เหลี่ยมไม่มีลวดลายกว้างประมาณ 12 นิ้ว 2) ตัวซิ่น จะเป็นลายโดยใช้เทคนิคการทอขัด แต่พิเศษที่ว่าเป็นฝ้ายแกมไหม คือ ใช้ไหมสีแดงเป็น เส้นยืน ทอเส้นพุ่งด้วยฝ้ายสีครามสลับสีฝ้ายอ่อนเป็นทางเล็ก ๆ คล้ายลายบนผืนแดงโม เวลาทอเสร็จจะมอง ไม่เห็นไหมสีแดงเลย และ 3) ตีนซิ่น มีลวดลายสีขาวสองสามริ้ว เย็บติดเป็นตีนซิ่น ถ้าสามีตายต้องเลาะ ตีนซิ่นนี้ออก เพื่อไว้ทุกข์

ผ้าซิ่นลายแดงโม

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

หัวขึ้น ใช้ผ้าพื้นทอด้วยฝ้ายปั่นมือสีดำหรือสีกรมท่า

ตัวขึ้น มีลวดลายทางตั้งสีฟ้าขนาดเล็ก เกิดขึ้นเป็นระยะบนพื้นสีดำหรือกรมท่าเหลืองแดง ซึ่งเกิดจากการทอด้วยเส้นยืนสีแดง (พบทั้งฝ้ายและไหม) เส้นพุ่งใช้ฝ้ายสีดำหรือสีกรมท่าที่ต้องการให้เป็นริ้วขนาดเล็กจะเปลี่ยนมาใช้เส้นพุ่งสีฟ้า

ตีนขึ้น ทอเป็นแถบกว้างประมาณ 1 นิ้วเศษ สีดำหรือสีกรมท่าแซมด้วยสีฟ้า ขึ้นลายแดงโม ทอด้วยผ้าฝ้ายหรือไหมสีแดง ย้อมสีครามเข้ม มีลายสีฟ้าขาวสลับเป็นทางเล็ก ๆ คล้ายลายบนผืนแดงโม ในชั้นหนึ่งผืนจะประกอบด้วยลายเส้นหนา 2 เส้น อยู่แนบชิดกัน หมายถึง ความเป็นพี่น้องของไทย ลาว และเวียดนาม ลายเส้นเดี่ยว มีขนาดเล็ก หมายถึง ความเดียวดายที่ต้องจากบ้านเกิดเมืองนอน และลายเส้นหนา 2 เส้น มีระยะห่างกัน หมายถึง ความพลัดพรากจากกัน

การนุ่งขึ้นลายแดงโม จะต้องจับขอบบนของผ้าถุงทั้งซ้ายและขวามาทบยกกันตรงกลาง และพับขอบผ้าลงมาโดยไม่ต้องคาดเข็มขัดหรือผูกเชือก ผ่าก็ไม่หลุด ใช้นุ่งทั้งในชีวิตประจำวันและในโอกาสพิเศษ หรือพิธีการต่าง ๆ

ตำนานผ้าขึ้นลายแดงโม เป็นคำบอกเล่าสืบต่อกันมา การที่ผ้าขึ้นลายแดงโมใช้เส้นยืนสีแดงเป็นหลัก เส้นพุ่งเป็นสีดำหรือครามเข้มเกือบดำนั้น เรื่องราวก็มีอยู่ว่า เป็นธรรมเนียมมาตั้งแต่โบราณกาล ผู้ชายที่เป็นสามีเป็นผู้นำของครอบครัวมีหน้าที่ออกจากบ้านไปเข้าป่าหัดร้างทางพง เป็นแหล่งทำมาหากินทำไร่ ไถนา หาเผือก หามัน ปล่อยให้ภรรยาอยู่กับเหย้าเฝ้าเรือน จนกว่าสามีจะกลับบ้าน สามีจะนั่งทอผ้าไป ใจก็ประหวัดนึกถึงสามีที่เข้าป่าหลายวัน อันความรักความคิดถึงย่อมจะมีอยู่ในตัวของทุกคน มันวิ่งเล่นอยู่ทุกลมหายใจ ยิ่งกว่ากระสวยที่พุ่งผ่านเป็นเส้นขัดให้เป็นผืนผ้าในทีทอผ้าที่กำลังทออยู่สามีจึงใช้สีแดงย้อมเส้นยืน ซึ่งเป็นสีที่ใช้แทนหัวใจที่โหยหาอาภรณ์ในคนรักที่จากกัน ส่วนเส้นพุ่งใช้สีครามเข้มเกือบดำแทนตัวเอง ใช้ทอทับเป็นเส้นขัดให้เกิดเป็นเนื้อผ้า โดยซ่อนเส้นยืนสีแดงเอาไว้ เมื่อเวลานุ่งผ้าขึ้นลายแดงโมคอยสามี ต้องแสงแดด แว่ววับของเหลืองสีแดงสะท้อนออกมา เสมือนหนึ่งเป็นสื่อสัญญาณแห่งความรักที่มีต่อกัน แม้จะเห็นเพียงราง ๆ ก็ตาม ที่เป็นเช่นนี้ก็เพื่อปกปิดความอายที่เป็นคุณสมบัติของหญิงสาวชาวไทดำโดยแท้

ผ้าซิ่นลายแดงโม บ้านเขาหัวจัน หมู่ 1 ตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

ผ้าเปียว เป็นผ้าฝ้ายทอมือสีดำหรือสีกรมท่า มีการปักลวดลายด้วยไหมบริเวณชายผ้าที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวไทดำ ลายมาตรฐานทำเป็นขด เรียกว่า ขอกุด ลายดอกผักแว่น (ตรงกลางเป็นดอกแปด รอบๆ เป็นขอกุด รวมกันเรียกว่า ดอกผักแว่น) ชายละ 2 ดอก โดยทั่วไปมักใช้ด้าย 4 สี คือ สีแดง สีส้ม (เหลือง) สีเขียว และสีขาว มีขนาดความกว้างประมาณ 45 เซนติเมตร ทอด้วยฟืมขนาดเล็กหรือฟืมหน้าแคบ ประมาณ 1 คอกเศษ เรียกว่า ฟืม 7 ความยาว 2 เมตร ใช้โพกศีรษะ หรือพันอก (คาดอก หรือ เคียน ไทยทรงดำ เพชรบุรี เรียกว่า ฮ้างนม) เป็นผ้าแถบในชีวิตประจำวันสำหรับผู้หญิงใส่อยู่กับบ้าน บางครั้งใช้กะเตงลูกไปนา หรือเป็นผ้าสไบ คล้องคอเพื่อความสวยงาม แม้แต่ตอนเสียชีวิตก็ต้องมีผ้าเปียวห่มโดยมีความเชื่อว่า ลวดลายผ้าเปียวเป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูล เมื่อเสียชีวิตลงญาติที่ล่วงลับไปก่อนแล้วจะเดินทางมารับเพื่อไปอยู่ในดินแดนเดียวกัน

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ผ้าเปียว บ้านหนองหมู หมู่ 5 ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ผ้าเปียว บ้านหนองจิก หมู่ 1 ตำบลหนองปรัง อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ผ้าเปี้ยว บ้านนาป่าหนาด หมู่ 4 ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ผ้าเปี้ยว บ้านหัวเขาจีน หมู่ 1 ตำบลห้วยยางโพน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ลักษณะผ้าเปี้ยว เป็นผ้าที่ทอจากฝ้ายขนาดเล็กเรียกว่า “ฝ้ายเจ็ด” มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความยาวของผ้าเปี้ยวขึ้นอยู่กับสัดส่วนของแต่ละบุคคล ผ้าเปี้ยวมีวิธีการเคียนผ้า 3 แบบ คือ

แบบที่ 1 นำกลางเปี้ยวมาใส่หน้าผากแล้วเคียนไว้ที่ข้างหลัง

แบบที่ 2 พันไว้หลายรอบบนศีรษะ โดยเอาปลายด้านหนึ่งหนีบไว้ที่ฝั่งขวา

ปลายด้านหนึ่งทาบลงไปปกด้านหลังเพื่อให้เห็นลาย

แบบที่ 3 พันไว้ข้างบนแล้วให้ปลายปกลงมาข้างหน้า

แบบที่ 1

แบบที่ 2

แบบที่ 3

ผ้าโพกหัว (ผ้าเตี่ยวเบาะ) ใช้ลายขนน้อย โพกเวลาทำกิน เพราะว่า เวลาทำกินเกรงว่าเส้นผมจะร่วงหล่นใส่อาหาร โพกเวลาไปไร่ ทำนา กันแดด ผมจะได้ดำไม่แห้งแดงแตกปลาย ใช้พันขา กันหนาว เป็นผ้าฝ่ายธรรมดาสีดำ

ผ้าสไบ หมายถึง ผ้าห่มของผู้หญิง ซึ่งนิยมห่มสะพายเฉียงเพื่อไปทำบุญที่วัด จึงเป็นผ้าที่ผู้สูงอายุชาวไทดำบันทึกเรื่องราวการอพยพ ชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม ตลอดจนเรื่องเล่าต่างๆ ผ่านผืนผ้านี้เป็นผ้าหน้าแคบโดยมีด้านยาวตั้งแต่ 1 – 3 เมตร ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้าย ตกแต่งลวดลายด้วยวิธีขีด บริเวณหัวและท้ายผ้า ลายผ้าสไบได้แก่ ลายแมงมุม มีความเชื่อถึงการระลึกถึงบุญคุณ ลายผีเสื้อ มีความเชื่อถึงบรรพบุรุษที่คอยช่วยเหลือเมื่อประสบภัยพิบัติ ลายม้า มีความเชื่อถึงความอุตสาหะพยายาม ลายแมงป่อง มีความเชื่อถึงการข่มขวัญศัตรู ลายช้าง มีความเชื่อถึงความผูกพันกับพุทธศาสนา ลายสิงโต มีความเชื่อถึงความกล้าหาญและความแข็งแกร่ง ลายงูเหลือม มีความเชื่อถึงความพร้อมที่จะแต่งงานได้ ลายปู มีความเชื่อถึงการเตือนสติให้คิดรอบคอบ ลายข้าวหลามตัด มีความเชื่อถึงการเซ่นไหว้ ลายโบสถ์ และลายธรรมาสัน มีความเชื่อถึงบุญกุศล

ผ้าชีโป้ว หรือผ้าขาวม้า หมายถึง ผ้าที่ใช้สำหรับผลัดอาบน้ำหรือพันรอบพุง แต่ชาวไทดำส่วนมากใช้ผ้าชีโป้วในพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีเกี่ยวกับผี โดยการมัดไว้ที่เอวของผู้ชายเพื่อเป็นการรังขั้วไม่ให้ติดตามผู้ตายไป ถ้าเป็นพิธีเกี่ยวกับการเรียกขวัญจะใช้ร่วมกับเครื่องเซ่นต่างๆ โดยเป็นเครื่องหมายแสดงตัวเจ้าของขวัญ สำหรับในพิธีแต่งงานจะใช้เป็นของกำนัลแก่ญาติผู้ใหญ่ (ชม บุญแก้ว, 2544) ผ้าชีโป้วตัดเย็บด้วยผ้าไหมหรือผ้าฝ้าย เป็นรูปเหลี่ยมผืนผ้าโดยการมัดย้อม หรือ ขีด มีลวดลายที่เกิดจากการมัดย้อม ได้แก่ ลายงา มีความเชื่อถึงความสามัคคีและความเจริญก้าวหน้า ลายตัวลิง มีความเชื่อถึงการระลึกถึง ลายกบ มีความเชื่อถึงการเกิด หรือการเริ่มต้น การขีด ได้แก่ ลายแมงมุม มีความเชื่อถึงบุญคุณและคุณงามความดี ลายผีเสื้อ มีความเชื่อถึงการได้รับความดูแลจากบรรพบุรุษ ลายม้า มีความเชื่อถึงความเร็วและความอุตสาหะ ลายปลา มีความเชื่อถึงความมานะพยายาม และลายช้าง มีความเชื่อถึงความผูกพันกับพระพุทธศาสนา

ผ้าขันลาว หรือผ้าเช็ดหน้า หมายถึง ผ้าที่มีไว้สำหรับเช็ดหน้า ห่อเครื่องประดับ และห่อเส้นไหม ผ้าขันลาวมีการใช้ที่แตกต่างกันคือ ผ้าขันลาวของหญิงสาวจะมีพู่ห้อยไว้หัวท้าย ถ้าเป็นของผู้สูงอายุจะมีพู่ผูกที่มุมผ้าเพื่อไว้สำหรับห่อเส้นไหมในการรักษาสิ่ให้คงทน แต่ถ้าเป็นของคนตายจะมีสีขาว โดยนำไปคลุมส้ารับกับข้าวเพื่อแสดงว่าเป็นอาหารของผู้ตาย (ทองย้อย มีน้อย, 2544) ผ้าขันลาวตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายรูปสี่เหลี่ยม

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

จตุรัสโดยมีช่องกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดเล็กวางอยู่ด้านใน ลวดลายเกิดจากการปะ การปัก หรือ การขีด เช่น ลายดอกจัน มีความเชื่อถึง ความมั่นคง ลายดอกผักแว่น มีความเชื่อถึง ความเจริญงอกงาม ลายตานกแก้ว มีความเชื่อถึง ความซื่อสัตย์และความสามัคคี ลายแมงมุม มีความเชื่อถึงบุญคุณ ลายผีเสื้อ มีความเชื่อถึง การได้รับความดูแลจากแทน ลายงูเหลือม มีความเชื่อถึงความพร้อมที่จะแต่งงานได้ ลาย ข้าวหลามตัด มีความเชื่อถึง เครื่องเซ่นไหว้ ลายใบเสมา มีความเชื่อถึง บุญกุศล ส่วนการใช้สี มีการใช้สีเช่นเดียวกับเสื้อฮีผู้ชาย แต่ถ้าใช้ในพิธีศพ จะใช้ผ้าชั้นลาวสีขาว โดยมีลวดลายแบบหยาบๆ ซึ่งมีความเชื่อว่า ผ้าชั้นลาวสีขาวหมายถึง วิญญาณของผู้ตาย (ชม บุญแก้ว, 2544) นอกจากนี้ยังมีเสื้อน้อย เสื้อกระโปรง (เสื้อชั้นในของผู้หญิง) และล้วงซ้อน (กางเกงใน)

ผ้าชั้นลาว

เครื่องแต่งกายในพิธีกรรม

ชุดสำหรับงานพิธีกรรมสำคัญ คือ สวมเสื้อฮี จะจัดทำขึ้นเป็นพิเศษและประดับสีดำนอกจากนี้ด้วยผ้าไหมชิ้นเล็ก ๆ ส่วนใหญ่มีเครื่องประดับเป็นเงิน ผู้หญิงมี “ผ้าเปี้ยว” คล้องคอ ส่วนเด็ก ๆ จะมีหมวกคล้ายถุงผ้าปักไหมหรือด้ายสวยงาม เรียกว่า “มู” ล้วงฮี (กางเกงขายาว) ชิ่นตาหมี่ ชิ่นนางหาญ เสื้อจาง (เสื้อผู้ทำหน้าที่แนะนำพิธีกรรม)

เสื้อฮี เป็นเสื้อที่ใช้สวมใส่ในในพิธีกรรม ชาวไทดำทุกคนต้องมีเสื้อฮีประจำตัว ฮี แปลว่า ยาว เป็นเสื้อที่ใช้สวมใส่ทั้งที่เป็นงานมงคลและอวมงคล เช่น แต่งงาน เช่นผีเรือน ทำขวัญงานศพ และงานรื่นเริง หากเป็นงานมงคล ลายจะอยู่ด้านใน เป็นความเชื่อที่มีมาแต่โบราณว่า คนอื่นเห็นลายจะนำไปทำเลียนแบบจึงเก็บลายไว้ด้านใน หากเป็นงานอวมงคล จะกลับด้านให้ลายอยู่ด้านนอก เมื่อเจ้าของเสื้อเสียชีวิตญาติจะนำเสื้อฮี

สวมใส่ให้ เพื่อเป็นเครื่องแสดงถึงเอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ ด้วยมีความเชื่อว่า เมื่อวิญญาณบรรพบุรุษเลเห็น ผู้ใดสวมเสื้อดังกล่าวก็จะจำได้ว่าเป็นลูกหลานของตน และตกลงรับให้เข้ามาอยู่รวมกันได้ (มีลาย - ตาย , ไม่มีลาย - แต่ง) เสื้อฮีของผู้ชายและเสื้อฮีของผู้หญิงมีลักษณะแตกต่างกัน ตัดเย็บตกแต่งอย่างสวยงาม ในงานมงคลสมรสเจ้าบ่าวเจ้าสาวต้องสวมเสื้อฮีในพิธีไหว้ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ และในงานศพ คนที่ใส่เสื้อฮีจะ บ่งบอกฐานะของผู้สวมใส่ว่าเป็นเขยหรือสะใภ้

เสื้อฮีผู้ชาย ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายย้อมคราม เป็นเสื้อตัวยาวคลุมสะโพก คอกลม ก้นรอบคอด้วยผ้าไหม สีแดง แล้วเดินด้วยเส้นทับด้วยผ้าไหมสีอื่น ตรงคอด้านข้างติดกระดุมแบบคล้อง 1 เม็ด ผ่าตลอดตั้งแต่ กระดุมป้ายทาบมาทางด้านข้าง (ป้ายข้าง) จุดที่สวยงามที่สุดคือ ด้านข้าง (ใต้รักแร้) นิยมใช้ผ้าไหมปะเป็นลาย ดอกแปด หรือลายขาบัว ด้านข้างของตัวเสื้อทั้งสองด้านปะด้วยลายดอกมะลิ ลายดอกพรม โดยมีลายผักกูด อยู่ด้านล่าง และที่ตีนเสื้อด้านล่างมีการปะด้วยลายดอกแปด มีความเชื่อถึง การทดแทนบุญคุณ การขอขมา การได้รับการดูแลจากเถน แขนเสื้อเป็นแขนกระบอกยาวปลายแคบ ชายเสื้อจะปักด้วยผ้าไหมสีต่างๆ พร้อม ติดกระดุมขึ้นเล็ก ๆ ด้านข้างผ่าตั้งแต่ปลายเสื้อจนถึงเอว ปักตกแต่งอย่างงดงาม มี 2 ด้าน ลวดลายด้านหนึ่ง ตกแต่งเต็มที่ อีกด้านหนึ่งตกแต่งลวดลายประดับเพียงแต่น้อย ด้านที่ตกแต่งลวดลายเพียงแต่น้อยใช้สวม ในพิธีมงคลทั้งหลาย ส่วนด้านที่ตกแต่งลวดลายอย่างเต็มที่ใช้สวมในพิธีอวมงคล หรือสวมให้แก่คนตาย

เสื้อฮี (ผู้ชาย) บ้านหนองหมู หมู่ 5 ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

เสื้อฮี (ผู้ชาย) ด้านข้างลายขอกูด ลายดอกแปด
ศูนย์วัฒนธรรมเขาย้อย หมู่ 5 อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

เสื้อฮีผู้หญิง เสื้อสำหรับใช้ในพิธีกรรม เย็บด้วยผ้าดำทอหยาบๆ ไม่รัดรูป ปลายแขนตกแต่งด้วยผ้าไหมสีต่างๆ บ่าหน้าทั้งสองตกแต่งด้วยลายดอกแปด เป็นเสื้อตัวยาวตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายทอมือสีดำหรือสีครามเข้ม ตกแต่งส่วนคอ ชายเสื้อ หรือแขน ด้วยการปักลวดลายและเย็บขึ้นผ้าสีแดง ส้ม ขาว และเขียว รูปสามเหลี่ยมปะติดเข้าไปประกอบเป็นลวดลาย บางครั้งตกแต่งเพิ่มเติมด้วยการประดับกระจก ตัวเสื้อเย็บติดกันใช้วิธีสวมเข้าทางศีรษะ ลวดลายด้านหนึ่งตกแต่งเต็มที่ อีกด้านหนึ่งตกแต่งประดับลวดลายเพียงแต่น้อย ด้านที่ตกแต่งลวดลายเพียงแต่น้อยใช้สวมในพิธีมงคล ส่วนด้านที่ตกแต่งลวดลายอย่างเต็มที่ใช้สวมในพิธีอวมงคลหรือสวมให้แก่คนตาย ลายที่นิยมนำมาปักได้แก่ ลายดอกแก้ว ลายดอกผักแว่น ลายดอกพิกุล ลายตานกแก้ว ลายหมาป่า ลายผีเสื้อ และลายหน้าเสือ ซึ่งมีความเชื่อถึงความอดทน ความเอื้อเฟื้อ ความกลมเกลียว ความซื่อสัตย์ ความผูกพันและความจงรักภักดี อายุยืน ความมีน้ำใจและความดี ลายปะได้แก่ ลายดอกพรม ลาย

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ชาบัว ลายดอกแปด และลายดอกมะลิ ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับ คุณค่าของความเป็นลูกผู้หญิง การขอขมา และการได้รับการดูแลจากแทน

ใส่ในงานมงคล

ใส่ในงานอวมงคลหรือสวมให้แก่คนตาย

เลื้อฮี้ (ผู้หญิง) บ้านหนองหมู หมู่ที่ 5 ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

เสื้อฮี (ผู้หญิง) ลายขอแปด ลายปักแซ่ว ขว้างนาบ
เจ้าของ : นางพาณี แห่งหน อายุ 70 ปี
บ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

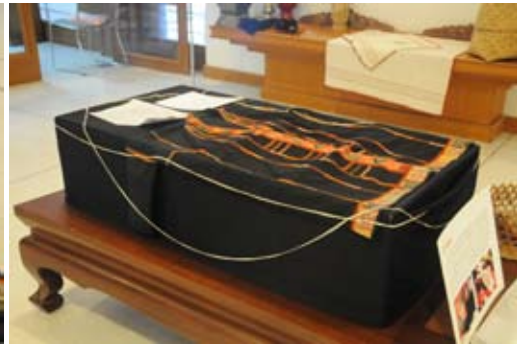

เสื้อฮี (ผู้หญิง) บ้านเขาหัวจัน หมู่ 1 ตำบลห้วยยางโทน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

เสื้อฮี (ผู้หญิง) บ้านนาป่าหนาด หมู่ 4
ตำบลเขาแก้ว อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย

เมื่อเจ้าของเสื้อเสียชีวิตลง ญาติจะนำเสื้อฮีคลุมบนโลงศพ

ส้วงฮี หมายถึง ทางเกวียนยาวที่ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีดำหรือสีครามเข้ม ใช้สวมใส่ในงานที่เป็นพิธีการ เช่น พิธีสืบผีหรือผู้สืบสกุลของผู้ชายที่เป็นพ่อบ้าน พิธีแต่งงาน ชายหนุ่มต้องสวมใส่ส้วงฮีเพื่อเข้าร่วมพิธี ในกรณีที่ต้องไปร่วมงานศพญาติพี่น้องของตน ซึ่งเป็นญาติจากตระกูลเดียวกัน เรียกว่า “ผีเดียวกัน” จะต้องนุ่งส้วงฮี และสวมเสื้อฮีด้วย ส้วงฮีมีลักษณะคล้ายกางเกงชาวประมง บริเวณเอวตัดเย็บด้วยผ้ายาวท่อนเดียวไม่มีการต่อขอบเอว มีความยาวของกางเกงเสมอข้อเท้า แต่ปลายขาทางเกงแคบเล็กน้อย (ชม บุญแก้ว, 2544)

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

เสื้อจาง :
พิพิธภัณฑ์ปานถนอม
บ้านหนองจิก
หมู่ที่ 1
ตำบลหนองปร่ง
อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี

เสื้อจาง (เสื้อผู้ทำหน้าที่แนะนำพิธีกรรม) เป็นเสื้อ

ผ้าไหมสีแดง หรือแพรสีแดง แขนยาวคอตั้ง ติดกระดุม 5 เม็ด ชายเสื้อด้านข้างແກງໄວ້ทั้งสองชาย เย็บด้วยผ้าไหมสีแดง หรือแพรสีแดง เป็นเสื้อของหมอพิธีผู้ตำว เย็บด้วยผ้าไหมสีแดง หรือแพรสีแดง ใช้ใส่ประกอบพิธีงานเสน หรือพิธีศพ หากใช้ในพิธีศพ จะปักศีรษะด้วยแพรสีแดง เป็นเสื้อแขนยาวคอตั้ง ติดกระดุม 5 เม็ด ชายเสื้อด้านข้างແກງໄວ້ทั้งสองชาย มีสาบเสื้อ กระเป๋าด้านข้างทั้งสองด้าน หรือ

ด้านเดียวแล้วแต่แม่บ้านจะเย็บให้ ใช้ใส่ทำงาน ไม่ต้องติดกระดุมเพื่อความสะดวกรวดเร็ว

เสื้อตัก คือ เสื้อที่ใส่ไว้ทุกข์ สำหรับลูกหลานหรือญาติที่ใกล้ชิด ใส่เมื่อพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ตาย เป็นเสื้อที่ตัดเย็บอย่างไม่ประณีตจากผ้าฝ้ายดิบสีขาว เนื่องจากใช้ในงานศพชั่วคราว แสดงสัญลักษณ์ถึงบ้านที่มีคนเสียชีวิต คำว่า “ตัก” หมายถึง ตกใจ หรือใจหาย เสื้อตัก จึงเป็นเสื้อที่ใช้สวมใส่เฉพาะงานศพ ผู้ที่จะสวมเสื้อตักได้คือญาติทางสายโลหิตเดียวกัน ลักษณะของเสื้อตัก เป็นเสื้อคอวี ไม่มีแขน ทั้งผู้ชายและผู้หญิง ตัดเย็บแบบเดียวกัน

ชีนตาหมี่ ชีนนางหาญ สัมภาษณ์นางอ่อน พันหา อายุ 72 ปี บ้านเลขที่ 26/3 หมู่ 4 บ้านนาป่าหนาด ผ้าชีนนางหาญ (ไทดำ) เอามา ถ้าวพยไฟไปที่ใด ไม่มีนางหาญไม่ได้ เพราะใช้ในพิธีกรรม นางหาญ หมายความว่า ผู้ใดจะทอลายผ้าลายอะไร จะต้องมียี่ชื่อมา เช่น ลายหมี่ผสาท (ปราสาท), ลายหมี่นาคน้อย, ลายมัดตุ้ม, มัดจับ หมี่นาคน้อย+หมี่ปล้องอ้อย, มะจ๊ับ (หมากจ๊ับ), มะตุ้ม 5 ลำ 3 ลำ (ตุ้มโฮม), หมี่ตันปราสาท กล้าหาญทำ กล้าตอบ ต้องตอบได้ (ก่อนจะเป็นผ้านางหาญ) ใช้ถวายเป็นเจ้าแผ่นดินไทดำ ผ้านางหาญสีดั้งเดิมเป็นสีแดง ลายนาคน้อย (ผัว-เมีย) ตัวเมียขยาว กว้าง ตัวผู้ขาสั้น แคบ

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ลายนาค ชาวไทดำมีความเชื่อว่านาคเป็นเจ้าแห่งงูทั้งหลาย ที่นำความอุดมสมบูรณ์มาให้ชาวโลก คือนาคเป็นผู้กำหนดฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล ฉะนั้นถ้าใครจะสามารถทำลวดลายเป็นรูปพญานาคได้ คนนั้นจะได้รับการยกย่องว่าเป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์ และจากการสังเกตพบว่า มีแต่คนที่สูงอายุเท่านั้นที่สามารถทำลวดลายนี้ได้ เพราะว่าคนที่สูงอายุเป็นตัวแทนของชาวบ้านและเป็นที่ได้รับการยกย่องเคารพยำเกรงของคนทั่วไปซึ่งเปรียบเสมือนพญานาค (ยศ สอวยยุ, 2544)

ลายนาค

ผ้าชิ้นมัดหมี่ลายเกี้ยวเอี้ยววง มีลักษณะคล้ายพินทรี (ไทดำ)

ขนาดสูง 93 เซนติเมตร กว้าง 89 เซนติเมตร

ผลิตจากเส้นใยฝ้าย ย้อมสีเคมี

ช่างทอ : นางหนูจร ไพบุญย์ (ชัยปัญญา) อายุ 62 ปี (พ.ศ. 2489)

บ้านเลขที่ 26/2 หมู่ที่ 4 บ้านนาป่าหนาด

ตำบลเขาแก้ว อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย

เรียนรู้การทอผ้าจากพี่สาว คือ นางอ่อน ทันทา เป็นผู้สอนให้ ส่วนใหญ่จะทอผ้าสำหรับใช้ในครัวเรือน เช่น ผ้าชิ้น ผ้าพื้นสำหรับตัดเสื้อ

เมื่อมีความชำนาญมากขึ้น จึงเริ่มมัดหมี่เป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น

ลายตุ้ม ลายนาคน้อย และลายหมากจับ เป็นต้น

แต่ลายที่ผู้หญิงไทดำอยากทำให้เป็นเพื่อแสดงถึงฝีมือในการทอผ้าคือ

“ผ้านางพญา” ซึ่งทำยาก กว่าจะได้ ต้องใช้เวลา

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ผ้าซิ่นมัดหมี่ลายขอ และลายกุญแจ (ไทดำ)
ขนาดสูง 94 เซนติเมตร กว้าง 83 เซนติเมตร
ผลิตจากเส้นใยสังเคราะห์ ย้อมสีเคมี
ช่างทอ : นางเหวย ทันทา อายุ 86 ปี (พ.ศ. 2465)
บ้านเลขที่ 24 หมู่ที่ 4 บ้านนาป่าหนาด
ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ผ้าซิ่นมัดหมี่ผ้า (สอตพลอง)
ลายนาคหัวสร้อย+ลายกาบขอ โดยการนำเอา 2 ลายมาซ้อนกัน
(ไทดำ) ขนาดสูง 94 เซนติเมตร กว้าง 92 เซนติเมตร
ผลิตจากเส้นใยฝ้าย ย้อมสีเคมี
ช่างทอ : นางอ่อน ทันทา อายุ 71 ปี (พ.ศ. 2480)
บ้านเลขที่ 26/3 หมู่ที่ 4 บ้านนาป่าหนาด
ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

การมัดหมี่เป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายตุ้ม ลายนาคน้อย ลายนาคคู่ ลายหมากจับ ลายปราสาท ลายปล้องอ้อย ลายตุ้มโสม แต่ลายที่ผู้หญิงชาวไทดำทุกคนอยากจะทำให้เป็น เพราะถือเป็นการแสดงฝีมือทางการทอผ้า นั่นก็คือ “ผ้านางหาญ” ซึ่งทำยาก กว่าจะได้ ต้องใช้เวลา ผ้าชิ้นนางหาญมี 2 ลายคือ ลายนาคคู่ และลายเกาะช้าง (เลี้ยงลูกอ่อน) มีตำนานผ้านางหาญเล่ากันว่า ในสมัยก่อนนั้นไม่มีผู้ใดจะสามารถทอผ้าผืนนี้ได้สำเร็จ ต้องมีอันเป็นไปก่อนทุกราย ทำให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเตือนให้เลิกทอ กระทั่งมีผู้หญิงคนหนึ่งอาสาทอผ้าผืนนี้ โดยก่อนทอได้บนบานต่อผีบ้านผีเรือนว่า หากทอผ้าผืนนี้สำเร็จจะนำผ้าผืนดังกล่าวมาเช่นไหว้ผีบ้านผีเรือน แล้วก็สามารถทอได้สำเร็จ จึงเรียกผ้าผืนนี้ว่า “ผ้านางหาญ”

ผ้าชิ้นมัดหมี่คั่นนางหาญ (เป็นผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวไทดำ) ลายสร้อย ลายปราสาทน้อย ลายนาคคู่ และลายนาคนเดียว ขนาดสูง 99 เซนติเมตร กว้าง 77 เซนติเมตร ผลิตจากเส้นใยฝ้าย ย้อมสีเคมี

ช่างทอ : นางลำลาน กรมทอง อายุ 50 ปี (พ.ศ. 2501)

บ้านเลขที่ 57/2 หมู่ที่ 4 บ้านนาพาหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

สิ่งของเครื่องใช้ที่ทำด้วยผ้า

เช่น สายแหว (เชือกผูกเอว) ผ้าหลา (ผ้าอ้อมเด็ก) มู่ (หมวก) หลวม (กระเป๋าคาดเอว) ถุงย่าม เสื้อฟูก (ที่นอน) หมอนและหมอนตัวเลื้อนึ่ง หยั่น (มุ้ง) เป็นต้น

สายแหว (เชือกผูกเอว) ชาวไทดำมีความเชื่อว่า สายแหว หมายถึง ความผูกพันและความกลมเกลียวที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มชน ทำจากเชือกฝ้ายถักเป็นลายคล้ายขอเกี่ยว ใช้ได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิง โดยผูกไว้กับผ้าซิ่น ล้วงก้อม และล้วงฮี กรณีเป็นผู้ชายซึ่งมีหน้าที่ทำพิธีกรรมต่างๆ มักห้อยเครื่องรางของขลังไว้กับสายแหว เช่น เขากวาง เขี้ยวหมูตัน รูปปลัดขิก นิยมผูกไว้ที่ด้านขวาของเอวเพื่อป้องกันไม่ให้ผีและสิ่งไม่ดีเข้ามาขัดขวางการทำพิธี

ผ้าหลา หรือผ้าอ้อมเด็ก เป็นผ้าที่ใช้สะพายลูก เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่แม่ที่จะต้องทำงานต่างๆ ได้อย่างถนัดโดยไม่ต้องอ้อม เด็กอาจจะหลับหรือนั่งอยู่ในนั้นได้อย่างสบาย เป็นภูมิปัญญาที่ช่วยให้เด็กได้ผูกพันและใกล้ชิดกับแม่ตลอดเวลา ผ้าหลาเป็นผ้าฝ้ายสีครามเข้ม บริเวณชายผ้าปักลวดลายด้วยเส้นไหมสีต่างๆ แล้วจึงเย็บหรือผูกทั้ง 2 ด้านให้ติดกันด้วยด้ายสีต่างๆ เป็นระยะๆ ริมผ้าด้านยาวตกแต่งด้วยตุ้มไหมสีต่างๆ แล้วรวบชายผ้าให้เป็นกลีบไว้พองาม ตกแต่งที่ปมผูกด้วย “มะหังหนงอ” ซึ่งทำด้วยฝักหมามูยไม่เกิน 5 ตัว มีลักษณะคล้ายพญานาคห้อยหัวอยู่ มีความเชื่อว่า นาคทั้ง 5 ตัว คือเถนบ้า ซึ่งมีหน้าที่ดูแลเด็กที่เกิดใหม่ทุกคนให้มีสุขภาพแข็งแรง นอกจากนั้นผู้เป็นแม่ยังทำถุงย่ามเล็กๆ แหวนไว้ด้วย ในถุงย่ามนั้นมีสายสะดือของเด็ก เงิน 1 สลึง ดินจอมปลวก เปลือกใบเพกา หรือลื่นฟ้า โดยมีความเชื่อว่า เงินเป็นค่าตัวเด็ก เพื่อป้องกันไม่ให้แม่เดิมนำตัวกลับไป ส่วนหมามูยจะช่วยป้องกันไม่ให้ผีร้ายเข้ามารังแกเด็ก เพราะชนของหมามูยจะมีอาการคันอย่างรุนแรง นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับดินจอมปลวกและใบเพกาว่า มีสรรพคุณเมื่อนำมาผสมกับน้ำปูนแดงสามารถใช้ทาแก้ปวดท้องให้กับเด็กได้ (ชม บุญแก้ว, 2544)

มู่ หมายถึง หมวกที่สวมให้เด็กป้องกันแดด หรือให้แม่เมดสวม เพื่อป้องกันขั้วญออกจากร่างกาย ในขณะที่ทำพิธีกรรม ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีครามเข้ม รูปสี่เหลี่ยมคางหมูตกแต่งด้วยวิธีปะ หรือปัก บริเวณหน้ามู่ด้านบนมีพู่มัดติดไว้ ลักษณะมู่ของเด็กผู้ชายจะมีผ้าคลุมสั้นกว่าผู้หญิง นอกจากนี้ยังมีมู่สำหรับแม่เมด ซึ่งเป็นผู้ทำพิธีกรรมต่างๆ ลักษณะของมู่จะแตกต่างกับมู่ของเด็ก คือ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านบนไม่มีผ้าปิด ด้านข้างซ้ายและขวาใช้เศษผ้าไหมหลากสีประดับด้วยวิธีปะผ้ามากกว่าการปัก (ทองย้อย มีน้อย, 2544) ลวดลายที่นิยมปะหรือปักมู่ส่วนมากจะเป็นลายพันธุ์พุกชาได้แก่ ลายดอกหม และลายดอกมะลิ มีความ

เชื่อถึงคุณค่าของความเป็นลูกผู้หญิง ลายขาบัว มีความเชื่อถึงความสำนึกผิด ลายดอกพิกุล มีความเชื่อถึงความอดทน และลายดาวลอย มีความเชื่อถึงความอุดมสมบูรณ์

หมี่ (หมวกเด็กผู้หญิง)

หมี่ (หมวกเด็กผู้ชาย)

บ้านดอนมะเกลือ หมู่ 4 ตำบลดอนมะเกลือ อำเภออุทุมพร จัหวัดสุพรรณบุรี

หมี่ (หมวกเด็กผู้หญิง) บ้านหนองหมู หมู่ 5 ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

หลวม ทำเป็นกระเป๋ามีสายสำหรับคาดเอว ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีดำหรือสีครามเข้ม ตกแต่งด้วยวิธีการปะและปักลวดลาย เย็บชั้นผ้าสีแดง ส้ม ขาว และเขียว รูปสามเหลี่ยมปะติดเข้าไปประกอบเป็นลวดลายบริเวณฝาเปิดปิด ที่เน้นให้เห็นถึงศิลปะในการประดิษฐ์ให้มีรูปลักษณะที่แปลกตา แสดงถึงการใช้จินตนาการจากธรรมชาติใกล้ตัวนำมาประดิษฐ์ของใช้ที่จำเป็นสำหรับผู้ชาย ใช้สำหรับใส่สิ่งของจำเป็นพกพาติดตัว เช่น เงิน หมาก พลุ และยาสูบ มีลักษณะคล้ายรังผึ้งหรือครึ่งวงกลม ภายในเย็บเป็นช่อง 2 ชั้น มีฝาเปิดปิดได้ ชายทั้งสองข้างมีนวลกลมปลายเรียว เย็บพับด้วยผ้าไหมหลากสีโดยมัดรวมกันเป็นพู่ ส่วนที่อยู่ปลายสุดของชายทั้ง 2 ข้าง มีลักษณะคล้ายหางหมู มีหูข้างซ้ายและขวาผูกกรอบเอาไว้ ซึ่งมีความเชื่อว่า หางหมูมีลักษณะคล้ายหางเสือเรือที่คอยช่วยประคับประคองให้ผู้สวมใส่ไม่ประพาดปฏิบัติผิดศีลธรรม (หัน คงสนิท, 2544)

หลวม หรือ กระเป๋าคาดเอว (ผู้ชาย)

บ้านหนองหมู หมู่ 5 ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

หลวม หรือ กระเป๋าคาดเอว

เจ้าของ : นางพาณี แห่งหน อายุ 70 ปี

บ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ถุงย่าม หมายถึง ถุงผ้าฝ้ายมีสายสะพายในตัวไว้ใส่สิ่งของเล็กๆน้อยๆ เช่น มีด หมาก พลุ เมื่อไปทำนา ทำสวน และทำไร่ ส่วนหมอผู้ทำพิธีจะไว้ใส่ตำรา ของขลังและอุปกรณ์ที่จำเป็นในการประกอบพิธีกรรม เป็นถุงตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีขาวและสีแดง มีขนาดแตกต่างกันแล้วแต่การนำไปใช้ประโยชน์ ชาวไทดำมีวิธีการหาลูกของถุงย่าม โดยการด้นในซึ่งไม่มีลวดลายกลับด้านแล้วพับเก็บไว้ จะทำให้สีของถุงย่ามมีสีสดตลอดเวลา (แปง เพชรพลาย, 2544) สำหรับลวดลายของถุงย่าม นิยมวางลวดลายเป็นแนวตั้ง โดยใช้สีแดง สีเขียว สีเหลือง และสีขาว มีความหมายเช่นเดียวกับผ้าชิ้นลายแดงโม

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

เสื้อพูก (ทีนอน) ใช้สำหรับใช้ปูนอน และสามารถพับเก็บได้ ผ้าฝ้ายสีดำหรือสีครามเข้ม ยัดนุ่นเย็บเป็นลูกพูกให้เป็นแนวขวาง สามารถม้วนเก็บได้ ตกแต่งลวดลายด้านข้างทั้ง 4 ด้าน ด้วยการปะต่อกันโดยใช้ผ้าสีแดง สีเหลือง สีขาว และสีเขียว ในพิธีแต่งงาน เสื้อพูก ต้องม้วนให้กลมแล้วใส่สาแทรกหาบไปในขบวนเจ้าสาวด้วย

หมอน เป็นหมอนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีลักษณะคล้ายท่อนไม้ มีชื่อเรียกว่า “หมอนหน้าอิฐ” เย็บแต่ละท่อนต่อกันเป็นทรงกระบอก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ผลิตว่าต้องการจะเย็บต่อกันกี่ท่อน โดยมีชื่อเรียกแตกต่างกัน คือ เย็บต่อกัน 2 ท่อน เรียกว่า “หมอนหน้าไข่” เย็บต่อกันตั้งแต่ 3 ท่อนขึ้นไปเรียกว่า “หมอนหน้า 3 หน้า 4 หรือหน้า 5” เป็นต้น แล้วจึงยัดด้วยนุ่น ตัวหมอนตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายทอมือสีดำหรือสีครามเข้ม ส่วนหน้าหมอนตกแต่งด้วยการปะ การปัก ลวดลาย โดยการตัดชิ้นผ้าสีแดง ส้ม ขาว และเขียว เป็นทรงเรขาคณิต เช่น รูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมผืนผ้า เย็บติดประกอบกันเป็นลวดลาย ลายที่ทำเป็นพื้นฐานคือ ลายดอกพรม นอกจากนั้นยังมี ลายดอกขาแก้ว ลายดอกงา ลายหัวเมงดา ลายดอกแปด ลายกลีบมะเฟือง ลายมะลิซ้อน บางครั้งตกแต่งลวดลายด้วยการประดับกระจก

ลวดลายหน้าหมอน

หมอนตัวเลื้อนัง เป็นหมอนสามเหลี่ยมแบบหมอนหน้าอิฐ หรือหมอนหก ตัวหมอนตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายทอมือสีขาว สีดำ หรือสีครามเข้ม ส่วนหน้าหมอนตกแต่งด้วยการปักลวดลาย และเย็บชั้นผ้าสีแดง ล้อม ขาว และเขียว รูปสามเหลี่ยมปะติดเข้าไปประกอบเป็นลวดลาย บางครั้งตกแต่งลวดลายด้วยการประดับกระຈัก มี 2 แบบ คือแบบต่อเบาะ (มีฟูกเย็บติดกับตัวหมอน) และแบบไม่ต่อเบาะ

หมอนตัวเลื้อนัง

หยั่น (มั่ง) ทำจากผ้าฝ้ายชนิดหนาสีครามเข้มใช้แทนฝาผนังกันห้องและกันยุง มีสีดำเพื่อเป็นส่วนตัวยามค่ำคืน เนื่องจากภายในบ้านของชาวไทดำไม่นิยมกันห้อง การนอนของทุกคนจึงต้องกางหยั่นเพื่อเป็นการแบ่งให้เป็นสัดส่วน หยั่นมีลักษณะเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขอบหยั่นด้านบนทั้ง 4 ด้าน ตกแต่งลวดลายโดยวิธีการปะหรือปักด้วยผ้าชิ้นหลากสี เช่น สีแดง ล้อม ขาว และเขียว รูปสามเหลี่ยมปะติดเข้าไปประกอบเป็นลวดลาย เช่น ลายดอกพรม และลายดอกมะลิ มีความเชื่อถึง คุณค่าของความเป็นลูกผู้หญิง ลายขาบัว มีความเชื่อถึง ความสำนึกผิด ลายดอกแปด มีความเชื่อถึงการได้รับการดูแลจากແณ ลายดอกพิกุล มีความเชื่อถึง ความอดทน และลายดาวลอย มีความเชื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ก่อนเย็บหยั่น ชาวไทดำจะนำเงิน และข้าวเปลือก ใส่ไว้ทั้ง 4 ด้าน โดยมีความเชื่อว่า จะทำให้ผู้ใช้หยั่นมีความเจริญรุ่งเรือง เหมือนกับการงอกเงยของต้นข้าว พร้อมกับมีเงินทองมากมายเหมือนรวงข้าวสีทองเต็มผืนนา (ผล มีมาก, 2544) บริเวณหยั่นมีเชือกด้ายดิบหลากสีผูกเป็นห่วงยื่นออกมาจากมุมแต่ละด้าน เพื่อใช้ห่วงหรือเชือกต่อกออกไปให้ยาว หรือใช้ตะขอเกี่ยวไว้กับต้นเสา หรือฝาบ้านได้ การตัดเย็บหยั่นของชาวไทดำนั้นแตกต่างกับมั่งทั่วไป บริเวณดินหยั่นจะไม่เสมอเป็นแนวเดียวกันโดยมีลักษณะคล้ายยังตัดไม่เสร็จ แต่ความจริงเป็นเคล็ดของชาวไทดำที่เชื่อว่า ถ้าตัดเย็บให้ดินหยั่นเสมอกันแล้ว จะเหมือนกับการครอบศพ ซึ่งเรียกว่า “เรือนแล” จึงไม่นิยมทำกัน (ธิดา ชมพูนิช, 2539)

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

หยั่น (มุ้ง) เสื่อฟูก (ที่นอน) และหมอน

มุ้งลายดอกแปด มีแปดแฉก เป็นงานประดิษฐ์หน้าหมอน

พัดพอมด

พัดหมอล้านผู้น้อย

ดอกไม้ไทดำ ไทดำนับถือผีบรรพบุรุษ ผีมด ตัดเป็นตัดตายได้ เสี่ยงทายได้ ไทดำบ้านนาป่าหนาด จึงมีพิธีเซ่นไหว้ของพ่อหม่อมด เรียกว่า ดอกไม้ไทดำ (เป็นสัญลักษณ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด จ. เลย ที่ จ. เพชรบุรี ไม่มี)

ดอกไม้ไทดำ

- ร่มโพธิ์ร่มไทร มีความหมายว่า อยู่เย็นเป็นสุข
- ตุ่มหนู มีความหมายว่า สอดแนมผู้ร้าย ถ้าผู้ร้ายจะทำลายสิ่งของ หนูจะไปทำลายเขาก่อน
- ตาเหลว มีความหมายว่า เงินทองไม่มีออก
- ตุ่มนก มีความหมายว่า สืบข่าว ลือสาร คานข่าว ทั้งดี-ร้าย
- เรือแพ มีความหมายว่า ข้ามน้ำ
- เครื่องบิน (ยนต์หังส์) มีความหมายว่า ไปทางไกล

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

การย้อมคราม

○ นำต้นคราม (ใบสด) ไปแช่น้ำพอท่วมใบประมาณ 1 คืน เพื่อให้เน่า การแช่ใบครามสดในน้ำไม่ใช่แช่ให้สีครามละลายน้ำดังเช่นการต้มเปลือกไม้ แต่แช่ให้สารในใบครามสดทำปฏิกิริยากันเกิดเป็นสีครามที่ละลายน้ำได้

○ ใช้ปูนแดงผสมกับน้ำแช่ต้นคราม แกว่งให้ฟองแตก นำมากรอง เนื้อครามที่กรองแล้ว จะเป็นเชื้อก่อหม้อครามตามสูตร เอาแม่สีลมาใส่ เอาต่าง แป้งข้าวหมากมาผสม จะได้น้ำครามที่พร้อมสำหรับย้อม

○ นำฝ้ายที่เข็นมาย้อมกับน้ำคราม แล้วย้อม หรือนำผ้าขาวมาแช่น้ำให้เปียกบิด-ขยาด้วยน้ำคราม (ประมาณ 4 ครั้ง) ซักน้ำสะอาดให้ใส ตากให้แห้ง เรียกว่า แดดหนึ่ง ทำเช่นเดียวกันแบบนี้ไปเรื่อยๆ โดยการบิด-ขยาด้วยน้ำคราม แล้วซักน้ำ บิดให้แห้ง ตากย้อมไปเรื่อยๆ จนกว่าจะดำ โดยทั่วไปแล้วจะย้อมประมาณ 4 แดด (16 ครั้ง) นิยมตากฝ้าย/ผ้าที่ย้อมครามแล้วในที่ร่ม

วิธีการป้องกันไม่ให้สีตก

โดยการนำเปลือกประดู่มาต้มกับน้ำต่าง พอเดือด (น้ำขี้เถ้า ซึ่งได้จากขี้เถ้าเตาไฟ นำมาใส่ตะแกรงร่อนให้ละเอียด ผสมน้ำ กรองเอาน้ำใส)

จากนั้นเอาน้ำเปลือกประดู่เทใส่กาละมัง รอให้เย็นก่อนจึงเอาผ้าที่ย้อมครามแล้วลงแช่ (ไม่นาน) บิดให้แห้ง นำไปตาก พอแห้งแล้วนำมาซักให้สะอาด ใช้ไม้ตีจนกว่าน้ำจะใส เพื่อป้องกันสีตก

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ต้นคราม

แช่น้ำพอท่วมใบประมาณ 1 คืน

ใช้ปูนแดงผสมกับน้ำแช่ต้นคราม แกว่งให้ฟองแตก นำมากรอง

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

เนื้อครามที่กรองแล้ว จะเป็นเชื้อ

ก่อหม้อครามตามสูตร จะได้น้ำครามที่พร้อมสำหรับย้อม

การทอผ้า

แต่เดิมชาวไทดำจะผลิตผ้าฝ้ายและผ้าไหมเพื่อใช้เองในครอบครัว เป็นการผลิตแบบครบวงจรซึ่งผลิตควบคู่กับการประกอบอาชีพหลัก คือ การทำนา ชาวไทดำมีความรู้เรื่องการผลิตผ้าฝ้ายและผ้าไหมจากการถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนกระทั่งปัจจุบัน เมื่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งเคยเป็นสังคมแบบพึ่งพาตนเองเปลี่ยนเป็นสังคมแบบซื้อขาย การแสวงหาและการผลิตเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย และเครื่องนุ่งห่มก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้าก็ซื้อหาได้จากตลาด ปัจจุบันจึงไม่นิยมผลิตเส้นใยเอง แต่จะใช้เส้นใยสังเคราะห์ที่เรียกว่า “ด้ายโพร” มาทอเป็นผ้าแทน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการนำเส้นใยไหมหรือเส้นใยฝ้ายมาทอผ้านั้นมีกระบวนการที่ยุ่งยากซับซ้อนไม่เหมาะกับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ซึ่งต้องทุ่มเทเวลาในแต่ละวันกับการทำไร่นาของตนเอง หากจำเป็นต้องใช้ผ้าไหม ชาวไทดำจะซื้อจากแหล่งอื่น เช่น ตลาด หรือผ้าไหมที่ขายตามเทศบาลต่างๆ

ชาวไทดำเมื่อว่างจากการทำไร่นาและเริ่มจะเข้าสู่ฤดูหนาวจะนิยมทอผ้าห่มด้วยผ้าฝ้าย โดยซื้อฝ้ายสำเร็จรูปจากตลาดเพื่อนำมาทอเป็นผ้าห่มและจะนิยมทอด้วยฝ้ายสีเข้มด้วยเหตุนั้น สีเข้มเก็บความร้อนได้ดีกว่าผ้าห่มสีอื่นๆ เมื่อทอเสร็จจะนำมาเย็บเป็นผืนหนาใหญ่ใส่รวมหน้างตามต้องการ นอกจากนั้นจะทอผ้าขึ้น ผ้าเปียบบ้างไว้ใช้ในครอบครัว ลวดลายที่ใช้ในการทอผ้า เช่น ลายดอกผักแว่น ลายนาค ลายแดงโม เป็นต้น

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

การทอผ้าของชาวไทดำ

ผู้ทอ : นางหนูจร โพสุณย์ อายุ 62 ปี

บ้านเลขที่ 26/2 หมู่ 4 บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ขั้นตอนการทอ

1. เส้นฝ้าย เอามาลงแป้งก่อน สมัยก่อนลงด้วยน้ำข้าวเจ้า ไม่ได้ลงแป้งขาว (แป้งมันสำปะหลัง) นวดพอประมาณ แล้วนำไปตาก เส้นฝ้ายได้จากการปลูกฝ้ายเอง ปลูกทั้งฝ้าย ทั้งคราม
2. เอาเส้นฝ้ายที่ย้อมด้วยหม้อฮ่อม หม้อฮิล มาใส่กง ไทดำเรียกว่า กงกว้าง
3. เฝีย (แกว่ง) ใส่หลอด
4. จวงเข็นลูก คั่นลูก
5. สืบลูก ต่อใส่ฟืม
6. นำไปตำ (ทอ) เป็นผืน

เส้นไหม ใยฝ้าย ด้ายไทเร

กงกว้าง

จวงเพี้ยน

เอาเส้นไหมใยฝ้ายหรือด้ายไทเรมาใส่กง ไทดำเรียกว่า กงกว้าง
นำมาปั่นด้วยจวงเพี้ยน (อุปกรณ์ปั่นด้ายเข้าหลอด)

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

การจูงด้าย เพื่อให้ได้ความยาวของด้ายตามต้องการ เอาหลอดด้ายไปเข็นด้วยจวงเข็น
โดยเอาหลอดด้ายใส่จำนวน 8 หลอด แล้วเอาไม้มาผูกใส่เสา
เอาปลายเส้นด้ายรวมกัน 8 เส้น คล้องใส่เสาข้างละ 5 วา มีหลัก 2 หลักสำหรับไว้ไขว้

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

นำด้ายมาผูกใส่ที่ ใส่แปรงที่รูละ 8 เส้น 1 หลบ มี 10 รู ๆ ละ 8 เส้น มีทั้งหมด 10 หลบ (100 รู)

แช่เส้นด้ายเพื่อไม่ให้เส้นด้ายแข็ง หากเส้นด้ายแข็งจะทอไม่แน่น
จากนั้นขอดหัวทูก เพื่อให้เส้นด้ายตึง

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

แห่ด้ายอีกด้านหนึ่งใส่เขาทุกทั้ง 2 เขา (เขaben-เขาล่าง) สลับกัน (บน-ล่าง)
เหยียบโดยใช้ตีนยัน แปรงทุก เขaben-เขาล่าง ฟืม กระสวย ตีนยัน

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

สืบทุก ต่อใส่พิมพ์

ทอด้วยกี่กระตุก

ทอด้วยกี่พื้นเมือง

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

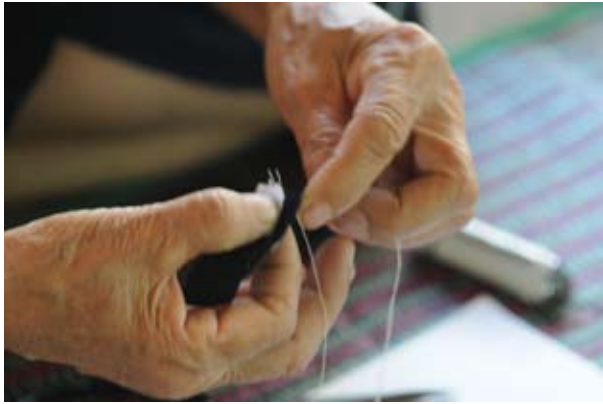
ลวดลายผ้าไทดำ

ลวดลายผ้าของชาวไทดำมีการประดิษฐ์ด้วยวิธีการทอ เย็บ ปัก (แซ่ว) และขีด มีชื่อและลักษณะรูปร่างที่สื่อความหมายสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความเชื่อ อาทิ ลายพันธุ์ไม้ ลายสัตว์ ลายเครื่องมือเครื่องใช้ ลายสิ่งของสถานที่ และลายเบ็ดเตล็ด ลวดลายต่าง ๆ บนผืนผ้าเป็นเอกลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อแต่ละกลุ่มชน การจัดรูปแบบเป็นลายเรขาคณิตล้วนๆ โดยมีลายขอกุดซึ่งถือว่าเป็นลายที่นิยมใช้มากที่สุดของชาวไทดำ ปักด้วยไหมเส้นเล็ก ๆ บนผืนผ้า โดยทำลวดลายเป็นวงกลมคล้ายลายดอกไม้ ด้านหน้าและด้านหลังของผ้าจะมีลายเหมือนกัน โดยไม่สามารถหาจุดเริ่มต้นหรือจุดจบของลายได้ จึงทำให้ลายนี้ถือเป็นจุดเด่นของไทดำ นอกนั้นเป็นลายที่ใช้ปักเลื้อยสี ที่นิยมปักกันมากคือ ลายแปดขอ ลายเอื้อขอ ลายขอกุด และลายดอกบัว

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

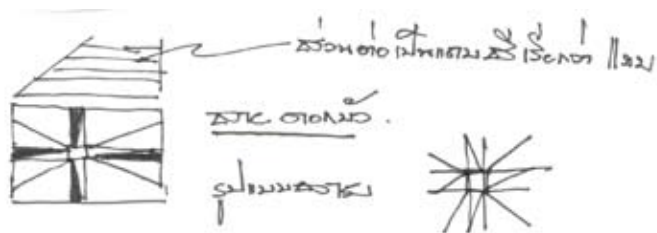

การเย็บ

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ลวดลายที่ใช้เย็บ

ลายขาบัว (ดอกบัว) บัวเป็นพันธุ์ไม้น้ำชนิดหนึ่ง มีเหง้าหรือหัวอยู่ในเลนตม ใบและดอกบางชนิดลอยอยู่เสมอน้ำ บางชนิดชูใบและดอกสูงกว่าน้ำ ดอกบัวชูดอกและอากใบในยามน้ำเบี่ยมฝั่ง กลีบเริ่มบานแย้มในยามฟ้าสาง และหุบกลีบในยามค่ำ การแย้มบานและหุบกลับของบัวเกิดขึ้นพร้อมกับเวลาขึ้นและตกของดวงอาทิตย์ ด้วยเหตุนี้ชาวไทดำเชื่อว่า ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์เวลาเข้าเย็น นอกจากนี้ดอกบัวยังตรงกับความเชื่ออีกด้านหนึ่งที่เปรียบดอกบัวไว้ว่า เกิดจากตมอันสกปรกและตะกอนในท้องน้ำ แต่บัวก็พยายามยืนก้านให้ยาวออก จนกระทั่งสามารถโผล่ใบและดอกขึ้นมาเหนือผิวน้ำ ก้านติดของบัวจึงเป็นสิ่งที่เปรียบเทียบเรื่องการประพาศติดพลาตแม้จะประพาศติดเพียงใด แต่ก็ยังมีโอกาสที่จะเป็นคนดีได้ทุกคน ถ้าผู้นั้นมีความตั้งใจจริง จึงนำลายขาบัวหรือดอกบัวตามจินตนาการนี้ มาเป็นการขอขมา หรือถวายพระ เพื่อเป็นการแสดงถึงความสำนึกในความผิดเพื่อเริ่มต้นกลับเป็นคนดี (สุก พูนนาม, 2544)

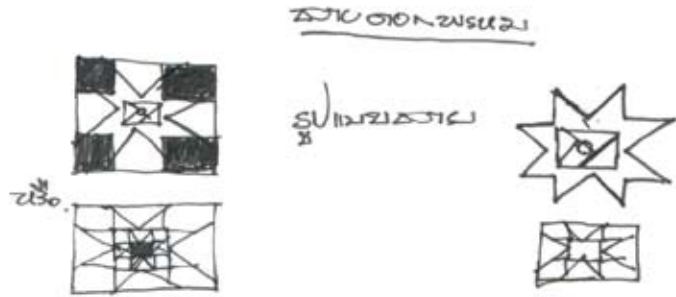

ลายดอกบัว

ลายดอกบัวขาเขียด หรือลายขาบัว

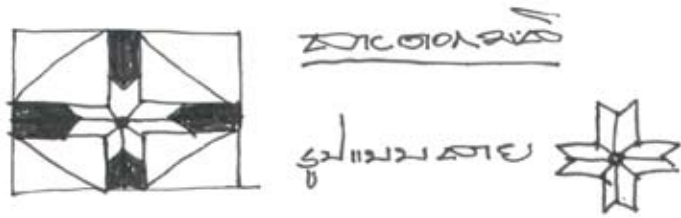
ลายดอกพรม ต้นพรมเป็นไม้พุ่ม มีหนามที่กิ่งก้าน ดอกช่อออกที่ปลายกิ่ง กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดสีขาวมีกลิ่นหอม การปะผ้าของชาวไทดำนิยมใช้วิธีประดิษฐ์ลายดอกพรมเป็นส่วนมาก เนื่องจากผู้หญิงชาวไทดำเมื่อไปทำนา เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย จะพบเห็นดอกพรมอยู่เคียงคู่กับทุ่งนาเสมอ เมื่อว่างจากการทำงาน ก็มักจะนำผ้าขึ้นมาประดิษฐ์ โดยใช้ลายดอกพรมเป็นต้นแบบเนื่องจากเป็นลายที่ง่ายและไม่ซับซ้อน โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับดอกพรมว่า “ถึงแม้จะมีกลิ่นหอม แต่ก็หนามแหลมคมรอบตัว” คนสมัยก่อนจึงสอนหญิงสาวโดยเปรียบเทียบกับดอกพรมไว้ว่า ความสวยความงามนั้นไม่คงทน แต่การเป็นแม่บ้านแม่เรือนจะทำให้ชีวิตการครองคู่มีความสุขและยั่งยืนได้ (ชม บุญแก้ว, 2544)

ลายดอกพรม

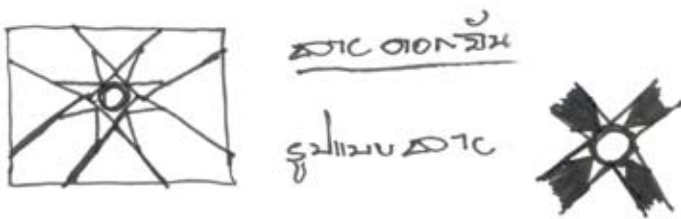
ลายดอกมะลิ มะลิมีลักษณะต้นเป็นไม้พุ่ม ไม้เลื้อย และไม้รอเลื้อย ดอกมีสีขาว มีทั้งชั้นเดียวและหลายชั้น กลีบดอกมี 4 - 9 กลีบ โดยปกติจะเริ่มบานในเวลาบ่ายและร่วงในวันรุ่งขึ้น ชาวไทดำเชื่อว่า ด้วยลักษณะของดอกมะลิ เปรียบเหมือนผู้หญิง 4 วัย คือ วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา ดอกตูมของมะลิเปรียบเหมือนวัยเด็กที่ยังอยู่ในกรอบของครอบครัว ดอกแรกแย้ม เปรียบเหมือนวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ในร่างกาย เมื่อดอกมะลิบานเต็มที่ที่จะเริ่มส่งกลิ่นหอมเปรียบได้กับวัยผู้ใหญ่ที่พร้อมจะแต่งงานมีครอบครัว เมื่อดอกเริ่มร่วง เปรียบได้กับวัยชรา ซึ่งจะไม่เห็นร่องรอยของดอกตูมและกลิ่นหอม แต่จะเห็นเพียงดอกมะลิที่แห้งร่วงลงสู่พื้นดินเท่านั้น ดอกมะลิจึงเป็นเครื่องเตือนใจชาวไทดำให้ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นลูกผู้หญิง ที่จะไม่ประพฤติปฏิบัติตนออกนอกนอกลู่ทาง เพราะเมื่อวัยร่วงเลยไป ทุกสิ่งก็ย่อมโรยลาตามกาลเวลาด้วย (ชม บุญแก้ว, 2544)

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ลายดอกมะลิ

ลายดอกจัน ต้นจันเป็นไม้ยืนต้นสูงได้ถึง 20 เมตร ดอกตัวผู้เป็นช่อกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปคนโทสี ขาวนวล ดอกตัวเมียเป็นดอกเดี่ยวลักษณะคล้ายดอกตัวผู้แต่มีขนาดใหญ่กว่า ชาวไทดำเชื่อว่า ดอกจันเป็น ตำนานรักอมตะของชาวไทดำในเวียดนาม เนื่องจากเกิดจากความรักของหนุ่มสาว คู่หนึ่งซึ่งรักกันมาก แต่แม่ ของผู้หญิงไม่ชอบใจชายหนุ่ม จึงบังคับให้ลูกสาวแต่งงานกับเศรษฐี หนุ่มสาวคู่นี้จึงพากันฆ่าตัวตายในป่าแห่ง หนึ่งในคืนวันพระจันทร์เต็มดวง เมื่อหนุ่มสาวตายลงก็กลายเป็นดอกจันบานสะพรั่งอยู่ ณ ที่นั้น เมื่อถึงวัน พระจันทร์เต็มดวงกลิ่นหอมของดอกจันจะส่งกลิ่นไปทั่วบริเวณป่า ทำให้ชาวไทดำสงสัยว่าเป็นดอกอะไร เมื่อ เข้าป่าจึงพบว่าเป็นดอกจัน จึงยกย่องให้สีขาของดอกจันนี้แทนความรักอันบริสุทธิ์มั่นคง ชาวไทดำในประเทศ ไทยจึงนิยมประดิษฐ์ลายนี้เพื่อมอบให้แก่เจ้าบ่าวและเจ้าสาว หรือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน (ชม บุญแก้ว, 2544)

ลายดอกจัน

ลายดอกแก้ว ต้นแก้วเป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ดอกมีกลิ่นหอม ผู้หญิงชาวไทดำที่เริ่มเรียนรู้การขีด และ ปัก ต้องผ่านลายนี้เป็นลำดับแรก เนื่องจากมีความเชื่อว่า ดอกแก้วเป็นดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมเยือกเย็นในยาม ค่ำคืน ผู้ใดจะขีดหรือปักจะต้องมีความอดทนและเยือกเย็นจึงจะสามารถทำลายนี้ได้สำเร็จ (กำ ร่ำเรือง, 2544)

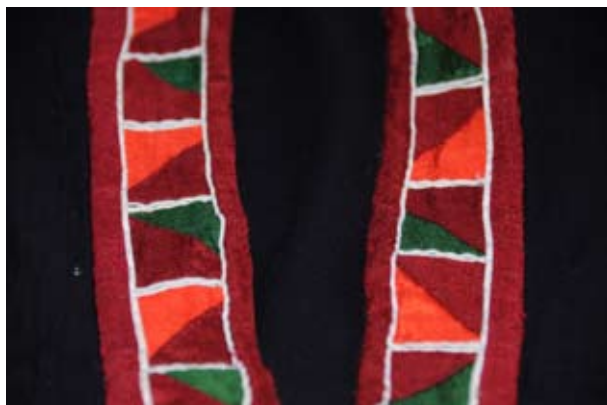
ลายดอกแก้ว

ลายดอกแปด เป็นลายที่เกิดจากจินตนาการของชาวไทดำโดยอัญเชิญแกนทั้ง 8 องค์ มาประดิษฐ์ เป็นลายผ้า ซึ่งประกอบด้วย แกนหลวง เป็นหัวหน้าของแกนทั้งปวง มีหน้าที่ตัดสินข้อพิพาทต่าง ๆ ให้เกิด ความยุติธรรม แกนสิง เป็นแกนประจำตระกูล มีหน้าที่รักษาสมาชิกทุกคนที่อยู่ในวงศ์วานให้อยู่เย็นเป็นสุข แกนแนน มีหน้าที่ควบคุมไม่ให้ขวัญของคนหลุดหายไป แกนชาต มีหน้าที่กำหนดชะตาชีวิตและส่งมนุษย์มา เกิดในโลก แกนแม่นาง มีหน้าที่บันดาลให้แม่มีน้ำนมไว้เลี้ยงทารก แกนบัวกำลาวี มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุข ความ อุดมสมบูรณ์ของมนุษย์ และควบคุมดินฟ้าอากาศทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล แกนนุ่งขาว มีหน้าที่บันดาล ให้คนมีความสุข และแกนบุญ มีหน้าที่บันดาลความมั่งคั่งและความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดแก่มนุษย์ (นิพนธ์ เสนาพิทักษ์ 2521,21) แกนทั้ง 8 องค์นี้ ชาวไทดำเชื่อว่า ถ้าผู้ใดใช้เสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มลายนี้ จะ ได้รับการดูแลจากแกน เมื่อเสียชีวิตลงวิญญาณของผู้ตายจะได้รับความคุ้มครองจากแกนชาต เพราะสวม เครื่องแต่งกายที่เป็นลายนี้ โดยเฉพาะเสื้อผ้าที่สวมและคลุมโคงศพส่วนมากจะใช้ลายนี้ขอ ทำให้ชาวไทดำ นิยม ปะผ้าลายดอกแปดบนผ้าและเครื่องนุ่งห่ม เพื่อไว้ใช้ในงานพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ (ดำ มั่นเหมาะ, 2544)

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ลายดอกแปด

ลายบานจ้าย

ลายบานส้ม

การปัก (แซว) ผ้าเปี้ยว

การทำลวดลายผ้าเปี้ยว หญิงสาวชาวไทดำทุกคนต้องหัดทำ ลวดลายพื้นฐานของผ้าเปี้ยว ซึ่งเริ่มจากการปักบริเวณชายผ้าเรียกว่า “สอย ผักแค” ให้เกิดความชำนาญเสียก่อน จึงจะเริ่มทำลวดลายต่างๆ ได้ ผ้าเปี้ยวลวดลายดั้งเดิม มีอยู่ 4 แบบ คือ

1. ลายขอกูดหวาย

ผ้าเปี้ยวลายขอกูดหวายเป็นการปักบริเวณมุมผ้าทั้งสี่ด้านให้เป็น รูปสี่เหลี่ยมแล้วใช้ไหมสีขาวหรือสีแดงปักทแยงเพื่อแบ่งรูปสี่เหลี่ยมออก ให้เป็นรูปสามเหลี่ยมสองรูป ภายในและภายนอกปักลายผ้าเป็นรูปขอกูด หวายให้แตกกิ่งก้านออกไปด้วยการใช้ไหมสลัสีให้แตกต่างกัน แล้วเย็บฟูไหมหลากสีห้อยบริเวณริมผ้าตลอด ผืน มีความเชื่อถึง การรำลึกถึงบุญคุณ

2. ลายดอกเต้า (เบาะเต้า)

ลายดอกเต้าใช้วิธีปักเป็นแนวเส้นตรงให้เกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู แล้วใช้ไหมสีขาและสีแดงปัก ตามแนวตั้งและแนวนอน เพื่อกำหนดขอบเขตของลายดอกเต้าให้ยาวติดต่อกันตลอดผืน แล้วเย็บฟูไหมสี แดงห้อยบริเวณริมผ้าตลอดผืน มีความเชื่อถึง การให้กำเนิดเพื่อขยายเผ่าพันธุ์

3. ลายขาบัว หรือขาบัว

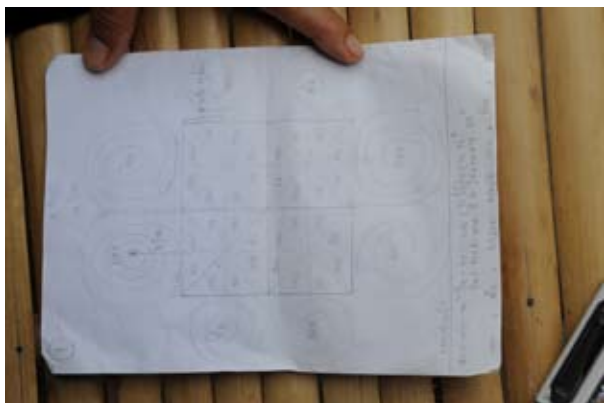
คำว่า “บัว” หมายถึง พุ่มหรือรั้วใช้ วิธีปักบริเวณชายผ้าโดยเริ่มที่มุมผ้าให้เป็นส่วนๆ แล้วจึงทำเป็น ดอกเลื้อยขึ้นขึ้นไปเป็นรูปสามเหลี่ยมจนเกิดลวดลายต่างๆ โดยใช้ด้ายไหมสีแดง สีเขียว สีเหลือง และสีขาว มีความเชื่อถึง ความสำนึกในความผิด

4. ลายสายรุ้ง

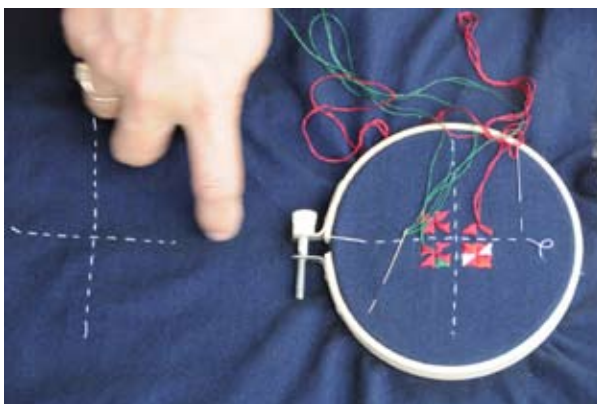
ลายสายรุ้งใช้วิธีปักขึ้นด้านบนชายผ้าให้เป็นสายตรงๆ หลายๆ เส้น โดยปักแบบจัดคู่ตรงข้ามให้มี ขนาดเท่ากัน แล้วจึงนำเม็ดผ้าซึ่งเกิดจากการปักคล้ายลายดอกแปดเย็บติดหัวท้ายด้านละ 8 ลูก ด้านข้างด้าน ละ 4 ลูก การใส่เม็ดผ้าไว้เพื่อถ่วงน้ำหนักไม่ให้ชายผ้าปลิวเมื่อลมพัดผ่าน โดยมีความเชื่อว่า เป็นสะพานที่ แถนทั้ง 8 องค์ ส่งมนุษย์มาเกิดบนโลก และรับคนที่เสียชีวิตกลับไปอยู่เมืองแถน (ชม บุญแก้ว, 2545)

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

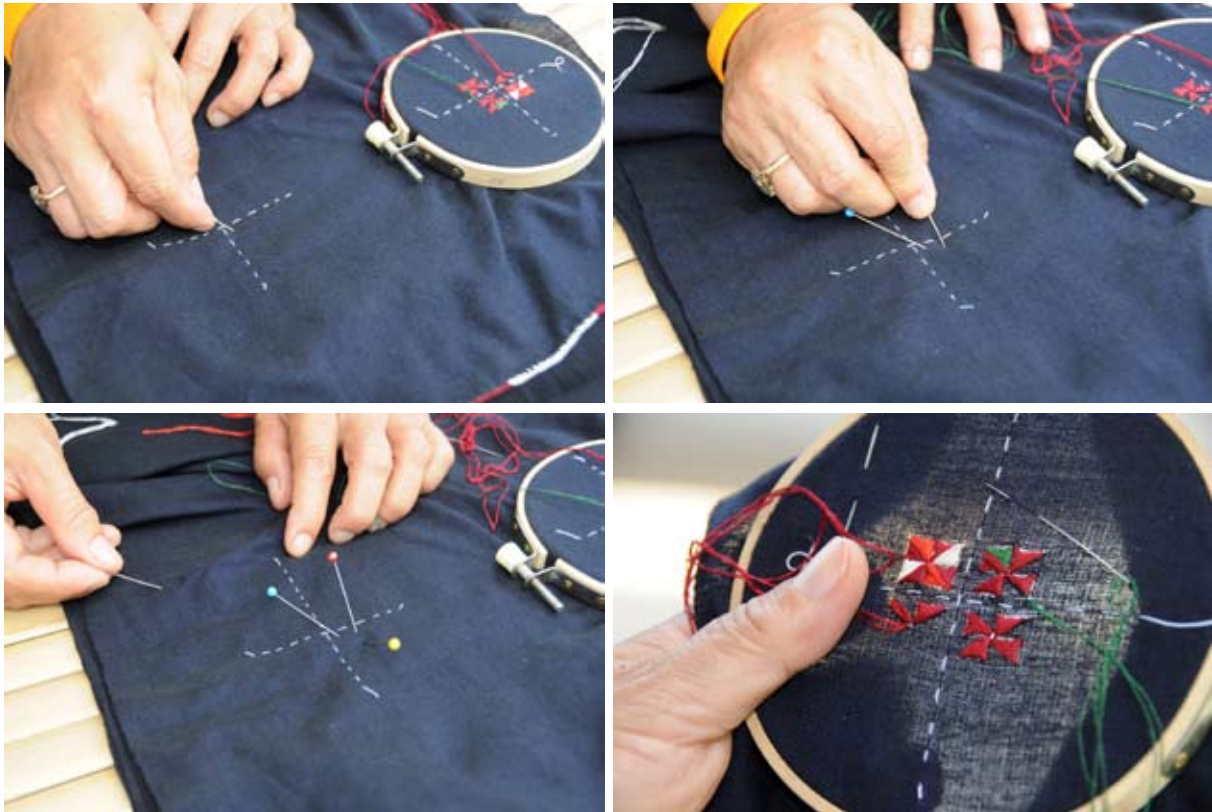
นางจุฑาทิพ อินเนียร อายุ 50 ปี เป็นคนกรุงเทพฯ สามีเป็นคนไทดำ เล่าว่า ผ้าเปี้ยวที่เขาย้อยในปัจจุบันนิยมทำ มี 2 แบบคือ ผ้าเปี้ยวลายดอกผักแว่น และผ้าเปี้ยวปั่วะ (ลายดอกแปด+ลายดอกพิกุล คั่นเส้นลูกโซ่คู่เป็นกรอบสี่เหลี่ยม) ใช้คาดอกและสาธิตวิธีการปัก (แซว) ผ้าเปี้ยว ดังนี้

○ ร้างแบบ > พันชาย (คล้าย ๆ กับการสอยผ้า) โดยใช้ลายสันปลาช่อน ด้วยเส้นไหมสีแดงเข้ม > สีเขียว > สีแดงเข้ม > สีขาว > สีแดงเข้ม > สีลัม (4 สีหลัก)

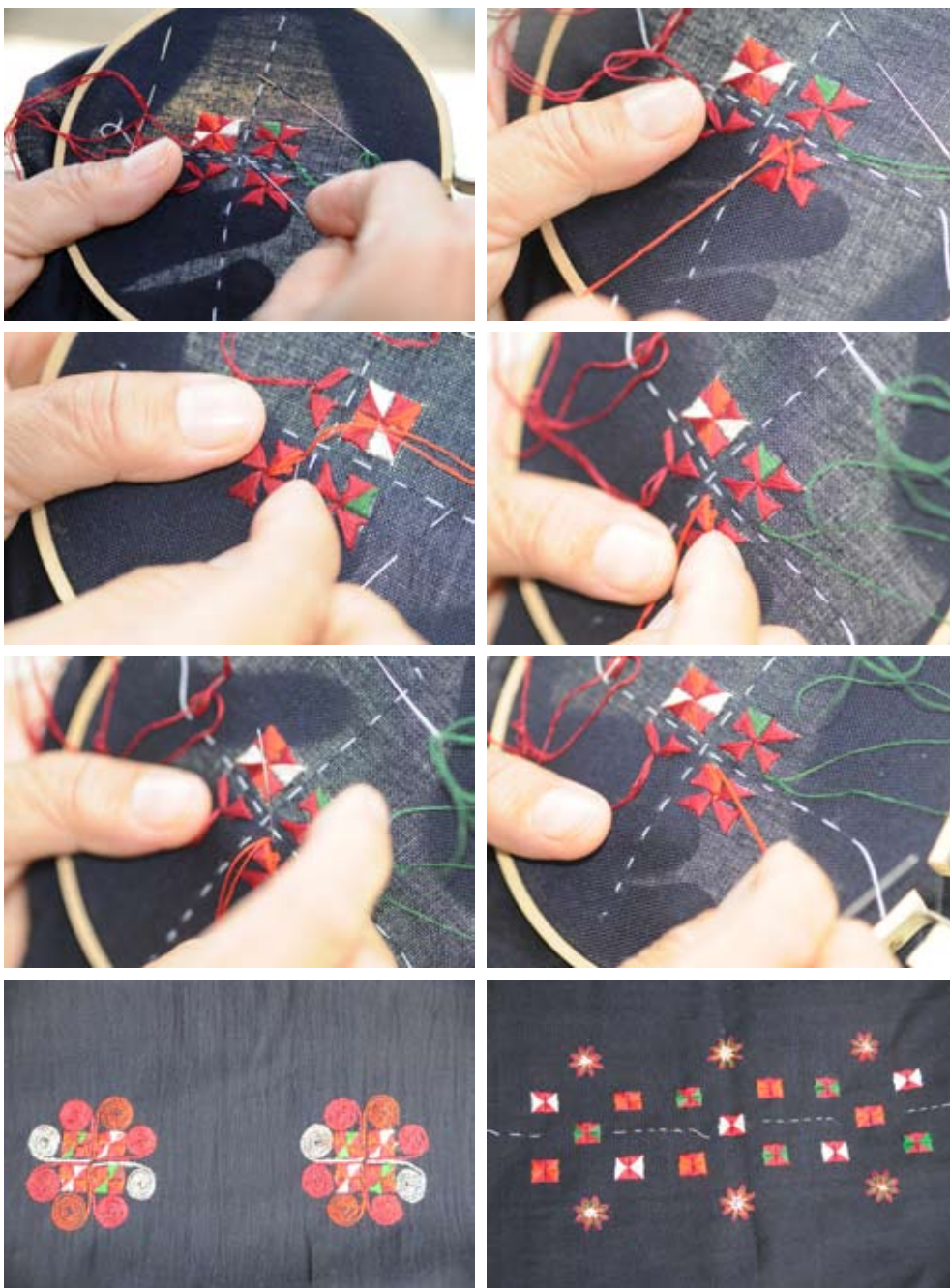
○ วัดระยะจากชายผ้าเปี้ยว (เนาด้วยเส้นด้ายสีขาวเป็นรูปกากบาท)

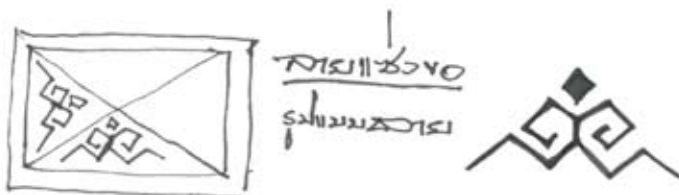
○ จากจุดตัดกันของรูปกากบาทประมาณ 4 ช่องเส้นฝ้ายแล้วปักหมุดไว้ จากนั้นนับช่องเส้นฝ้ายไปอีก 12 ช่อง นับขึ้นไปอีก 12 ช่อง จนครบสี่มุม ใช้ขี้ผึ้งรูดเส้นไหมให้เรียบ รวมเป็นเส้นติดกัน เส้นไหมจะได้ไม่กระจาย โดยปกติจะนิยมทำเส้นไหมสีแดงเข้ม (สีหลักที่มีมากที่สุด) ให้เสร็จก่อน จากนั้นจึงทำสีอื่นตาม

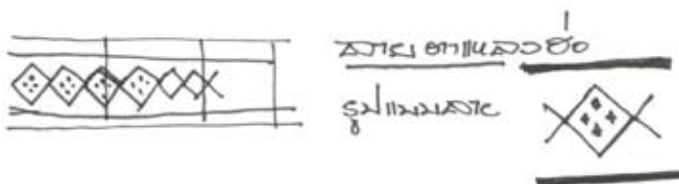
ผ้าในวิธีชีวิตไทดำ

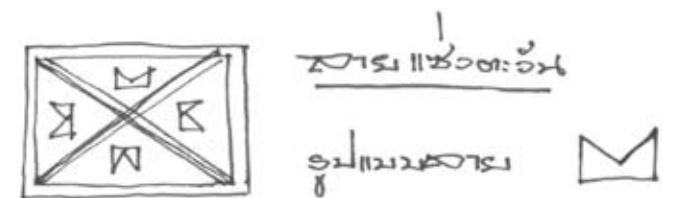
การปัก (แซว) ต้องยกสองกับแสงสว่าง เพื่อให้สามารถนับช่องเนื้อผ้าได้

ลายแซ่วขอ

ลายตาแหลฮ่อ

ลายแซ่วตัน

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ลายตานกแก้ว นกแก้วเป็นสัตว์ที่มีความสามารถพิเศษคือ สามารถเลียนเสียงพูดภาษาคนได้ตลอดจนเป็นนกที่มีความซื่อสัตย์ต่อผู้เลี้ยงเป็นอย่างมาก สามารถเป็นยามคอยเฝ้าระวังบุคคลแปลกหน้าเพื่อรายงานให้ผู้เลี้ยงได้ทราบ นอกจากนี้ยังอยู่รวมกันเป็นฝูง ทำให้ชาวไทดำเชื่อว่า นกแก้วเป็นสัตว์ที่มีความซื่อสัตย์และมีความสามัคคี สมควรนำมาเป็นแบบอย่าง จึงได้คิดประดิษฐ์ลายหน้าหมอนเพื่อไว้ใช้ในพิธีแต่งงาน (เสา ยืนเยี่ยม, 2544)

ลายเขี้ยวตานกแก้ว

ลายเขี้ยวแก่นแดง

ลายขอกูด ผักกูดมีลักษณะเป็นเกล็ดหอยคล้ายซี่ฟัน มีขอบดำขึ้นหนาแน่นตามชายป่าที่แตกส่องถึงตามบริเวณลำธาร หรือบริเวณคันน้ำ ผักกูดมียอดดงอรสชาติอร่อย ผักกูดมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทดำค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นดินแดนในเวียดนาม หรือแม้แต่ชาวไทดำที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย โดยมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานผักกูดไว้ว่า ชาวไทดำในเวียดนามมีอาชีพทำนา ทำไร่ และปลูกผักกูดไว้ที่ปลายไร่ เป็นธรรมเนียมของลูกหรือหลานสาวจะมีหน้าที่ไปเก็บผักกูดให้พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย นำมาเป็นอาหารมาวันหนึ่งลูกสาวก็ออกไปหาผักกูดเพื่อจะนำมาให้พ่อแม่กินหาไปจนทั่วทั้งป่าก็ไม่พบสักต้นเดียว จึงเสียใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากเกรงว่าพ่อแม่จะไม่มีอาหารกิน จึงนั่งร้องไห้อยู่ในป่านั้น ฝ่ายผักกูดเมื่อเห็นนางร้องไห้จนน้ำตาตกลงสู่พื้นดิน จึงเห็นใจในความกตัญญูของนางยิ่งนัก ต่างพากันแข่งยอดขึ้นมามากมายให้นางได้เก็บไปให้พ่อแม่ เมื่อนางกลับมาถึงบ้าน นางก็รำลึกถึงบุญคุณของผักกูด จึงนำรูปลักษณะของผักกูดมาทอเป็นลาย “ผักกูด” หรือ “ลายขอกูด” ขึ้นบนผืนผ้าทุกชิ้นของตน (ปาน เชื้อนเพชร, 2544)

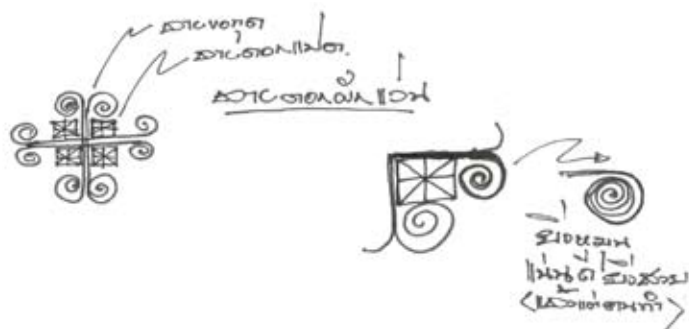
ลายขอกูด

ลายขอกูด

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

ลายดอกผักแว่น ผักแว่นเป็นผักพื้นบ้านประเภทไม้ล้มลุกจำพวกเฟิร์น ลำต้นเป็นเหง้าเรียงยาว ใบหนาแน่นช่วงฤดูฝน เป็นพืชที่อยู่ตามชายฝั่งของลำน้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง ใช้เป็นผักจิ้มกับน้ำพริก ลักษณะของดอกผักแว่นเป็นดอกเล็กๆ สวยงามเกิดเป็นกลุ่มและโตเร็วชาวไทยทรงดำมีความเชื่อว่ารูปร่างของดอกที่มีขนาดเล็กเกิดเป็นกลุ่มและโตเร็วนี้ ถ้าใครสามารถปักลายผักแว่นได้ก็จะแสดงถึงความอดทน ความเอื้อเฟื้อ ประณีตละเอียดอ่อน เจริญงอกงามและสร้างความกลมเกลียวให้ครอบครัวเป็นปึกแผ่นได้ ดังนั้นผ้าลายดอกผักแว่นจึงนิยมมอบให้แก่คู่บ่าวสาวในวันแต่งงาน หรือผู้ใหญ่ที่นับถือ (ใหญ่ ทองอร่าม, 2544)

ลายดอกผักแว่น (ขอฤๅด+ดอกแปด)

ลายขอฤๅด+ดอกแปด+ดอกบัวขาเขียด

ลายดอกเต้า (ดอกน้ำเต้า) น้ำเต้าเป็นพืชประเภทไม้เลื้อยที่ขึ้นได้อยู่ทั่วไป ลำต้นมีลักษณะเป็นเครือยาวออกไปอย่างไม่รู้จักจบสิ้น และออกผลไม่รู้จักหมด ชาวไทดำจึงเปรียบเทียบความไม่รู้จักจบสิ้นของน้ำเต้ากับต้นตระกูลของพวกตนที่ไม่มีวันสูญสิ้นลงได้ ซึ่งมีความเชื่อตามตำนานไทดำ ได้กล่าวไว้ว่าพวกตนเกิดมาจากการอธิษฐานจิตของเวทดาชายหญิง 10 องค์ ที่จุติไปเป็นต้นกำเนิดของมนุษย์ จึงได้อธิษฐานจิตสร้างน้ำเต้าและเข้าไปอยู่ในน้ำเต้า เมื่อน้ำเต้าลอยไปตกบนเขาแล้วแตกออก คนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ออกมาตามลำดับคือ ข่า ไทดำ ลาวพุงขาว ฮ่อ และแกว น้ำเต้ามีลักษณะในเชิงสัญลักษณ์คล้ายอวัยวะเพศหญิง ลายดอกเต้าจึงนิยมนำมาประดิษฐ์ผ้าที่ใช้ในวันแต่งงาน เพราะเชื่อว่าการแต่งงานเป็นจุดเริ่มต้นของการให้กำเนิดเพื่อขยายเผ่าพันธุ์ (หวน อิมแก้ว, 2544)

ลายงา งาเป็นพืชล้มลุก ชาวบ้านปลูกไว้รับประทานเมล็ดและมีความเชื่อตามรูปร่างว่า เมล็ดงามีขนาดเล็ก แต่รวมกันอยู่เป็นกลุ่มก้อน เกิดความงอกงามได้รวดเร็ว ถ้านำเอามาทำเป็นลายบนเสื้อผ้า จะแสดงถึงความสามัคคี และมีความเจริญก้าวหน้า (แพรว บุญแก้ว, 2544)

ลายดอกพิกุล ดอกพิกุลเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ดอกเล็กมี 8 กลีบ ออกเป็นช่อ ๆ ละ 2 - 6 ดอก กลีบดอกสีขาวนวล กลีบรองดอกสีน้ำตาล มีขนนุ่ม กลิ่นหอม ลายดอกพิกุลนิยมปักไว้บนหน้าหมอนสาบเลื้อย และเชิงเลื้อย เนื่องจากมีความเชื่อว่า ผู้ใดสามารถปักลายดอกพิกุลได้ จะแสดงถึง ความอดทน และการหลุดพ้น เพราะว่าเป็นลายที่มีความละเอียด ต้องใช้เวลาในการปักค่อนข้างนาน หญิงสาวผู้ใดสามารถปักลายพิกุลได้ จะบ่งบอกให้ทราบถึงคุณสมบัติพร้อมที่จะออกเรือนได้ (ชม บุญแก้ว, 2544)

ลายหมาย่า เป็นลายที่มาจากความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษ มีเรื่องเล่าไว้ว่าเมื่อครั้งหนึ่งที่มีมนุษย์ยังไม่มีพันธุ์ข้าวไว้ปลูกกิน หมดกับคนเป็นเพื่อนที่รักกัน เมื่อหมาเห็นความมอดอยากของคนจึงอยากช่วยเพื่อน โดยอาสาคนเดินขึ้นไปถามแถนผู้เป็นใหญ่ในเมืองฟ้าว่า ทำไมคนจึงไม่มีพันธุ์ข้าวมาปลูกกิน แถนจึงเห็นใจในความพยายามของหมาที่ต้องเดินทางไกลจากโลกมนุษย์มาตามตนถึงบนฟ้า จึงแบ่งพันธุ์ข้าวมาปลูกให้ นับแต่นั้นมาบนโลกมนุษย์จึงมีข้าวกินมาจนถึงทุกวันนี้ ด้วยความสำนึกในบุญคุณของหมาชาวไทดำจึงพากันนำรอยเท้าที่หมาย่าไปหาแถนมาทอไว้บนผืนผ้าชนิดต่างๆ ยังมีความเชื่อในวิถีชีวิตของชาวไทดำ ในขณะที่ผู้หญิงนั่งทอผ้าอยู่ใต้ถุนบ้าน หมาก็จะมานอนอยู่ข้างๆ ก็ทอผ้า ในลักษณะของการนอนเฝ้าระวังและปกป้องดูแล ดังนั้นชาวไทดำจึงประดิษฐ์ลายหมาย่าขึ้นมาบนผืนผ้าโดยมีความหมายถึงความผูกพันและความจงรักภักดีระหว่างหมากับคน (ชม บุญแก้ว, 2544)

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

การทอผ้าเป็นงานศิลปะที่ต้องใช้ความพยายาม ชยัน อดทน และความละเอียดประณีต มีการถ่ายทอดกรรมวิธีการทอให้แก่สมาชิกที่เป็นเพศหญิง สัมมุณีปัญญการทอผ้าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม จากรุ่นสู่รุ่น โดยทั่วไปตั้งแต่โบราณกาล ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าในแต่ละกลุ่มชนส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน แต่อาจแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดปลีกย่อย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของแต่ละพื้นที่ จากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลไทดำที่จังหวัดเลย เพชรบุรี ราชบุรี อ่างทอง สุพรรณบุรี ราชบุรี พบว่า ปัจจัยพื้นฐานในชีวิตไทดำเช่น บ้านเรือนที่อยู่อาศัย การแต่งกาย สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ปัจจุบันส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมสมัยใหม่ อาทิ การใช้ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ ซึ่งเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าของชาวไทดำ ในอดีตใช้กรรมวิธีการย้อมสีผ้าด้วยวัสดุธรรมชาติ เช่น การย้อมคราม การทอผ้าด้วยมือตามแบบดั้งเดิมก็เหลือให้เห็นน้อยมาก มีการนำสีเคมีมาใช้ในการย้อมสีผ้า มีการนำด้ายโทเรมาใช้แทนเส้นไหม ไผ่ฝ้าย ที่ปลูกหรือเลี้ยงไหมเอง มีการนำकिกระตักเข้ามาใช้แทนกิแบบดั้งเดิม เพื่อเพิ่มปริมาณและความรวดเร็ว ด้วยเห็นว่าเป็นสิ่งใหม่ ราคาถูกและหาซื้อได้ง่ายตามท้องตลาด การนำไปใช้ก็มีความสะดวกไม่ต้องเสียเวลาและแรงงานมากมายไปในการจัดหาวัสดุจากธรรมชาติ ทำให้การทำงานมีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาแต่โบราณของชาวไทดำกำลังสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย นอกจากนี้ยังพบว่า แม่บ้านชาวไทดำในหลายจังหวัดได้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ทอผ้าที่มีอัตลักษณ์ (ลักษณะเฉพาะที่สะท้อนความเป็นตัวตนของชาวไทดำ) ที่อาจสะท้อนให้เห็นได้จากลวดลาย รูปทรง รูปแบบ วัสดุ กรรมวิธีการผลิต หรือ โทนสี เป็นอาชีพเสริมและนำออกขาย เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเด่น แต่การนำสินค้าที่มีอัตลักษณ์เฉพาะออกจำหน่ายก็มีข้อควรคำนึงเช่นกัน อาทิ การบอกเล่าเรื่องราว วัฒนธรรม ความเชื่อดั้งเดิม ความสอดคล้องกับกระแสนิยม วัสดุ กระบวนการผลิต ที่สำคัญ ควรมีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้งานในวิถีสังคมปัจจุบัน ตลอดจนคุณภาพของผ้าทอ อันเนื่องมาจากการเลือกใช้วัสดุ และการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิต หากเป็นไปได้ควรส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิมทั้งเส้นไหม ไผ่ฝ้าย แทนการนำด้ายโทเร มาใช้ในการทอผ้า รวมถึงการย้อมด้วยสีธรรมชาติ แทนการใช้สีเคมี เพื่อสนองตอบกระแสความนิยมในปัจจุบัน ในเรื่องของการลดสารเคมีที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ และลดภาวะโลกร้อน ด้วยแล้ว จักเป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้าได้มากกว่าการขายอัตลักษณ์เพียงอย่างเดียว อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไปอีกทางหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- โกศล แยมกาญจน์วัฒน์. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) **ลาวโซ่งกับความเชื่อในพิธีศพ**. โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา พัฒนาการตอนคลัง ตำบลตอนคลัง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี.
- ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2549) **รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทาง ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีหมู่บ้าน นาป่าหนาด**. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. สืบค้นจากฐานข้อมูลวันที่ 19 ธันวาคม 2549
- ทวี พรหมมา. (2541) **เรือนไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, วิทยานิพนธ์.
- นครปฐม, องค์การบริหารส่วนตำบลดอนตูม. (2550) **หนังสือที่ระลึกการจัดงานอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีไทยทรงดำ**. องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม.
- บุญเสริม ดินตะสุวรรณ. (2545) **ศึกษาผ้าและเครื่องนุ่งห่มของชาวไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, วิทยานิพนธ์.
- เพชรบุรี, เทศบาลตำบลเขาย้อย. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) **ดินแดนไทยทรงดำ**. ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี.
- เพ็ญนิภา อินทรตระกูล. (2535) **การนับถือผีของชาวไทยดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอ เชียงคาน จังหวัดเลย**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ปริญญา นิพนธ์.
- มูลนิธิไทยทรงดำ. (2548) **มูลนิธิไทยทรงดำประเทศไทย**. ที่ระลึกเนื่องในโอกาสก่อตั้งและเปิดป้าย มูลนิธิไทยทรงดำประเทศไทย “งานวันอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทยทรงดำ” นครปฐม : บ้านเกาะเรต ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน.

ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ

สน สีมাত্রัง และคณะ. (2548) **ช่างทอ ร้อยใจ เทิดไท้ 72 พรรษา**. วุฒิสภาจัดพิมพ์เพื่อเฉลิม
พระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธี
มหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : บริษัท สยามทองกิจ จำกัด.

<http://www.google.co.th/SADOODTA.COM>

<http://www.google.co.th/Wikipedia>

ที่ปรึกษาโครงการ

รองศาสตราจารย์ วิโรฒ ศรีสุโร

หัวหน้าโครงการ

ประทับใจ ลีเกชา

ผู้ร่วมโครงการ

ศักดิ์ชาย ลีเกชา

เสกสันต์ ศรีสันต์

ศุภลักษณ์ มาคุณทน

สมโชค หอมจันทร์

ปริญดา ฝางมาลา

ภวนพ อุ๋นไธสง

ผู้ให้ข้อมูล

พานี แห้งหน

ศิริพร พูลสวัสดิ์

จุฑาทิพ อินเญียร

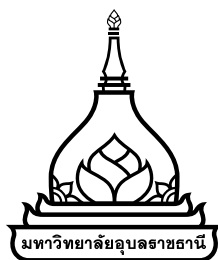
ถนอม คงยิ้มละมัย

โกศล แยมกาญจนวัฒน์

อ่อน ทันทา

หนูจร ไพศุณย์

วิชาญ - ไสว สระทองคำ

กองส่งเสริมการวิจัย บริการวิชาการ และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ผ้าในวิถีชีวิต

ไทดำ

